

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE KAMU KURUMU VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

DOKTORA TEZİ

ÖZGE ARPACIOĞLU ÖZDEMİR

GAZİANTEP
EKİM 2018

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE KAMU KURUMU VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

DOKTORA TEZİ

Özge ARPACIOĞLU ÖZDEMİR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Arif ÖZAYDIN

**GAZIANTEP
EKİM 2018**

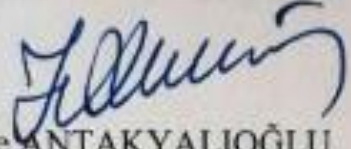
T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**YOKSULLUKLA MÜCADELEDE KAMU KURUMU VE SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARININ ROLÜ**

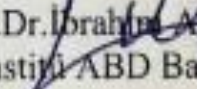
Özge ARPACIOĞLU ÖZDEMİR

Tez Savunma Tarihi: 01.10.2018

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç.Dr.Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü

Bu tezin Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof.Dr.İbrahim ARSLAN
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr.Arif ÖZAYDIN
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Prof.Dr.Arif ÖZAYDIN

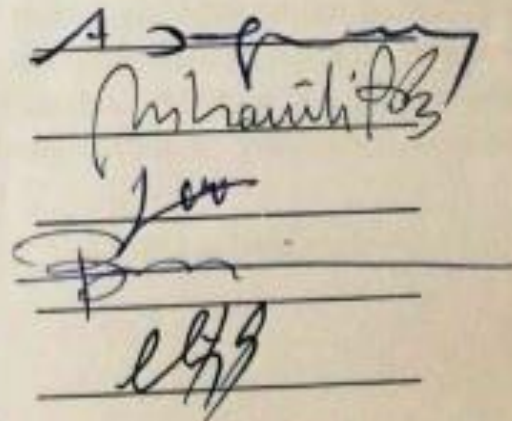
Prof.Dr.M.Hanifi ASLAN

Prof.Dr.İbrahim ARSLAN

Doç.Dr.Berna BALCI IZGI

Dr.Öğr.Üyesi M.Vahit EREN

İmzası

ÖZET

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE KAMU KURUMU VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

ARPACIOĞLU ÖZDEMİR, Özge
Doktora Tezi, İktisat ABD
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Arif Özaydın
Ekim, 2018, 160 Sayfa

İnsanlık tarihi kadar eski bir konu olan yoksulluk, kalkınma sürecinin en önemli gündem maddelerinden birisidir. Bir taraftan farklı perspektifler doğrultusunda yoksulluk olgusu ve yoksulluğun ölçülmesiyle ilgili çabalar, diğer taraftan da gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk sorununu ortadan kaldırmaya yönelik uygulanan politikaların etkinliği tartışılmaktadır. Günümüzde iktisadi eşitsizlikleri açıklamakta önemli bir gösterge olarak kullanılan gelir dağılımı eşitsizliğinin vardığı boyutlar devletin gelir dağılımına müdahale etme gereğini zorunlu hale getirmiştir. Kamu kesiminin gelir eşitsizliği sorununu ortadan kaldırmaya yönelik uyguladığı politikalarla etkin bir rol üstlendiği ve önemli bir sosyal politika aracı olarak kullanılan sosyal yardımlara ayrılan kaynağın artmasıyla yoksulluk oranında azalmalar görülmektedir. Ekonomik, sosyal, siyasal ve toplumsal boyutlarıyla bir kısım sorunların da kaynağını oluşturan gelir dağılımı eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik kamu kesiminin yanı sıra çok sayıda sivil toplum kuruluşu mevcuttur. Bu kuruluşlar, yoksullukla mücadelede önemli işlevler yerine getirmekle beraber, kaynaklarının yetersizliği ve yerel yönetimlerle gerekli koordinasyonun sağlanamaması sebebiyle yeterli olmamaktadırlar. Bu çalışmanın amacı analize konu olan döneme ait sosyal yardım harcamalarının yoksulluk üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda yoksulluk ve sosyal yardımlar arasındaki ilişkiler 1987-2014 dönemine ait verilerle kısa ve uzun dönem için ARDL sınır testi yaklaşımı ile incelenmiş ve VECM Granger nedensellik testi ile bu iki değişken arasındaki ilişkinin yönü belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre yoksulluk ve çalışmada kullanılan diğer kontrol değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket etmekte olduğu, kısa dönemde ekonomik büyüme ve sosyal yardım harcamalarının hane halkı tüketim harcamalarını arttırarak yoksulluğu azaltan bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Gelir Dağılımı, Yoksullukla Mücadele

ABSTRACT**ROLE OF PUBLIC INSTITUTIONS AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN TACKLING POVERTY**

ARPACIOĞLU ÖZDEMİR, Özge

PhD. Thesis, Department of Economics

Supervisor: Prof. Dr. Arif Özaydın

October, 2018, 160 Pages

Poverty, which is as old as human history, is one of the most important agenda items of the development process. On one hand, in line with different perspectives, the poverty phenomenon, efforts to measure poverty, on the other hand, the problem of income distribution inequality and the effectiveness of policies aimed at eliminating income inequality and poverty is discussed. Today, which is an important indicator of economic inequalities in explaining inequality of income distribution arrived when the dimension of the state has mandated the need to intervene in the distribution of income. With the increase of the resources allocated to social assistance, which is used as an important social policy tool, the poverty rate decreases with the policies implemented by the public sector to eliminate the problem of income inequality. In addition to the public sector to eliminate the inequality of income distribution, which is the source of some problems with economic, social, political and social dimensions, there are numerous non-governmental organizations. Although these institutions perform important functions in the fight against poverty, they are not sufficient because of the lack of resources and the lack of coordination with local authorities. The aim of this study is to determine the impact of social assistance expenditures on the non-poverty of the period which is subject to analysis. For this purpose, the relationship between poverty and social benefits was examined with the ardl border test approach for short and long term data from 1987-2014 and the direction of the relationship between these two variables was determined with the VM Granger causality test. According to the findings, it was concluded that poverty and other control variables used in the study were moving together in the long run and economic growth and social assistance expenditures were reduced by increasing household consumption expenditures.

Keywords: Poverty, Income Distribution, Struggle Against Poverty

ÖNSÖZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı doktora programı süresince ve tezimi tamamlama sürecinde desteğini esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım danışman hocam Prof. Dr. Arif ÖZAYDIN'a, tez jürimde yer alan değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. M.Hanifi ASLAN'a, Sayın Prof. Dr. İbrahim ARSLAN'a, Sayın Prof. Dr. Sadettin PAKSOY'a, Sayın Doç. Dr. Berna BALCI İZGİ'ye ve eğitim hayatımda emeği geçen tüm hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca hayatımın her döneminde yanımda olan ve bu zorlu süreçte büyük bir sabırla bana destek olan anneme, babama ve sevgili eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Özge ARPACIOĞLU ÖZDEMİR
EKİM, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE: YOSULLUĞUN TANIMI, ÖLÇÜLMESİ VE BELİRLEYİCİLERİ

1.1. YOKSULLUĞUN TANIMI, KAPSAMI VE ŞİDDETİ	6
1.1.1. Mutlak Yoksulluk.....	8
1.1.2. Göreli Yoksulluk.....	10
1.2. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ: YOKSULLUK ENDEKSLERİ.....	11
1.2.1. Mutlak Yoksulluk Endeksleri.....	11
1.2.1.1. Kafa Sayısı Endeksi.....	11
1.2.1.2. Yoksulluk Açığı Endeksi.....	12
1.2.1.3. Sen Endeksi	12
1.2.1.4. Foster Greer Thorbecke Endeksi	13
1.2.2. Bileşik Yoksulluk Endeksleri.....	13
1.2.2.1. İnsani Gelişme Endeksi	14
1.2.2.2. İnsani Yoksulluk Endeksi.....	17
1.3. YOKSULLUĞU BELİRLEYEN FAKTÖRLER	20
1.4. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE YOKSULLUĞUN GÖRÜNÜMÜ	24
1.4.1. Dünyada Yoksulluğun Genel Görünümü	26
1.4.2. Türkiye’de Yoksulluğun Genel Görünümü.....	33

İKİNCİ BÖLÜM
YOKSULLUKLA MÜCADELEDE KAMU KURUMU VE SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARININ ROLÜ

2.1. YOKSULLUKLA MÜCADELEDE DEVLETİN ROLÜ: GELİR DAĞILIMINA MÜDAHALE.....	39
2.1.1. Dolaylı Müdahale: Fonksiyonel Gelir Dağılımına Müdahale.....	43
2.1.2. Doğrudan Müdahale: Kişisel Gelir Dağılımına Müdahale	50
2.1.2.1. Şartlı Nakit Transferi.....	55
2.1.2.2. Negatif Gelir Vergisi.....	57
2.1.2.3. Sosyal Yardımlar.....	61
2.2. YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ	67
2.2.1. DENİZ FENERİ YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA DERNEĞİ ÖRNEĞİ	72
2.2.1.1. Derneğin Kuruluşu ve Faaliyet Alanları	72
2.2.1.2. Derneğin Çalışma Modeli.....	76
2.2.1.3. Derneğin Proje ve Sosyal Destek Çalışmaları	77
2.2.1.4. Derneğin Doğal Afet Yardımları	79
2.2.1.5. Derneğin Meslek Edindirme Çalışmaları.....	80
2.2.1.6. Derneğin Sağlık Hizmetleri	81
2.2.1.7. Uluslararası Faaliyetleri.....	82
2.2.2. İNSAN HAK VE HÜRRİYETLERİ VE İNSANİ YARDIM VAKFI (İHH)	84
2.2.2.1. İHH'nın Kuruluşu, Örgütlenmesi ve Faaliyet Alanları	84
2.2.2.2. Vakfın Çalışma Sistemi	88
2.2.2.3. Vakfın Kampanya Örnekleri.....	89
2.2.2.3.1. Kurban Kampanyası	89
2.2.2.3.2. Katarakt Kampanyası.....	90
2.2.2.3.3. Yetim Kampanyası	90
2.2.2.3.4. Su Kuyusu Projesi	91
2.2.2.4. Vakfın İnsani Yardım Örnekleri.....	92
2.2.2.4.1. Yurtiçi Yardımları	92
2.2.2.4.2. Uluslararası Yardımlar	92
2.2.3. AZİZ MAHMUD HÜDAYİ VAKFI	94
2.2.3.1. Vakfın Kuruluşu ve Faaliyet Alanları	94
2.2.3.2. Vakfın İnsani Yardım ve Sosyal Destek Çalışmaları	98
2.2.3.3. Vakfın Eğitim Hizmetleri	99
2.2.4. TÜRK KIZILAYI.....	101
2.2.4.1. Türk Kızılayı'nın Genel Yapısı ve Sosyal Yardımları.....	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SOSYAL YARDIMLAR VE YOKSULLUK ARASINDAKİ İLİŞKİLER:
AMPİRİK BİR UYGULAMA

3.1. SOSYAL YARDIMLAR VE YOKSULLUK ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	108
3.2. LİTERATÜR TARAMASI.....	110
3.3. MODEL VE VERİ SETİ.....	115
3.4. YÖNTEM	116
3.5. UYGULAMA.....	116
3.5.1. Birim Kök ve Eşbütünleşme Testleri.....	116
3.5.2. VECM Granger Nedensellik Testi	122
3.5.3. Ampirik Bulgular.....	123
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	125
KAYNAKLAR.....	136
EKLER.....	147
ÖZGEÇMİŞ.....	149
VITAE.....	149

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1.1. İGE Hesaplamasında Kullanılan Max. ve Min Değerleri.....	16
Tablo 1.2. ÇBYE Boyutları, Göstergeleri ve Ağırlıkları.....	19
Tablo 1.3. Günde 1,9 \$’dan Daha Az Gelirle Yaşayan Yoksul Nüfusun Oranı....	27
Tablo 1.4. Dünya’nın Değişik Bölgelerinde Günde 1.25 \$’dan Daha Az Gelirle Yaşayan Yoksul Nüfus ve Yoksulluk Oranları.....	29
Tablo 1.5. Günde 2\$’dan Daha Az Gelirle Yaşayan Yoksul Nüfus ve Yoksulluk Oranları.....	30
Tablo 1.6. Bölgelere Göre İnsani Gelişmişlik Endeksi: Gelişmişlik Endeksi.....	31
Tablo 1.7. İnsani Gelişmişlik Açısından İlk 10 Ülke.....	32
Tablo 1.8. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları....	33
Tablo 1.9. Türkiye İçin Hesaplanan Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksulluk Oranları.....	34
Tablo 1.10. Türkiye İçin Hesaplanan Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksul Sayıları.....	35
Tablo 1.11. Bölgeler İçin Hesaplanan Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırlarına Göre Bölgesel Yoksulluk Oranları.....	36
Tablo 1.12. Tutarlı Zaman Serisi Verilerine Göre Türkiye’nin İGE Eğilimleri....	37
Tablo 2.1. Türkiye’de Hanehalkı Harcanabilir Gelirin Gelir Türlerine Göre Dağılımı.....	44
Tablo 2.2. Türkiye’de Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 20’lik Gruplar ve Gelir Türlerine Göre Yıllık Gelir Dağılımı	46
Tablo 2.3. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı....	53
Tablo 2.4. Türkiye’de 1987-2016 Dönemini Kapsayan Kişisel Gelir Dağılımı....	55
Tablo 2.5. Kurumsal Bir Negatif Gelir Vergisi Örneği.....	60
Tablo 2.6. Rakamlarla Türkiye’de Sosyal Yardım, 2016.....	63
Tablo 2.7. Sosyal Yardımların Yoksulluk Riski Üzerindeki Etkisi.....	66
Tablo 2.8. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Eden Bazı Sivil Toplum Kuruluşları.....	72
Tablo 2.9. Deniz Feneri Derneği 2016 Yılı Yardımları Dağılım Oranları.....	84
Tablo 2.10. İHH Vakfı’nın 2016 Yılı Yardımlarının Alanlara Göre Dağılımı.....	93
Tablo 2.11. Türk Kızılayı 2016 Yılı Yardımları Dağılım Oranları.....	106
Tablo 3.1. Verilerin Tanımlayıcı İstatistikleri.....	116
Tablo 3.2. Birim Kök Testi Sonuçları.....	117
Tablo 3.3. Optimum Gecikme Uzunluğu Testi Sonuçları.....	118
Tablo 3.4. ARDL Sınır Testi ve Teşhis Testi Sonuçları.....	120
Tablo 3.5. ARDL Kısa ve Uzun Dönem Katsayı Tahmini Sonuçları.....	121
Tablo 3.6. VECM Granger Nedensellik Testi Sonuçları.....	123

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1.1. 2030 Yılı Tahmini Yoksulluk Oranları.....	28
Şekil 1.2. Türkiye'nin İGE Bileşeni Göstergelerindeki Eğilimler.....	38
Şekil 2.1. Gini Katsayısı.....	52
Şekil 2.2. Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları, 2016.....	68
Şekil 2.3. Türkiye'nin STK Yardımları, 2008-2016.....	71
Şekil 2.4. Türk Kızılay'ın Teşkilat Yapısı.....	104
Şekil 3.1. Parametre İstikrar Testi Sonuçları.....	119
Şekil 3.2. Cusum Square Testi Sonucu.....	119

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ASAGEM	: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
BM	: Birleşmiş Milletler
CSWE	: Sosyal Hizmet Konseyi (Council on Social Work Education)
ÇBYE	: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
DB	: Dünya Bankası
DEYAM	: Deniz Feneri Yoksulluk Araştırmaları Merkezi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DDK	: Devlet Denetleme Kurulu
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ECOSOC	: BM Ekonomik ve Sosyal Konsey
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization)
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GÜ	: Gelişmiş Ülkeler
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HBA	: Hanehalkı Bütçe Anketi
IKB	: İslam Kalkınma Bankası
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IYE	: İnsani Yoksulluk Endeksi
İGR	: İnsani Gelişme Raporu
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı

KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
KSE	: Kafa Sayısı Endeksi
NGV	: Negatif Gelir Vergisi
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (Organisation for Economic Cooperation and Development)
RKY	: Resmi Kalkınma Yardımları
SE	: Sen Endeksi
SHÇEK	: Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SSYB	: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları
SYDF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Fonu
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SODES	: Sosyal Destek Programı
ŞNT	: Şartlı Nakit Transferi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNIDO	: Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (United Nations Industrial Development Organization)
UNPD	: Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü
USAID	: Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (United States Agency for International Development)
vb	: ve benzeri

GİRİŞ

Yaşamın getirdiği olanaklardan yoksun olma durumu olarak ifade edilen ve tüm şiddeti ile varlığını gösteren yoksulluk, ülkelerin mücadele etmek zorunda kaldığı önemli bir problemdir. Öyle ki, 6 milyarlık dünya nüfusunun yaklaşık 2.8 milyarı her yıl açlık ve yoksulluk ile mücadele ederek günlük 2 doların altında yaşarken, nüfusun 1.2 milyarı ise günlük 1 dolarlık açlık sınırın altında yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Dünya’da bir taraftan giderek artan zenginlik yaşanırken, diğer taraftan şiddetli bir yoksulluk yaşanmaktadır. Bir İngiliz yardım kuruluşu olan Oxfam’ın 2016 yılında yayınladığı dünya yoksulluk ve eşitsizlik raporu gelir dağılımı adaletsizliğinin son yıllarda gösterdiği artışı kanıtlar niteliktedir. Öyle ki, Oxfam 2016 raporunda dünyanın en zengin %1 lik kesiminin, geri kalan %99’unun servetinin toplamına, diğer bir ifadeyle dünyanın en zengin 62 kişinin servetinin, dünyanın en yoksul %50’sinin servetine eşit olduğu belirtilmektedir.

Ekonomileri gelişmiş devletlerin bile karşı karşıya kaldığı yoksulluğun ve gelir adaletsizliğinin birçok sorunun da temelini oluşturması, ülkelerin yoksulluk ve bölüşüm sorununun çözümüne yönelik uygulayacakları politika ve programlara ayrı bir önem vermelerini zorunlu hale getirmiştir. Sorunun çözümü ve ülkeye etkisi ise ülkelerin yaşam standartları ve gelirlerine göre değişiklik göstermektedir.

Öncelikli hedefi bireylerin yaşam standartlarını yükseltmek olan devlet, çok sayıda yoksullukla mücadele politikaları oluşturmakta, oluşturulan bu politikalar gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılması amacına hizmet ederek yoksulluk sorununa çözüm sağlamaktadır. Devlet bu hedef doğrultusunda sosyal yardımlara ayırdığı kaynaklarıyla, birçok vakıf, dernek ve kuruluşlardan da destek alarak toplumsal refahın arttırılmasını sağlamaktadır.

Yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliği, çok boyutlu ve insanlığı tehdit eden bir sorun olarak devletin en önemli mücadele alanlarından birisidir. Yoksullukla mücadele çalışmaları, Türkiye açısından ele alındığında; devletin, sosyal devlet kapsam ve olanaklarını kullanarak daha adil bir gelir dağılımı gerçekleştirebilmek amacıyla yönelik uygulayacağı doğrudan ve dolaylı müdahale yaklaşımları çerçevesinde şekillenmektedir. Gelir dağılımı adaletsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik uygulanan yüksek ekonomik büyüme performansı temeline dayalı dolaylı müdahale yaklaşımı bireylerin sadece parasal gelirlerinde bir artış sağlamakla kalmayıp ayrıca sosyoekonomik gelişmişliği de beraberinde getirmektedir. Ekonomik büyüme yoluyla yoksullukla mücadele edilebileceği gibi, yoksulların durumlarını doğrudan iyileştirmeye yönelik uygulanacak kamu harcamaları; vergi, sosyal güvenlik ve sosyal yardım gibi politikalarla da yoksullukla mücadele edilebilir.

Devletin küresel bir sorun olan yoksullukla mücadele ettiği gibi sivil toplum kuruluşlarının da aynı amaç doğrultusunda önemli bir konumda yer aldığı görülmektedir. Bu anlamda önemi artan vakıf ve dernekler ortak dünya vatandaşlığı bilinciyle, dünyanın neresinde olursa olsun mağdur durumdaki insanlara yardım etme noktasında önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye’de hayır sahipleri tarafından kurulan genelde sivil toplum örgütleri, özelde ise yardımlaşma kuruluşları, 1980’li yıllardan sonra ivme kazanan sivil toplum anlayışıyla büyük bir gelişme göstermektedir. 80’li yıllarda devletin liberal politikaları benimseyerek sosyal devlet bilincinden uzaklaşması sivil toplum örgütlerine ve benzer kuruluşlar olan vakıflara geniş bir hareket imkanı sağlamıştır. Bu durum sosyal yardım bilincine sahip çevrelerin sosyal, ekonomik, kültürel vb. alanlarda gelişme kaydetmesini sağlamıştır. Bu dönemden sonra özellikle ihtiyaç sahiplerine sahip çıkmak isteyen çevrelerin sivil toplum bağlamında faaliyet alanlarını genişlettikleri görülmektedir. Bunun sonucu olarak Türkiye’de faaliyet gösteren dernek, vakıf ve yardım kuruluşları nicelik ve nitelik olarak büyük gelişme kaydetmiş, faaliyetlerini yerellikten çıkararak, önce ulusal sonra uluslararası alana taşımışlardır.

Kurulan vakıf ve derneklerin ortak gayesi insan onuruna yakışır bir yaşam için mücadele etmek ve ülkede yaşayan bireylerin yaşam standartlarını en yüksek düzeye çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda gerekli mücadeleyi yapmak, değişen

dünyada sosyal yardımın değişimine ayak uyduracak bir vizyona ve bu vizyonu uygulayacak donanıma sahip olmak sivil toplum kuruluşlarının temel sorumluluklarıdır. Yaşanan savaş, kıtlık, ekonomik yetersizlikten kaynaklanan ahlaki çöküntü, artan dünya nüfusu, insanların azla yetinmemesi, sosyal devlet bilincinde aksaklıkların olması, daha çok insanın insani yardım ve sosyal desteğe ihtiyaç duyması ve yoksullukla mücadelenin sadece devlet eliyle gerçekleştirilmesinin imkânsız olması bu kuruluşların önemini arttırmaktadır.

Çalışmanın temel amacı, sosyal yardımların yoksul bireylerin çalışma isteğini azaltarak kişileri tembelliğe sevk ettiği ve yoksulluk kültürü oluşturduğu görüşünün aksine, devletin yoksul bireylerin yaşam standartlarını yükseltmeye yönelik uyguladığı sosyal yardım uygulamalarının yoksulluk oranını azaltan bir etkiye sahip olduğu görüşünü ortaya koymaktır. Ayrıca, kurumlar tarafından farklı perspektifler doğrultusunda tanımlanan yoksulluk kavramının ve farklı yoksulluk türlerinin ölçülmesine ilişkin kullanılan yöntemlerin belirlenmesi, yoksulluğun Türkiye'deki boyutlarının analizi ve devletin gelir dağılımı adaletsizliği sorununa yönelik geliştirdiği müdahale stratejilerinin belirlenmesi de çalışmanın amaçları arasındadır. Bu açıdan tez çalışmasında, yoksulluğun Türkiye'deki mevcut durumu parasal ve parasal olmayan göstergeler kullanılarak son döneme ait veriler ve teorik bilgiler eşliğinde analiz edilecek, yoksulluk ve gelir eşitsizliği sorununun çözümüne yönelik devletin uyguladığı politikalar belirtilecektir. Çalışmanın diğer bir amacı, sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanında faaliyet gösteren, örneklem olarak belirlenen dört sivil toplum kuruluşunun yoksullukla mücadeledeki rolünü ele almak, devletin ve üçüncü sektör adı altındaki bu kuruluşların yoksullukla mücadelede etki sahalarını genişletebilmek için ne gibi politikalar izlemeleri gerektiği konusunda çözüm önerileri sunmaktır.

Türkiye'de yoksullukla mücadeleyi ele alan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, yoksulluk kavramının ve yoksulluğun genel tanımının farklı kurumlarda ne anlam ifade ettiği ele alınacaktır. Ardından, yoksulluk kavramının farklı türlerinin tanımı yapılarak, yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan endekslere değinilecektir. Bu endekslerden tek boyutlu olan ve sadece gelir ve harcama üzerinden ölçülenlerin dışında insanların eş zamanda hangi alanlarda ve kaç farklı yoksunluk yaşadığını gösteren çok boyutlu yoksulluk endekslerinin

kullanılması ile yoksulluk daha geniş açıdan analiz edilecektir. Çalışmanın ilk bölümünde ayrıca yoksulluğu belirleyen etkenler incelenecek, Türkiye İstatistik Kurumu ve Dünya Bankası tarafından açıklanan dokümanlar dikkate alınarak yıllar itibariyle Türkiye’de ve dünyada yoksulluğun genel durumunun tespiti yapılacaktır. Yoksulluğun dünyada ve Türkiye’deki görünümü parasal göstergelerin dışında parasal olmayan göstergelerle de ele alınarak yoksulluk daha geniş perspektiflerle incelenecektir. Bu açıdan özellikle BM tarafından her yıl yayınlanan insani gelişme raporları ekseninde Türkiye’nin ve diğer dünya ülkelerinin mevcut durumu analiz edilecektir.

İkinci bölümde, gelir dağılımı konusu teorik açıdan ele alınacaktır. Türkiye’nin fonksiyonel ve kişisel gelir dağılımı açısından durumu TÜİK’in son döneme ilişkin verileri kullanılarak analiz edilecek, fonksiyonel ve kişisel gelir dağılımına müdahale araçları hakkında bilgi verilecektir. Devlet’in gelir dağılımı eşitsizliğine yönelik doğrudan müdahale araçları arasında önemli bir yere sahip olan sosyal yardımların yoksulluk üzerindeki rolü ele alınacaktır. Ardından, devletin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu aracılığıyla yoksullukla mücadeleye ayırdığı kaynak tutarı, 2016 yılında yoksulların doğrudan ihtiyaçlarını gidermeye yönelik yapılan sosyal yardımların türü ve farklı türdeki yardımların miktarları hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca, Türkiye’nin 2016 yılına ait toplam kalkınma yardımları içerisinde STK’ların yeri ve öneminden bahsedilecektir.

Bu açıdan, Türkiye’de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarından; Türk Kızılayı, İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH), Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği faaliyetleri detaylı olarak incelenecektir. Sivil toplum kuruluşları ile bağlantılı olarak sivil toplum kavramından hareketle çalışmanın kavramsal çerçevesi çizilmiş olup; uluslararası düzeyde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının genel özellikleri belirlenmeye çalışılacaktır. Bu nedenle uluslararası nitelik taşıyan ve farklı temel alanlarda faaliyet gösteren dört sivil toplumu seçilmiş olup; bu kuruluşların yurt içi ve yurt dışı faaliyetleri, projeleri, ve sosyal yardım miktarları web sayfaları ve faaliyet raporları ekseninde ele alınacaktır.

Üçüncü bölümde, yoksulluk ve sosyal harcamaların 1987-2014 dönemine ait kısa ve uzun dönem ilişkileri ARDL sınır testi yaklaşımı ile incelenirken, VECM Granger Nedensellik Testi ile değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ele alınacaktır.

ARDL sınır testi yaklaşımı, değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiyi ayrıştırabilmesi dışındaki diğer avantajları farklı düzeylerden durağan olan seriler arasındaki ilişkinin incelenmesine olanak sağlaması, otokorelasyon ve içsellik sorunlarına karşı tutarlı sonuçlar vermesi ve değişkenler arasındaki kısa dönem uyarlanma süreci ile uzun dönemli ilişkiyi ayrıştırabilmesidir. Modelde yoksulluk oranını temsilen hane halkı tüketim harcamaları, ekonomik büyümeyi temsilen reel GSYH, enflasyonu temsilen tüketici fiyat endeksi, dış ticareti temsilen toplam dış ticareti hacmini, sosyal yardımları temsilen sosyal harcamaları baz alarak ampirik bir çalışma yapılacaktır.

Tezin sonuç ve öneri bölümünde ise, araştırma sonucu elde edilen bulgulardan kısaca bahsedilecek, ayrıca yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliği sorununun Türkiye'deki mevcut durumuna karşılık yoksullukla mücadelede devletin ve STK'ların üzerinde önemle durmaları gereken hususlardan bahsedilerek çözüm önerilerinde bulunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK: KAVRAMLAR, TANIMLAR, ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ VE BELİRLEYİCİLERİ

1.1. YOKSULLUĞUN TANIMI, KAPSAMI VE ŞİDDETİ

Yoksulluk çalışmasında öncelik kavramın tanımlanmasını gerektirmektedir. Yoksulluk birden çok disiplinlerle ilişkisinden dolayı tanımlanması güç bir kavramdır. Çok boyutluluk, içinde bulunulan ortam ve koşulların farklı olması, maddi belirleyicilerin yanı sıra, para ile ölçülemeyen belirleyicilerin de söz konusu olması, yoksulluğun tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Yoksulluğun tanımının yapılması ve yoksulluğun sınırlarının neler olduğunun belirlenmesi konusunda kaynaklarda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlardan en çok gösterge alınan gelir ve harcama üzerine yapılan tanımlamalardır. Bu tanımlamalar zamanla genişletilerek farklı yaklaşımların oluşmasına sebep olmuştur.

En yaygın tanımıyla yoksulluk, bireylerin insan onuruna yakışır şekilde yaşayabilmeleri için sahip olmaları gereken yaşam standardının belirli bir düzeyin altında bulunması durumudur. Sahip olunması gereken yaşam standardının birden fazla değişkene bağlı olması, değişkenlerin mekâna ve zamana göre değişiklik göstermesi ortak bir standart bulma konusunu da güçleştirmektedir. Bu yüzden ülkelerin ekonomik durumlarından dolayı yoksulluk kavramının anlamı ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. 19. yüzyılda İngiltere’de yapılan yoksulluk çalışmalarında temel alınan ve gelir ile tüketim harcamalarını esas alan yaklaşımda yoksulluk, kişilerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli düzeyde kaynağa sahip olamamaları durumu olarak tanımlanmaktadır (Kumar, 1996:55).

Yoksulluk çalışmalarının ana temasını oluşturan yoksulluk parasal tanıma göre, kişi veya ev halkının kazanç ve harcamaları temel alınarak ölçülmektedir. Bu çalışmalarda yoksulluk öncelikle bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli gıda harcamaları baz alınarak ölçülürken sonraki yoksulluk çalışmalarına

eğitim ve sağlık harcamaları da eklenmiştir. Zira, yoksulluğun insan onura yakışır bir yaşam için sadece gıda ihtiyaından ibaret olmadığından hareketle diğer ihtiyaçların da gösterge olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

Dünya Bankası ve Uluslararası alışma Örgütü'nün (ILO) alan çalışmalarında temel gıda ihtiyaçlarına ek olarak temel yaşam ihtiyaçlarına da yer verilmiştir. Sen (2004) ise “yapabilirlik” kavramı ile yoksulluğun tanımlanmasında yeni bir kıstas ortaya koymuştur. Bu kıstastan hareketle yapabilirlik kavramı ile bireylerin kötü yaşam koşullarından kaçabileceği koşulunu çıkarmıştır. Bireylerin yoksulluğu azaltmak için çaba harcaması gerektiği bunu yerine getiremeyen bireylerin yerine ise kurumların yapabilirliği kavramını ortaya çıkarmıştır.

Birleşmiş Milletlerin 1997 yılında yayınladığı İnsani Gelişme Raporu'nda daha önce dile getirilmeyen “insani yoksulluk” kavramı ortaya atılmıştır. Raporda, bireylerin insan onuruna yakışır bir yaşam için yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve bu koşullardan mahrum bırakılmamaları için gerekli çalışmaların yapılması gerekliliği üzerinde durulmuştur (UNDP, 1999:15). İnsani yoksulluk kavramının, sadece parasal olarak ifade edilmesi eksik olacağından kavrama iktisadi, sosyal ve kültürel eksiklikler de eklenmiştir.

Dünya Bankası 1999 yılında, geniş alanlı ve etkin bir yoksulluk tanımının, yoksulların perspektifinden belirlenmesi amacıyla bir alışma (Voices of the Poor) yayınlamıştır. Çalışmada temel ihtiyaç eksikliği yanı sıra bireylerin güçsüzlüğu, sosyal dışlanmaya maruz kalması, ihtiyaçlara erişimlerinin sağlanamaması gibi faktörlerin bireyleri yoksul yapan faktörler olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Mowafi, 2004).

OECD (2001:38) yaptığı çalışmalar sonucunda yoksul bireylerin yoksun veya kapasitesiz olduğunu belirterek, yoksulları yoksun ve kapasitesiz yapan alanları şu şekilde tanımlamıştır:

- **Ekonomik kabiliyetler;** kişilerin ekonomik kazanç sağlaması, para kazanma yetisine sahip olması.
- **İnsani kabiliyetler;** bireylerin temel eğitim ve yetenekleri.
- **Politik kabiliyetler;** bireylerin siyasal tercihlerini yaparken hak ve hukuklarının gözetilmesi.

- **Sosyo-kültürel kabiliyetler;** bireylerin toplumda saygın kişiliklere sahip olması.
- **Koruyucu kabiliyetler;** bireylerin ekonomik olaylara karşı koruma gücü

Avrupa Komisyonun yayınladığı Sosyal İçerme Ortak Raporu (2004:8) yoksulluk kavramını açıklarken, UNDP tarafından yapılan tanımdan hareketle benzer bir tanım yapmıştır. Bu tanım, kişinin yaşadığı toplumda kabul gören yaşam standartlarından eksik kalan bireyleri yoksul saymakta, yoksulluğu, kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayamamaları dışında işgücüne, kültürel faaliyetlere ve sosyal yaşamlarını devam ettirme gibi durumlara katılımında engellerle karşılaşma durumu olarak ifade etmektedir. Bu engellerin devamlılıkla sürmesi kişilerin yasa dışı faaliyetlere katılmaya ve diğer bireylerin imkânlarını çalmaya yeltenmeye varacak sosyal problemlere de sebep olmaktadır.

Yoksulluk kavramını sadece bir alana indirgeyerek anlatmanın eksiklik olduğu, yukarıdaki tanımlardan da anlaşıldığı üzere birden çok disiplinlerle bağlantısının olduğu bir gerçektir. Kişilerin temel gıda ihtiyaçlarının yanı sıra birçok ihtiyaçlarının olduğu ve konunun çok boyutlu olarak ele alınması gerektiği savı günümüzde genel kabul görmektedir. Benzer şekilde, Thorbecke (2007:5) yoksulluğun sadece temel ihtiyaçlardan oluşmadığını ayrıca özgürlük, güvenlik, gelecekte beklenen ve okuryazarlık gibi kıstasların da yoksulluk göstergesi olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Şenses (2007:71) yoksulluğa sebep olan birçok unsurun göz ardı edilmesinin, kavramın tanımının eksik kalmasına ve yoksul bireylerin gerçek durumunu yansıtmamasına sebep olduğunu ileri sürmektedir.

Yoksulluğun ölçümü noktasında atılacak ilk adım kimlerin yoksul sayılacağına tespitidir. Bunun için öncelikle güvenilir varsayımlara dayanarak yoksullar tanımlanmalı ve görece olarak düşük seviyede bulunanların yoksul sayılacakları asgari sınır belirlenmelidir. Yoksulluğun ölçümüne mutlak ve görece yoksulluk olarak iki farklı açıdan yaklaşmak mümkündür. İki farklı yoksulluk türü temel alınarak yapılan ölçümler farklı yoksulluk sınırının oluşmasına neden olmaktadır.

1.1.1. Mutlak Yoksulluk

Geliri, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli kaloriyi almaya yetmeyen kişiler mutlak yoksul olarak tanımlanmaktadır. Mutlak yoksulluk

bireylerin hayatta kalabilmeleri için gerekli kalori miktarını baz alarak ihtiyaçlarını karşılayacak harcama düzeyine göre hesaplanmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde en sık kullanılan mutlak yoksulluk sınırının hesaplanmasında, gıda bileşenleri ile gıda dışı bileşenler temel alınarak ayrı ayrı incelenmektedir. Sadece gıda ihtiyacını ele alan mutlak yoksulluk sınırının hesaplanması, kişinin günlük ihtiyaçlarını devam ettirecek ve alması gereken günlük kalori ihtiyacına denk gelen gıda sepetinin maliyeti ile belirlenir.

Gıda ihtiyacına ek olarak gıda dışı temel gereksinimleri ele alan yaklaşımda eğitim başta olmak üzere sağlık, barınma, giyim gibi temel bileşenler de hesaplamalara dâhil edilir. Fakat aileden aileye ve bireyden bireye değişen bu bileşenler değişiklik gösterebilir. Özellikle ülkelerin gıda ve gıda dışı bileşenlerinin toplumlarda farklı olduğu görülmektedir (Doğan, 2014:40).

Türkiye İstatistik Kurumu yoksulluk çalışmalarında harcama esasına dayalı gıda ve gıda dışı mutlak yoksulluk oranlarını açıklamaktadır. TÜİK, gıda sepetinin belirlenmesinde örneklem hacmi en yüksek araştırma olan 2003 yılı hane halkı bütçe anketi verilerini kullanmaktadır. Bir bireyin günlük minimum 2.100 kalori almasını sağlayacak ve hane halkının günlük hayatta en sık kullandığı 80 adet gıda maddesini bu sepetin içerisine koymaktadır. Ekmek ve tahıllar, et, balık, süt, peynir, yoğurt, yumurta, katı ve sıvı yağlar, meyve, sebze, şeker, reçel, bal, çikolata, çay, kahve, alkolsüz içecekler bu sepetin kapsamına girer ve sepetin fiyatlandırılmasında ortalama piyasa birim fiyatları kullanılır. 2003 hane halkı bütçe anketi verileri esas alınarak 2003 yoksulluk çalışması için oluşturulan sepet, sonraki yıllarda madde çeşidi ve miktarı aynı kalmak üzere her yıla ilişkin piyasa fiyatlarıyla yeniden değerlendirilmektedir.

Gıda dışı yoksulluk sınırının tespitinde, TÜİK kişilerin temel gıda harcamalarının yanı sıra, HBA verilerine göre temel ihtiyaçları dışında kalan gıda dışı harcama payının ortalamasını temel olarak hesaplar. Bu hesaplamalar sonrasında gıda ve gıda dışı mal ve hizmetleri kapsayacak şekilde yoksulluk sınırı oluşturulur. Gıda yoksulluğu ve gıda dışı yoksulluk oranı ise, kişilerin tüketim harcamasının mutlak yoksulluk sınırının altında kalan hane halklarının birleştiği nüfusun toplam nüfusa oranı şeklinde bulunmaktadır (TÜİK, 2018).

Dünya Bankası yoksulluk çalışmalarında uluslar arası karşılaştırmalara imkân sağlamak için, mutlak yoksulluk sınırını, satın alma gücü paritesine göre kişi başı günlük 1 dolar, 2,15 dolar ve 4,30 dolar olarak belirlemiştir. Kişi başı günlük 1 dolar seviyesi az gelişmiş, kişi başı günlük 2,15 dolar seviyesi gelişmekte olan ve kişi başı günlük 4,3 dolar seviyesi ise gelişmiş bölgeler için kullanılan yoksulluk sınırını göstermektedir.

1.1.2. Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluk, temel ihtiyaçların dışında kültürel ve sosyal ihtiyaçlar başta olmak üzere bireylerin yaşamlarında sosyalleşmeleri için gerekli olan bileşenleri kapsamaktadır. Farklı bir deyişle göreli yoksulluk, bireylerin belirli bir refah seviyesinin altında kalarak insan onuruna yaraşır bir yaşam sergileyememesi durumu olarak ifade edilebilir. Görelî yoksullar temel insani ihtiyaçlarını karşılamakla beraber ortalama refah seviyesinin altında kalan ve topluma sosyal katılımları engellenen bireylerdir. Gelir dağılımı eşitsizliğinin bir göstergesi olarak kullanılan göreli yoksulluk bireyler arası gelir farklılığının tespitinde önemli bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Görelî yoksulluk sınırının belirlenmesi kişilerin gelirlerinin ve harcamalarının tespiti ile gerçekleşir. Görelî yoksulluk bireylerin karşı karşıya olduğu bir gelir yetersizliğinden ziyade toplumdaki başka bazı bireylerin yaşam standardının nispeten gerisinde kalma durumu ile ilgili bir durumdur.

Gelişmiş ülkelerde sık kullanılan göreli yoksulluk sınırının hesaplanması genellikle medyan ve ortalama hesaplamaları yapılarak gerçekleştirilir. Kullanılabilir gelir önce küçükten büyüğe sıralanır ardından kullanılabilir gelirin ortalaması alınır ve ortalama gelirin tekrar belirli bir yüzdesi (%50 veya %60) alınarak hesaplanır. TÜİK yaptığı çalışmalarda göreli yoksulluk sınırının belirlenmesinde hane halkı bütçe anketi verilerini kullanarak hesaplamalar yapmaktadır.

Bir toplumda yoksullukla mücadelede uygulanan politika ve programlar sayesinde mutlak yoksulluğun olmaması mümkün iken göreli yoksulluğun olmadığı bir toplum oluşturmak imkansızdır (Şenses, 2009). Bu durumun kimi zaman zıttı olarak ters yönlü gerçekleşmesi de mümkün olabilir. Örneğin, refah seviyeleri farklı bireylerin gelir durumlarının düşmesi sonucu göreli yoksulluk azalırken, mutlak yoksulluk artabilecektir (Lok-Dessalien, 1999:2).

1.2. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ: YOKSULLUK ENDEKSLERİ

Yoksulluğun ölçülmesi noktasında belirli bir yoksulluk sınırının belirlenmesi tek başına yeterli değildir. Farklı yoksulluk sınırı yaklaşımlarının her biri için farklı endeksler kullanarak yoksulluk ölçümleri yapılır. Mutlak yoksulluk endeksleri adı altında yer alan yoksulluk endekslerinin ortaya konulması ülkelerin yoksulluk ölçümleri hakkında bilgi sunarken, bileşik yoksulluk endeksleri içerisinde değerlendirilen insani yoksulluk endeksi, çok boyutlu yoksulluk endeksi ve insani gelişme endeksi ülkelerin yoksulluk boyutunu sosyoekonomik değişkenleri de hesaba katarak ölçmektedir.

1.2.1. Mutlak Yoksulluk Endeksleri

Yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan ve GOÜ'lerde en sık kullanılan endekslerden mutlak yoksulluk endeksleri, gelirleri yoksulluk sınırının altında kalan kişilerin sayısını, bu kişilerin toplam gelirleri ile yoksulluk sınırı arasındaki farkı ve gelir dağılımı açısından yoksullar arasındaki farklılıkları yansıtarak yoksulluğun boyutu, şiddet ve yoğunluğu hakkında bilgi verirler.

1.2.1.1. Kafa Sayısı Endeksi

KSE (Kafa Sayısı Endeksi) yoksulluğun ölçülmesinde sıklıkla kullanılan bir endekstir. Teknik olarak hesaplanması oldukça kolay olan bu endeks yoksulluğun yaygınlığını ölçmek için kullanılır. Endeksin eksik bir yanı, yoksulluk sınırı altında bulunan bireyler arasındaki farkları yansıtmaz. Diğer bir ifadeyle, yoksulluk çizgisinin bir derece altında bulunan yoksul ile en altında bulunan yoksul arasındaki farkları göz ardı eder. Kafa Sayısı Endeksi, yoksulluk sınırı altında kalan nüfusun, genel nüfusa oranı şeklinde bulunur. Kafa sayısı endeksinin matematiksel hali aşağıdaki gibi gösterilmektedir (Kaynak, 2011:108).

$$P_0(y, z) = \frac{1}{N} \sum_{y_i < z} \left(\frac{z - y_i}{z} \right)^0 = \frac{Q}{N} = H$$

Kafa Sayısı Endeksi = Q/N

Q = Yoksulluk sınırı altında kalan yoksul sayısını

N = Toplam nüfusu z = Yoksulluk sınırını

y_i = Populasyondaki i 'inci insanın tahmini geliri/tüketimi.

1.2.1.2. Yoksulluk Açığı Endeksi

Yoksulluk Açığı Endeksi, her yoksul bireyin gelirini yoksulluk oranından çıkartıp, gelirlerin toplanarak yoksul kişi sayısına oranlanması ile hesaplanır. Yoksulluk açığı oranı (I), yoksul kişilerin yoksulluk sınırının ne kadar altında gelir elde ettiğinin temsili göstergesidir. Yoksul sayısını ve yoksullar arasındaki gelir dağılımı farklılıklarını dikkate almayan bu endeks kafa sayısı endeksinin eksik yanlarını gidermez. Yoksulluk açığı endeksinin matematiksel olarak gösterimi aşağıda ifade edilmiştir (Kaynak, 2011:108).

$$HI = \frac{Q}{N} \frac{1}{Q} \sum_{y_i < z} \left(\frac{z - y_i}{z} \right) = \frac{1}{N} \sum_{y_i < z} \left(\frac{z - y_i}{z} \right)$$

(Orsberg ve Xu,2005,8)

z= Yoksulluk sınırı

yi= Populasyondaki i'inci insanın tahmini geliri/tüketimi.

Yoksulluk açığı oranı, kafa sayısı endeksi (H) ile yoksulların ortalama yoksulluk açığı oranları (I) çarpımına eşittir. Sabit bir H için yoksulların tüketim harcamalarının azalması I'nın artmasına neden olacaktır.

Yoksulluk açığı endeksi, yoksulluk çizgisinin altında kalan yoksullara yoksulluk çizgisinin üzerine ulaştırabilmek için ne kadar gelir verilmesi gerektiğini gösterir. Yoksulluk açığının %20 olarak hesaplanması yoksullara yoksulluk sınırının %20'si kadar gelir transferi sağlanması durumunda yoksulluk sınırının üzerine çıkabileceklerini gösterir.

1.2.1.3. Sen Endeksi

Kafa sayısı ve yoksulluk açığı endekslerindeki eksikliklerin giderilmesi amacıyla, bu iki endeksin gini katsayısını da içine alarak birleştirilmesi suretiyle Sen endeksi ortaya çıkarılmıştır. Sen Endeksi (1976), yoksulluğun şiddetini, yoksullar arasındaki gelir dağılımını dikkate alan bir endekstir.

SE= H [I+(1-I) Gp] H= Kafa sayısı endeksi Gp= Yoksulların arasındaki gelir dağılımına ilişkin Gini katsayısı

I (Gelir Açığı) = Yoksulluk sınırı (z) – yoksulluk ortalama geliri (Mp) / yoksulluk sınırına (z) Buna göre;

I= z – Mp / z formülü ile ifade edilmiştir (Kaynak, 2011:109).

Bireylerin gelirlerindeki herhangi bir artış endekste bir azalma meydana getirecek, toplumdaki bireylerin yoksulluğunun azalması zengin bireylerden yoksul bireylere gelir aktarımıyla gerçekleşecektir (Aktan ve Vural, 2002:29). Yoksullar arasında tam bir eşitsizliğin olması durumunda $G_p=1$ olacak ve SE, yoksul kişi oranına eşit konuma gelecektir. Yoksullar arasında tam bir eşitliğin olması durumunda ise, $G_p=0$ olacak ve SE, yoksulluk açığı oranına eşit konuma gelecektir (Kaynak, 2011:109).

1.2.1.4. Foster Greer Thorbecke Endeksi

Foster Greer Thorbecke Endeksi kalkınma ekonomistleri olan Foster, Greer ve Thornbecke (1984) tarafından geliştirilmiştir. Kalkınma ekonomistleri tarafından ortaya çıkarılan bu proje kapsamında Kenya'da gıda yoksulluğu üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. Toplam yoksulluğun ve alt grup yoksulluğun ortalama olarak ifade edildiği ve yoksulluğun yoğunlaşmasına önem verilerek yapılan bu çalışma aşağıdaki gibidir (Kaynak, 2011:109-110).

$$P_{\alpha}(y, z) = \frac{1}{N} \sum_{y_i < z} \left(\frac{z - y_i}{z} \right)^{\alpha}$$

y_i = Populasyondaki i 'inci insanın tahmini geliri/tüketimi.

z =Yoksulluk sınırı.

N =Populasyonun büyüklüğü.

α =Negatif olmayan bir parametre (Orsberg ve Xu, 2005:11).

Bu endeks yoksulları kendi içlerinde geniş ölçekte birbirinden ayırmakta, yoksul sayısının ötesinde toplam yoksulluk farklı alt gruplara bölünerek yoksulluğun genel boyutu hesaplanmaktadır.

1.2.2. Bileşik Yoksulluk Endeksleri

İnsanoğlunun karmaşık bir yapıya sahip olması ve birbirini ayıran özelliklerinin olması mutluluk kavramının her bireyde farklı anlam bulmasına neden olmaktadır. Yoksulluk kavramının her bireydeki farklı izlenimi ve buna bağlı olarak bireylerin farklı tutumları yoksulluk hesaplamalarının da farklı boyutlarda ele alınmasını gerektirmektedir (Şenses, 2003: 99).

İnsan refahının ölçülmesi noktasında gelir ve tüketim elbette tek başına yeterli değildir. Zira, yoksulluk kavramının parasal faktörlerin dışında başka bir takım göstergelerle de desteklenmesi gerekir. Dünya Bankası çalışmalarında insan refahını günlük 1 doların, 2.15 doların ve 4.35 doların altında yaşayan insanların tespiti ile belirlerken, UNDP gelir ve harcama göstergelerinin dışında bir çok gösterge kullanarak yoksulluğun parasal bir içerikten ziyade, daha geniş ölçekte ele alınması gerektiğini göstermiştir. Bu yolla yapılan bir hesaplama yoksulluğun tüm boyutlarını içerisinde barındırarak, yoksullukla mücadelede uygulanacak politikaların daha net belirlenmesini sağlayacaktır.

İnsani yoksulluk göstergeleri genel olarak gelir, tüketim, sağlık ve eğitim gibi farklı bileşenlerden oluşmaktadır. Yapılan yoksulluk araştırmalarına göre kullanılan göstergeler arasında büyük farklılıklar olduğu bilinmektedir. Bu göstergeler içerinden bebek ölüm oranı ile doğumda yaşam beklentisi en sık kullanılan göstergelerin başında yer alırken, ilk ve orta okulda okullaşma oranı, güvenli içme suyuna ve kamu mallarına erişim göstergeleri ikinci sırada yer almaktadır. Tüm bunlara ek olarak ortak mülkiyet kaynaklarına erişim, işsizlik oranı ve asgari ücret düzeyi gibi bileşenler de yoksulluğun ölçülmesinde sıkça kullanılan göstergelerdendir (Şenses, 2003: 100).

Bileşik yoksulluk endekslerinin genel yapısı aşağıdaki gibidir:

$$W_i = \sum_{j=1}^k w_j C_{i,j}$$

i=1,.....,n

Burada w_j ağırlık, C_{ij} ise i ülkesinin j 'inci parçasıdır. Her parça (C_{ij}) refah boyutunda (sağlık, eğitim, gelir vs.) bir kazanımı ölçmektedir. Çoğu bileşik endeks sağlık, eğitim ve gelir boyutlarında ortak parçaları kullanarak bu alanlardan elde edilen kazanımları gösterir (Mcgillivray ve Noorbakhsh, 2004,2).

1.2.2.1. İnsani Gelişme Endeksi

Sen (1976), çalışmalarında gelir ve harcamayla ölçülen minimum geçim düzeyinin yoksulluk sınırı olarak belirlenmesini ve bu düzeyin altında kalanların yoksul olarak nitelendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bireyin parasal gelirinin iyi bir seviyede olması para ile ifade edilemeyen diğer ihtiyaçlarını giderebilmesini de sağlayabilir. Ancak ihtiyaç duyduğu gereksinimlere parasal olanaklarının dışında

erişememesi durumunda bireyin refahı da artış göstermeyecektir. Bu durumda yüksek gelir bireyin refahını arttırmaya yetmeyecek, gelirin yanı sıra refahı ölçen başka göstergelerin de hesaba katılmasını gerektirecektir. Birleşmiş Milletler insani gelişme endeksi Sen'in görüşüne dayanmaktadır.

BM 1990 yılından itibaren her yıl aralıksız insani gelişme raporu yayınlamakta, her yıl yayınlanan bu raporlarda ülkelerin insani gelişme düzeyleri yansıtılmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), insan gelişimini parasal gelirin ötesinde farklı göstergeler ile destekleyerek sosyoekonomik boyutlarıyla ele almaktadır.

İGE, insani gelişimi en çok 3 temel alanda incelemeye çalışan bir yoksulluk endeksidir. Bu temel alanlar eğitim, sağlık ve refah boyutundan oluşmaktadır. Eğitim boyutunun bir göstergesi olarak beklenen ve ortalama öğrenim süresi, sağlık boyutunun bir göstergesi olarak doğumda yaşam beklentisi ve refah boyutunun bir göstergesi olarak SPG'ye göre kişi başına düşen milli gelir temel alınmakta, boyutların ortalamalarının alınması suretiyle insani gelişme endeks değeri hesaplanmaktadır.

2010 insani gelişme raporundan önceki İGE hesaplamalarında eğitim bileşeninin alt endeksleri brüt okullaşma oranı ve okuma yazma oranı iken, 2010 raporundan itibaren alt endeksler beklenen ve ortalama öğrenim süresi olarak değişikliğe uğramıştır. Ayrıca 2010 öncesi eğitim, sağlık ve refah bileşeninin aritmetik ortalamalarının alınması suretiyle hesaplanan endeks 2010 yılı ve sonrasında alt endekslerdeki değişimin daha net belirlenebileceği düşüncesiyle geometrik ortalama ile hesaplanmıştır.

Sağlık, eğitim ve GSYH bileşenlerinden oluşan, 2012 insani gelişme endeksi değerini hesaplayabilmek için Tablo 1.1.'de gösterilen maximum ve minimum değerler seçilir. Aşağıda belirtilen formülle hesaplanan her endeks sıfır ile bir arasında değer alır.

$$\text{Boyut Endeksi} = (\text{Gerçek değer} - \text{min değer}) / (\text{Max.değer} - \text{min.değer})$$

Yukarıdaki formüle göre hesaplanan bu endekslerin geometrik ortalamaları İGE değerini yansıtmaktadır.

Türkiye'nin 2012 yılı, eğitim sağlık ve gelir göstergelerinde cari değerleri;
Doğumda beklenen yaşam süresi: 74,2 yıl

Beklenen okullaşma yılı: 12.9

Ortalama okullaşma yılı: 6.5

Kişi başına GSMG (SGP ABD Doları): 13.710

➤ Alt endeksler aşağıdaki gibi hesaplanır;

Gelir Alt Endeksi = $\ln(13.710) - \ln(100) / \ln(84.478) - \ln(100) = 0,726$

Sağlık Alt Endeksi = $(74,2-20)/(83,4-20) = 0,855$

İkinci Eğitim Alt Endeksi = $(6.5-0)/(13,3-0) = 0,490$

Birinci Eğitim Endeksi = $(12.9-0)/(18-0) = 0,717$

Eğitim Alt Endeksi = $\frac{(\sqrt{0.490} * \sqrt{0.717})}{0.971-0} = 0.610$

$\sqrt[3]{0.726 * 0.855 * 0.610} = 0.722$

Tablo 1.1. İGE Hesaplamasında Kullanılan Max. ve Min Değerleri

Boyut	Gösterge	Dönüşüm	
		Min	Max
Sağlık	Doğumda yaşam beklentisi	20	83.4
	Beklenen okullaşma yılı	0	18.0
Eğitim	Ortalama okullaşma yılı	0	13.3
Refah	Kişi başına GSMG (SGP ABD\$)	100	84.478

Kaynak: UNDP, 2016

Endeks değeri 0 ile 1 arasında yer alır. Belirlenen değer 0-0.479 arasında yer alması ülkenin düşük düzey insani gelişme performansı gösterdiğini; 0.480-0.670 arasında orta düzey insani gelişme gösterdiğini; 0,671-0.780 arasında yüksek düzey insani gelişme gösterdiğini ve 0.781-1 arasında çok yüksek düzey insani gelişme gösterdiğini ifade eder.

Gelir, eğitim ve sağlık endekslerinin geometrik ortalamasının alınması şeklinde hesaplanan İGE değeri belirlenen dönemde 0.722'dir. 0.722 endeks değeri, endeksi oluşturan verilerin maksimum değerinden %26 oranında uzak olduğunu, diğer bir ifade ile Türkiye'nin insani gelişimde belirtilen alanlarda elde edebileceği başarının ortalama % 74'ünü elde edebildiğini göstermektedir. Türkiye 0.722 endeks değeriyle yüksek insani gelişme gösteren ülke kategorinde yer almaktadır.

1.2.2.2. İnsani Yoksulluk Endeksi

İnsani gelişme endeksi bir ülkenin kalkınma sürecindeki ilerlemesini gösterirken, insani yoksulluk endeksi bu ilerlemenin dağılımını yansıtır ve mevcut yoksulluğu ölçer. İnsani Yoksulluk Endeksi, her ülkenin ekonomik kazancının farklı olması durumundan dolayı farklılık gösterir. Göstergeler GOÜ ve GÜ için ayrı ayrı belirlenir.

Gelişmekte olan ülkeler için hesaplanan İYE-1;

P1 = Kırk yaş ve altı nüfus oranı,

P2 = Okuma-yazma bilmeyen nüfus oranı,

P* Sağlık uygulamalarından mahrum nüfus oranı,

P**=İçilebilir içme suyundan mahrum nüfus oranı,

P*** =Beş yaşın altında yeterli beslenmeyen nüfus oranı

P3 = İyi bir yaşam standardından mahrum olanların oranı.

Tüm bu boyutlara sosyal dışlanma faktörünün de eklenmesiyle OECD ülkelerindeki yoksulluk ölçülür.

Gelişmiş ve Gelişmekte ülkeler için hesaplanan İYE-2

- Altmış yaş ve altı nüfus oranı,
- Okuma-yazma bilmeyen nüfus oranı,
- Gelir yoksulluğu bulunan nüfus oranı,
- İşsizlik oranı göstergelerinden oluşur (Kaynak, 2011:102).

İnsani Yoksulluk endeksi formülü aşağıdaki gibidir;

$$IYE(\alpha) = \left[\frac{\sum_{i=1}^n w_i P_i^\alpha}{\left(\sum_{i=1}^n w_i \right)} \right]^{1/\alpha}$$

$P_3 = (P^* + P^{**} + P^{***})/3$ iyi bir yaşam standardından mahrum olanların oranı $\alpha = 1$ olması durumunda üç bileşenin ortalamasının alınması şeklinde belirlenir. α 'nın değeri arttıkça insani yoksulluk da buna paralel olarak artış sağlayacaktır.

İnsani yoksulluk endeksi üç gösterge üzerinden hesaplanır ve İYE (3) olarak gösterilir. w ile ifade edilen, göstergelerin boyut ağırlıklarıdır. Ölçüm yapılırken boyutların ağırlıkları eşit sayılır. Her birinin boyut ağırlığı 1/3 kadardır. Farklı türdeki yoksullukların ağırlıklarını eş değer olarak görmek insani yoksulluğun net olarak ortaya koyulmasında bir takım belirsizlikler yaratmakta ancak hangi göstergenin ağırlığının daha fazla olması gerektiği konusu da kesin olarak belirlenmemektedir. İnsani yoksulluğun ölçülmesi üçten fazla boyut içerebilir. Göstergelerin sayısında artış olması durumunda göstergelerin boyut ağırlıkları değişecek, boyut ağırlıklarının değişmesi endeks sonuçlarının da değişmesine neden olacaktır.

Büyüme ve Kalkınma, yetmişli yıllara kadar devletlerin gelirlerindeki artış ve endüstrileşmeye dayalı ekonomik büyüme olarak tanımlanmış, ancak ekonomik gelişme ve kalkınmanın zaman içerisinde yoksulluğu azaltmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle 1970'li yıllara gelindiğinde birçok ülke endüstrileşmeye bağlı olarak gelişme gösterirken, toplumsal sorunların çözümlenmesinde bu kavramların çözüm önerisi getirmediği görülmüş, hızlı yükselen ülke ekonomileri yüksek işsizlik, gelir dağılımında adaletsizlik gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak 1980'li yıllarda ülkeler ekonomik büyümenin yanında yoksulluk sorunun önemine vararak çözümü için mücadeleye başlamışlardır (Gürses, 2009:341).

Tüm bu çalışmalar sonucunda 1997 yılında Oxford Üniversitesi'nde yer alan Oxford Yoksulluk ve İnsani Gelişme ile UNDP'nin işbirliği sayesinde geliştirilen Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi kullanılmaya başlanmıştır (Kaynak, 2011:103). Çok boyutlu yoksulluk endeksi eğitim, sağlık ve gelir konularındaki çok boyutlu

yoksunlukları ortaya koyan bir endekstir. ÇBYE insanların eş zamanda kaç farklı yoksunluk yaşadığını, farklı alanlarda yaşanan yoksulluğun ağırlığını ve etkisini gösterme konusunda oldukça etkili bir endeks olarak 1997 yılından bu yana insani yoksulluk endeksinin yerine kullanılmaya başlanmıştır. 1997 yılından bu yana yayımlanan ve bileşik yoksunluğu yansıtan İYE hesaplamaları ülke ortalamalarından elde edilirken, ÇBYE yoksunluğun etkisini ve yoğunluğunu daha net gösterebilmektedir.

ÇBYE verileri uluslar arası karşılaştırılabilirliğe imkân vermesi sebebiyle Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinden elde edilmiştir. Çok Boyutlu Yoksulluk Endekslerinde kullanılan toplam on gösterge, tarihin en büyük yoksullukla mücadele hareketi olarak atfedilen Bin Yıl Kalkınma Hedefi göstergeleriyle aynıdır. Tek bir yoksunluk kişiyi yoksul yapmazken hane halkı içindeki bireylerin birden fazla alalarda yoksun olması kişinin yoksulluğu çok boyutlu yaşamasını gösterir. Bireylerin eğitim sağlık ve gelir göstergelerinden en az %30'undan yoksun olması kişinin yoksulluğu çok boyutlu yaşadığını gösterir. Diğer bir ifadeyle, kişinin çok boyutlu yoksunluk yaşaması için hanelerin en az 6 standart ve ya en az 3 standart yaşam göstergesi, bir sağlık veya eğitim göstergesinden yoksun olması gerekmektedir.

Çok boyutlu yoksulluk endeks hesaplamalarına gelir boyutu dâhil edilmemiştir. Bunun nedeni ise pek çok ülke için aynı kişilerin gelir yoksulluğuna ek olarak ÇBYE ölçüm göstergelerinde yoksunluklarının olup olmadığına dair net bir belirlemenin yapılamamasıdır.

Tablo 1.2. ÇBYE Boyutları, Göstergeleri ve Ağırlıkları

Boyut	Boyut Ağırlıkları	Gösterge	Gösterge Ağırlıkları	
Sağlık	1/3	Beslenme	1/6	%16.7
		Çocuk Ölümü	1/6	%16.7
Eğitim	1/3	Okullaşma Yılı	1/6	%16.7
		Çocukların Okula Devamlılığı	1/6	%16.7
Yaşam Standardı	1/3	Piştirme Yakıtı	1/18	%5.6
		Tuvalet	1/18	%5.6
		Su	1/18	%5.6
		Elektrik	1/18	%5.6
		Yer (Zemin)	1/18	%5.6
		Varlıklar	1/18	%5.6

Kaynak: Gökçek ve Karaca, 2014:3

Tablo 1.2'ye göre sağlık, eğitim ve yaşam standardından oluşan ÇBYE'nin sağlık boyutu çocuk olum oranı ile beslenme bileşenlerinden oluşmaktadır. Özellikle olum oranlarındaki değişimler ulkelerin refah seviyelerindeki goştergelerde kullanılan önemli bir endeks iken beslenme, çocuk olum oranlarının temelini oluşturan diğer önemli bir goştergedir. Eğitim, okullaşma oranı ve okula gitme durumunun temelini oluşturan goştergelerden; yaşam standardı, insan onuruna yakışır bir yaşam için gerekli olan, pişirme yakıtı, tuvalet, su, elektrik, yer ve varlık goştergelerinden oluşmaktadır (Karaca ve Gökçek, 2014:2). Özellikle temel gıda ihtiyaçları dışında yer alan bu goştergeler yoksulluğun sadece temel gereksinimlerden oluşmadığını, gıda dışı goştergelerinde gerekli olduğu savını goştermektedir (Karabaş, 2007:377-378).

1.3. YOKSULLUĞU BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Yoksulluk probleminin günümüzde bu kadar büyük boyutlara ulaşarak insanlığı tehdit eden bir hal alması, soruna yönelik acil çözümler bulmayı zorunlu hale getirmektedir. Sorunun çözümü için atılacak ilk adım ise yoksulluğun hangi sebeplerden kaynaklandığının analizi ile mümkün olacaktır. Zira, yoksulluğa neden olan faktörlerin doğru teşhis edilememesi uygulanması gereken politikaların da etkinliğini zayıflatacaktır. Ancak, yoksulluğun nereden kaynaklandığını ve hangi şartlar altında ortaya çıktığını tek bir etkenle açıklamak mümkün değildir. Yoksulluk bir dizi sosyal, siyasal, ekonomik etkenler sonucu belirebilmektedir. Yoksulluk sorununun oluşmasında önemli rol oynayan temel bileşenler genel olarak bölgesel ve toplumsal yapıdır (World Bank, 2005:125-132). Bölgesel özellikler içinde izolasyon, daha az altyapı ile piyasa ve hizmetlere ulaşımda zorluklar, doğal kaynaklar, elverişli arazi, çevre ve hava koşulları, bölgesel yönetim, eşitsizlik gibi çeşitli durumları barındırır. Bölgesel faktörler yoksulluk oranında en belirleyici etkenlerin başında gelir. Bölgesel gelişmişlik ne kadar düşükse yoksulluk o bölgede daha şiddetli belirecektir.

Toplumsal Özellikler ise yoksulluğun belirmesinde diğer bir bileşendir. Yaşanılan topraklardaki kamu imkânlarına erişim, kültürel hareketlilik, sosyal yapı gibi durumlar da yoksulluğun ortaya çıkmasına sebep olan unsurlar arasında yer alır.

Yoksulluğu belirleyen ve makro ekonomik bir sorun olan işsizlik az gelişmiş ülkelerin yanı sıra dünyanın en zengin ülkelerinde bile görülen önemli bir küresel sorundur. Ülkelerin 1980 sonrası üretim sisteminde meydana gelen değişiklikler, işgücünün bu değişime adapte olmasını zorlaştırmıştır. Öyle ki, teknolojik gelişmeler sonucu emek yoğun üretim sisteminden sermaye yoğun üretim sistemine geçilmesiyle istihdamın yapısında da değişimler meydana gelmiştir. 1980 sonrası uygulanan neoliberal ekonomi politikaları ile çok uluslu şirketlerin ucuz işgücüne yönelimleri işsizlik problemini de beraberinde getirmiştir.

Sadece eğitimsiz bireylerin değil yüksek düzeyde öğrenim gören kişilerin de yüzleştiği bir sorun olan işsizlik, ekonomik ve sosyal bir problem olmanın yanı sıra psikolojik problemlere de sebebiyet vermektedir. Uzun vadede bireylerin yoksulluk sarmalına hapis olmalarına ve giderek daha da yoksullaşmalarına neden olan işsizlik, bireyin ekonomik, sosyal ve toplumsal hayata katılımını engelleyerek, bireyi insan onuruna yaraşır bir hayattan mahrum bırakmaktadır.

Türkiye’de de önemli bir sosyoekonomik sorun olarak beliren işsizliğin önemli boyutlara varması işsizlikle mücadelede etkin bir istihdam politikasının uygulanmasını zorunlu hale getirmiştir.

Yoksulluğu belirleyen diğer faktörlerden birisi de eğitimidir. Eğitim ve gelir arasındaki ilişkinin analizi, 1950’lerde kendisini gösteren beşeri sermaye teorisine dayanır. Beşeri sermaye teorisinde, eğitim faktörü beşeri sermayenin en önemli bileşeni kabul edilmiştir. Bireysel ve toplumsal sonuçlar doğuran bir kavram olarak eğitim seviyesindeki artışın, bireysel bazda kişinin işgücü piyasasına katılımını olanaklı kılması ve bireyin marjinal ürün verimliliğini arttırdığı bilinmektedir. Eğitim seviyesindeki artış, kişinin gelirinin ve refah seviyesinin artmasını sağlayarak yoksullaşmasına engel olmakta, işgücü piyasasında daha uzun süre istihdam edilmemesi durumunda bile tekrar iş bulma sürecini kısaltmaktadır.

Tüik tarafından yapılan 2009 yoksulluk çalışması verileri de eğitim ve yoksulluk arasındaki ters yönlü ilişkinin doğruluğunu kanıtlar niteliktedir. Tüik, 2009 yoksulluk çalışmasında okur-yazar olmayan veya bir okul bitirmeyenlerde yoksulluk oranı %29,84 iken, ilköğretim mezunlarında bu oran %15,34, lise ve dengi meslek okulları mezunlarında %5,34, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip bireylerde ise %0,7dir. İlköğretime başlamamış olan 6 yaşından küçük çocukların

yoksulluk riski ise %24,04'tür (Tüik, 2009).

Toplumsal açıdan eğitilmiş bireyler ekonomik kalkınmanın boyutuna önemli katkılar sağlar. Eğitim seviyesinin yükselmesinin, daha iyi birey ve toplum sağlığı, bebek ölüm ve doğum oranlarında düşme, ortalama yaşam süresinin uzaması, artan siyasi istikrar, yoksullukta azalma, gelir dağılımında düzelme, daha düşük suç oranları ve çevre bilincinin artması gibi pek çok olumlu sonuç doğurması beklenir (Türkmen, 2002: 53; Çanakçı ve Tutar, 2004).

Göç faktörü de yoksulluğu belirleyen etmenler arasında yer alır. Göç, belirli bir zaman diliminde veya süreklilik kazanmış bir biçimde, bir yerleşim biriminden diğerine doğru, bireysel ya da kitlesel olarak hareketi içeren ve genellikle bireysel açıdan daha iyi bir yaşam standardına ulaşma amacıyla gerçekleşen nüfus hareketidir (Tümtaş, 2009:113).

Göç ve yoksulluk neden sonuç ilişkisine bağlı, birbirini etkileyen iki olgudur. Artan göç toplumun sosyoekonomik yapısını değiştirerek yoksulluğa neden olurken, yoksulluk olgusu da göç artışına sebep olabilmektedir. Yoksulluğun yüksek oranda yaşandığı bölgelerde daha iyi bir yaşam standardına sahip olmak amacıyla bireyler göç etmek isteyebilirken, dışarıdan çok sayıda göç alan bölgelerde de yoksulluk ortaya çıkabilir.

Türkiye'de 1950'lerden sonra teknolojik gelişmelere paralel olarak tarımın yaygın bir geçim faaliyeti olmaktan uzaklaşması, toprak verimindeki hızlı düşüşler köyden kente göç hareketlerini de hızlandırmıştır. Gelişen sanayi ile birlikte göç hareketlerinin hızlanması kent nüfusunu arttırmıştır. 1930'larda nüfusun dörtte biri kentlerde yaşamını sürdürürken bu oran günümüzde %70'lere kadar varmıştır. Sanayileşmenin yanı sıra bireylerin yaşamlarını sürdürdükleri alanlarda karşılaştıkları sosyoekonomik yetersizlik, iklim koşulları, terör, savaşlar da kentleşmeye sebep olmaktadır.

Göç olgusunun ekonomik ve toplumsal hayata etkileri ise yadsınamaz bir gerçektir. Kırsal yoksulluğun kent merkezlerine taşınması ucuz işgücü ve artan tüketim talebini de beraberinde getirerek, işsizlik, eşitsizlik, suç olaylarında artış, aile içi şiddet ve sosyal dışlanma gibi faktörleri ortaya çıkartarak yoksulluğun yoğunlaşmasına sebebiyet vermektedir.

Gelir dağılımı adaletsizliği de yoksulluğa neden olan en önemli bir etmenlerden birisidir. Gelir dağılımı analizi yoksulluk oranının belirlenmesinde önemlidir. Zengin ve yoksulun milli gelirden aldıkları pay oranı arasındaki farkın artış sağlaması yoksulluk oranının da artmasına sebep olacaktır.

Ekonomik büyüme tüm ülke ekonomileri için istenilen en önemli makro ekonomik hedeflerin başında gelirken, tek başına yeterli olmamaktadır. Öyle ki, ekonomik büyümeden elde edilen kazanımların bireyler gruplar ve toplumsal sınıflar arasındaki bölüşümünün adil olması gerekir. Büyüme hızı ve kişi başına gelirdeki artışlar, refah düzeyindeki değişim hakkında genel bir fikir vermekle birlikte; gelir dağılımı ve yoksulluk verileri büyüme sürecinde ortaya çıkan refah artışının toplumsal sınıflar ve bireyler arasındaki dağılımının açıkça ortaya konulması bakımından dikkate alınması gereken asıl göstergelerdir (Çalışkan, 2010:100).

1980 küreselleşmeyle beraber sosyal devlet anlayışının zayıflamasıyla gelir dağılımındaki adaletsizliğin piyasa ekonomisi ile kendiliğinden çözülebileceği görüşü hakim iken, son yıllarda Türkiye’de üzerinde önemle durulması ve acilen çözülmesi gereken bir sorun haline gelmiştir. Gelişmiş ve GOÜ’ler gelişmiş dünya ekonomilerinin hayat standartlarını yakalama arzunu adil bir gelir dağılımı yoluyla yakalayabilirler

Gelir eşitsizliği sorununun tarihine bakıldığında bu sorun her çağda tüm toplumların karşılaştığı bir sorun olmakla beraber özellikle sanayi devrimiyle beraber önemli boyutlara ulaşmıştır. Sanayi devrimiyle beraber üretim araçlarının mülkiyetinin sermayedarların elinde toplanması işçi sınıfının milli gelirden aldığı payı azaltarak gelir dağılımı adaletsizliğine sebebiyet vermiştir.

Mal ve faktör piyasalarının rekabet durumu, ülkenin ekonomik yapısı, gelişmişlik düzeyi, maliye politikası, eğitimde fırsat eşitliği, eğitim düzeyi, nüfusun sınıfsal ve sektörel dağılımı, emek piyasasının örgütlenme biçimi, demokratikleşme düzeyi gibi faktörler gelir dağılımının belirlenmesinde önemli rol oynar (Şahin, 2007: 579).

Gelir dağılımını belirleyen en önemli faktörlerden birisi de işsizlik sorunudur. İşsiz kalan sınıf herhangi bir gelir elde etmemekte, ekonomik sosyal ve toplumsal hayata katılımı engellenmektedir. İşsizlik zengin ve fakir arasındaki gelir

uçurumunun açılmasına, diğer bir ifadeyle zengin ve yoksulun refah seviyelerindeki farkın açılmasına sebep olmaktadır.

Teknolojik gelişmeler, zengin ve yoksul ülkelerde nüfus artış hızının farklı olması, ülkelerin dış borç yükü, ekonominin liberalleşme ve dışa açıklık düzeyi, ülkenin barış ya da karmaşanın hâkim olduğu bölgede yer alması, ülke ekonomisinin bölgesel entegrasyonlar içinde yer alıp almaması gibi faktörler ise ülkeler arasında gelir dağılımı ve yoksulluk açısından var olan farklılıkların temel nedenleri arasında yer almaktadır (Wade, 2001:3).

Gelir eşitsizliği sorunu ekonomik bir sorun olmanın ötesinde sosyal toplumsal ve kültürel sorunları da beraberinde getirerek yoksulluğun şiddetli yaşanmasına neden olur. Gelir eşitsizliği, düşük eğitim seviyesi, sağlık standartlarının düşük olması, yetersiz beslenme yoksulluk ve sefalet sorunlarını da beraberinde getirir.

Bir ülkede bölüşüm sorununun seyrini izleyebilmek için Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı gibi ölçüm endeksleri kullanılır. Bu katsayılar bir ülkenin diğer bir ülke karşısındaki konumunun, zengin ve yoksul arasında refah seviyesinin ve mevcut durumun iyileştirilmesine yönelik uygulanacak politika ve programların belirlenmesinde önemli bir fayda sağlayacaktır. Öyle ki, yüksek büyüme performansına rağmen gelir dağılımı adaletsizliği yaşayan ülkelerde bu sorunun piyasa ekonomisi tarafından kendiliğinden çözüleceği görüşünün doğru olmadığı ve sosyal refah devletinin uygulayacağı sosyal politikaların önemini kanıtlar niteliktedir.

1.4. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN GÖRÜNÜMÜ

Dünya'da ekonomik krizler öncesinde sıcak paranın bolluğuna bağlı olarak ekonomileri büyüyen devletler yüksek büyüme dönemleri yaşamışlardır. Daha sonraki yılları takip eden 1997 Asya ve 1998 Rusya krizleri sonucu gelişmekte olan devletler aldıkları tedbirler sayesinde bu krizlerden az etkilenen ülkeler olurken gelişmiş ülke ekonomileri ise daha az büyüme göstermişlerdir. Art arda yaşanan krizler sonrası, dünya ülkeleri ortalama %4.3, gelişmiş ekonomiler % 2.5 ve yükselen ve gelişmekte olan ekonomiler ise %6.9 oranında büyümüşdür (DPT, 10.Kalkınma Planı).

Dünya, ekonomik büyümeye bağlı gelişme gösterirken diğer taraftan şiddetli bir yoksullukla karşı karşıyadır. Dünya'da toplam üretimin birçoğu dünya devletlerinin bazı bireyleri tarafından tüketilirken diğer taraftan ülkelerde yoksulluk

sınırı altında yaşam mücadelesi veren milyarlarca insan bulunmaktadır. 6 milyarlık dünya nüfusunun 2.8 milyarı her yıl açlık ve yoksulluk ile mücadele ederek günlük 2 doların altında yaşarken, nüfusun 1.2 milyarı ise günlük 1 dolarlık açlık sınırın altında yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır (DPT, 9.Kalkınma Planı). Gelişen teknoloji toplumun birçok alanında gelişme göstermesini sağlarken, yoksulluk sorununun oluşmasına ve toplumda gelir dağılımı adaletsizliğine sebep olmaktadır.

Yoksulluk sadece bir ülkeye özgü bir değer olmaktan çıkarak tüm ülke ve toplumların sorunu haline gelmiştir. Sorunun çözüm önerileri de yine tüm toplumun ortak çözüm bularak yapması gereken ciddi bir adımla mümkün olacaktır. Dünya Bankası ve UNDP gibi kuruluşlar bu alanda yapılması gereken adımları sayarak ülkelerin çözüm önerisi bulmalarına yardımcı olmaktadır (DPT, 2007).

Dünya ekonomilerindeki yaşanan ekonomik büyümenin gelişmekte olan ülkelere sağladığı fırsatı Türkiye özellikle 2000'li yıllardan sonra kullanmaya başlamıştır. Bu durum ekonomik büyümenin gelişmiş ülkelere olumlu fırsatlar yaratmasının yanı sıra bir takım riskleri de beraberinde getirmektedir. Gelişmekte olan ülkelere olduğu gibi Türkiye de bu fırsatları kullanarak, artan eğitim imkânlarını kullanarak ve gerekli teknolojik atılımları sağlayarak Türkiye ekonomisinin verimliliğini artıracaktır.

21. yüzyıl tüm dünyada olduğu gibi Türkiye için de bir değişim yılı olmuştur. Özellikle Orta Doğu bölgesinin artan önemi, Avrupa'ya yakınlık gibi fırsatlar Türkiye'ye ekonomide yeni bir denge oluşturma konusunda yardımcı olmuştur. ABD ve AB arasındaki değişen ticaret dengesinde Türkiye kendisine uygun ekonomik çıkarlar bularak yeni dünya düzeninde kendisine ticari avantaj sağlayacak işbirliklerini ön plana çıkaracaktır. Aynı şekilde BRIC ülkeleri ve Doğu Asya ile ticari ilişkileri artırma yolunda olan Türkiye ekonomik ve ticari ilişkilerini de arttırarak yeni bir denge sağlayacaktır.

Türkiye, özellikle son yıllarda Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ve G-20 gibi kuruluşlarla ilişkilerini geliştirerek ikili ilişkilerde aktif bir politika izlemekte, gelişmekte olan ülke grupları içerisinde yer alan Türkiye diğer ülkelerle ticari ilişkilerinin dışında siyasi ilişkilerini de geliştirerek etkin bir rol oynamaktadır. Türkiye, farklı bölgesel güç merkezleriyle yeni bir bölgesel güç olmayı ön plana çıkarmaktadır (DPT, 10.Kalkınma Planı).

Dünyada her yıl azalan sosyal harcamalara rağmen Türkiye bu alanda harcamaları artırarak toplumda var olan yoksulluk olgusuyla mücadeleye devam etmektedir. Özellikle toplumda dışlanmış bireylerin yoksulluk olgusundan kaynaklanan problemlerine çözüm aramak için gelir eşitsizliğinin iyileştirilmesine yönelik politikalar uygulamaktadır. Toplumda kadın erkek eşitliğinin sağlanması, geri kalmış bölgelerin sosyal yardımlarla eşitlenmesi, yaşam kalitesinin artırılması gibi konulara çözüm önerileri sunmak için bölgesel kalkınma programları uygulanmıştır (DPT, 10.Kalkınma Planı).

Toplumda var olan sorunların çözümünde sosyal devlet bilincinin varlığı ile mücadele eden Türkiye özellikle yoksulluğun sebep olduğu birçok probleme çözüm sağlayabilmek için politikalar üretmektedir. Zira, sorunun çözüme ulaşmaması başta toplumsal çözülmeye bağlı ahlak yapısının da bozulmasına neden olacaktır.

Türkiye’de yoksulluk sorunun azaltılmasına bağlı çalışmalar dünyaya kıyasla uzun bir geçmişe sahip değildir. Yoksulluk sorunu özellikle 1990 yıllarda araştırılmaya başlanmıştır. Bu araştırmaların temelinde yoksul nüfusun artması ve buna bağlı olarak toplumun kötü sonuçlara varacak olaylara sebep olması yatmaktadır. Türkiye’de 1999 ve 2001 krizleri sonunda meydana gelen yoksul nüfus oranının artması ekonominin işlevsizleşmesine ve buna bağlı olarak da toplumsal sorunların baş göstermesine sebep olmuştur. 2002 yılı sonrasında ise uygulanan güçlü ekonomiye geçiş dönemi çerçevesinde uygulanan yoksullukla mücadele politikalarıyla yoksullukta düşüşler gözlenmiştir (Tunç, 2014: 246).

1.4.1. Dünyada Yoksulluğun Görünümü

Yoksulluk dünya gündeminde son iki yüz yıldır üzerinde hep tartışılan bir konu olmuştur. Yoksulluğun küresel bir sorun olarak dünya genelinde yıllar itibariyle rakamsal olarak azaldığını görmek mümkünse de halen dünya genelinde 900 milyona yakın insan aşırı yoksulluk sınırının altında yaşamını sürdürmektedir. Yapılan araştırmalar yoksulluğun en çok çocukları etkilediğini göstermektedir. Öyle ki, araştırmalar neredeyse her yıl 100 milyondan fazla çocuğun yetersiz beslenme sonucu gelişim problemi yaşadığını ve hatta hayatını kaybettiğini göstermektedir. Zengin ülkelerde bile milyonlarca insan yoksulluk ve sefaletle mücadele etmektedir. Yaşamsal önem taşıyan temiz suya erişemeyen ve bu sebeple hastalanan insan sayısı neredeyse her yıl 842 bin kadardır. Yoksulluk ve sefalet içerisinde hayatta kalmaya

çalışan milyarlarca insan temel haklardan bile mahrum kalmaktadır.

Tablo 1.3. Günde 1,9 \$’dan Daha Az Gelirle Yaşayan Yoksul Nüfus Sayısı ve Yoksul Nüfus Oranı

Bölge	1990	1996	1999	2002	2005	2008	2010	2015
Doğu Asya & Pasifik	60,6	39,6	37,5	29,2	18,6	15,0	11,2	4,1
Avrupa & Merkezî Asya	1,9	7,0	7,8	6,2	5,5	3,1	2,8	1,7
Latin Amerika & Karayipler	15,5	14,1	13,9	13,2	9,9	7,1	6,5	5,6
Ortadoğu & Kuzey Afrika	6,0	6,1	4,2	-	3,3	2,7	-	-
Güney Asya	50,7	42,9	-	40,8	35,0	32,1	27,2	13,5
Sahra Altı Afrika	56,8	58,5	58,0	57,1	50,5	47,8	46,1	35,2
Dünya	36,9	29,8	29,1	26,3	20,9	18,7	16,3	9,6
Bölge	1990	1996	1999	2002	2005	2008	2010	2015
Doğu Asya & Pasifik	995,5	704,5	689,4	552,7	361,2	296,9	225,7	82,6
Avrupa & Merkezî Asya	8,8	32,8	36,8	29,2	25,7	14,6	13,2	4,4
Latin Amerika & Karayipler	68,0	69,0	71,1	70,5	55,1	41,1	38,1	29,7
Ortadoğu & Kuzey Afrika	13,5	15,7	11,3	-	10,1	8,6	-	-
Güney Asya	574,9	550,3	-	583,0	523,9	501,5	437,2	231,3
Sahra Altı Afrika	287,6	349,3	374,6	399,0	381,7	391,5	398,3	347,1
Dünya	1.948,4	1.721,2	1.751,5	1.645,1	1.357,7	1.253,9	1.119,8	702,1

Kaynak: PovcalNet, 2015

Tablo 1.3’te bölgeler itibariyle günde 1,9 \$’dan daha az gelirle yaşayan yoksul nüfus sayısı ve yoksul nüfus oranı gösterilmektedir. Tabloya göre, açlık sınırında yaşayan bireylerin sayılarının yıllar itibariyle azaldığı görülmektedir. Özellikle dünya ortalamasına bakıldığında, 1990-2015 döneminde yoksulluk oranlarında ortalama bir azalma gözlemlenmektedir. Dünya’nın en yoksul bölgesi olan Kuzey Afrika da bile yıllar itibariyle yoksulluk oranlarında bir azalma görülmektedir. Belirlenen dönem içerisinde yoksulluk oranındaki değişimin en az olduğu bölge ise Avrupa ve Merkezi Asya’dır. Yoksulluk oranının bu bölgede az olmasının bir nedeni, bölge içerisinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülke sayısının fazla olması ve birliğe dahil ülkelerin ortak bir politika ile yöneltilerek gelişme göstermesidir. Yoksulluk oranının en fazla olduğu bölge ise Sahra Altı Afrikadır. Bu bölgenin yoksulluk oranının oldukça fazla olmasının temel sebeplerin başında bölgede az gelişmiş ülke sayısının fazla olması ve ekonomik faaliyet gösterecek devletlerin sayısının az olması gibi

nedenler sayılabilir. Genel olarak dünyada 2015 yılında % 9,6 olan yoksulluk ortalamasının üstündeki devletlerin yoksullukla mücadelede etkin bir yol çizmesi gerekmekte ayrıca uluslararası kuruluşların bu bölgedeki devletlerle etkin bir yol haritası çizerek devletlere yoksullukla mücadele konusunda yardımcı olmaları gerekmektedir.

Şekil 1.1. 2030 Yılı Tahmini Yoksulluk Oranları, Dünya Bankası, 2018

Şekil 1.1.'de Dünya Bankası'nın 2030 yılına ait yoksulluk oranlarına ilişkin tahmini sonuçları gösterilmektedir. Bu araştırmayla dünyanın farklı bölgelerindeki büyüme oranları temel alınarak gelecekte yoksulluğun bölgelerde hangi oranlarda seyir edeceği incelenmiştir. 20 yıllık süre zarfında dünyadaki devletlerin büyümeleri seyrinde devam ederse yoksulluk oranlarının ne olacağına ilişkin tahmini sonuçlar şöyledir;

- 2030 yılında dünya genelinde yoksulluk oranı %5.7 'ye,
- Son 10 yılda büyüdüğü oranda büyümeye devam ederse %4,2'ye,

- %3.9 gelir büyümesi olması durumunda ise %3'e düşeceği öngörülmektedir.

İlerleyen yıllarda Sahra Altı Afrika dışındaki tüm bölgelerde büyüme %10'nun altında gerçekleşecektir. Afrika için ise %14,4 oranlarında bir yoksulluk oran tahmin edilmektedir.

Yoksulluk oranlarının ilerleyen yıllarda nasıl bir yol alacağını tahmini dışında Dünya Bankası'nın belirlemiş olduğu günde 1 \$, 1.25 \$ ve 2 \$ yoksulluk sınırının 1990-2020 dönemine ait dünyanın belli başlı bölgeleri arasındaki bölgesel dağılımlarına da yer verilmiştir. Araştırmada yoksulluk oranları ve yoksul kişi sayıları dikkate alınarak yoksulluğun hangi seviyelerde gerçekleşeceği incelenmiştir. Çalışmada ayrıca birbirini takip eden yıllardan hareketle 2020 yılına ait tahmini değerlere de yer verilmiştir. Bu göstergeleri yansıtan tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo. 1.4. Dünya'nın Değişik Bölgelerinde Günde 1.25 \$'dan Daha Az Gelirle Yaşayan Yoksul Nüfus ve Yoksulluk Oranları

Bölge	Yoksul Nüfus Sayısı (Bin)			
	1990	2005	2015	2020f
D.Asya ve Pasifik	873	317	120	83
Çin	683	208	70	56
Avrupa ve Merkezi Asya	9	16	7	5
Latin Amerika ve Karayipler	50	45	30	27
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	10	11	6	6
Güney Asya	579	595	388	352
Hindistan	435	456	295	268
Alt Sahra Afrikası	296	387	366	352
Toplam	1,817	1,371	918	856

Bölge	Yoksulluk Oranları			
	1990	2005	2015	2020f
D.Asya ve Pasifik	54.7	16.8	5.9	4.0
Çin	60.2	15.9	5.1	4.0
Avrupa ve Merkezi Asya	2.0	3.7	1,7	1.2
Latin Amerika ve Karayipler	11.3	8.2	5.0	4.3
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	4.3	3.6	1.8	1.5
Güney Asya	51.7	40.3	22.8	19.4
Hindistan	51.3	42.6	23.6	20.3
Alt Sahra Afrikası	57.6	50.9	38.0	32.8
Toplam	41.7	25.2	15.0	12.8

Kaynak: PovcalNet, 2015

Tablo 1.4'e göre, 1990-2015 arası dönemde dünyada yoksulluk oranlarının belirgin oranlarda azaldığı gözlemlenmektedir. Bilhassa Pasifik ve Doğu Asya'nın 1990 yılında yaklaşık %54.7 olarak gözlemlenen yoksulluk oranını, 2015'te %5.9'lara kadar düşürmesi dikkat çekmektedir. Çin'in bu büyük başarısının arkasında uyguladığı politikaların etkinliği ve gelişmiş bir ekonomiye sahip olması gibi oldukça önemli avantajlara sahip olması yatmaktadır.

2020 yılının öngörüsüne bakıldığında dünya çapında yoksulluk oranının düşeceği, 2015'te %15 olan bu seviyesinin, %12.8'e ineceği tahmin edilmektedir.

Tablo 1.5. Günde 2\$'dan Daha Az Gelirle Yaşayan Yoksul Nüfus ve Yoksulluk Oranları

Yoksul Nüfus Sayısı (Bin)				
Bölge	1990	2005	2015f*	2020f*
D.Asya&Pasifik	1,274	730	394	299
Çin	961	473	220	168
Avrupa&Merkezi Asya	32	39	22	18
Latin Amerika&Karayipler	86	91	67	62
Orta Doğu&Kuzey Afrika	44	52	30	26
Güney Asya	926	1.091	973	926
Hindistan	702	828	728	686
Alt Sahra Afrikası	391	555	574	595
Toplam	2,754	2,557	2,060	1,926

Yoksulluk Oranı				
Bölge	1990	2005	2015f*	2020f*
D.Asya&Pasifik	79.8	38.7	19.4	14.3
Çin	84.6	36.3	16.0	12.0
Avrupa&Merkezi Asya	6.9	8.9	5.0	4.1
Latin Amerika&Karayipler	19.7	16.6	11.1	9.7
Orta Doğu&Kuzey Afrika	19.7	16.9	8.3	6.6
Güney Asya	82.7	73.9	57.0	51.0
Hindistan	82.6	75.6	58.3	51.9
Alt Sahra Afrikası	76.2	73.0	59.6	55.4
Toplam	63.2	47.0	33.7	29.8

Kaynak: PovcalNet, 2015

Tablo 1.5, 1990-2020 yıllarını kapsayan dönemde günde 2 dolardan az yaşayan insan sayısının yıllar itibariyle azalacağını göstermektedir. 2005 yılında dünyada 2.557 milyon insan günde 2 dolarlık yoksulluk sınırının altında yaşarken, bu

sayının 2020 yılında 1,926 milyona gerileyeceği tahmin edilmektedir.

1990 yılında iki dolarlık yoksulluk çizgisi bazında yoksulluk oranının en fazla yaşandığı bölge %82.7 gibi bir oranla Güney Asya idi. Bu bölgenin ardından en fazla yoksulluk oranının sırasıyla Doğu Asya&Pasifik (%79.8), Alt Sahra Afrikası (%76.2), Latin Amerika&Karayipler (%19.7), Orta Doğu&Kuzey Afrika (%19.7), Avrupa&Merkezi Asya (%6.9)' da yaşandığı görülmektedir.

Günde 2 doların altında yaşayan yoksul oranına bakıldığında yoksulluk oranının en yüksek olduğu bölge Doğu Asya Pasifik bölgesidir. Bu sıralamayı Güney Asya takip etmektedir. Güney Asya'nın 1990 yılındaki yoksulluk oranını 2020 yılında düşüreceği öngörülmektedir. 2005 yılından 2020 yılına bakıldığında bölgelerde genel itibari ile yoksullukla mücadelede uygulanan politikaların başarılı sonuçlar verdiği ve yıllar bazında yoksul insan sayısının azaldığı görülmektedir. Özellikle 2005 yılında Çin'in yoksulluk oranını yaklaşık yarıya (%38.7) düşürerek büyük bir başarı gösterdiği söylenebilir. Günde 2 dolarlık yoksulluk oranının bu bölgede, 2020 yılında %14.3 düşmesi tahmin edilmektedir.

Tablo 1.6. Bölgelere Göre İnsani Gelişmişlik Endeksi

Bölgeler	Bölgelere Göre İnsani Gelişmişlik Endeksi							
	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Doğu Asya & Pasifik	0,516	0,593	0,686	0,693	0,702	0,707	0,710	0,720
Avrupa & Merkezî Asya	0,651	0,665	0,731	0,739	0,743	0,746	0,748	0,756
Latin Amerika & Karayipler	0,625	0,684	0,734	0,738	0,743	0,745	0,748	0,751
Ortadoğu & Kuzey Afrika	0,553	0,613	0,676	0,679	0,684	0,686	0,686	0,687
Güney Asya	0,437	0,503	0,586	0,596	0,599	0,603	0,607	0,621
Sahra Altı Afrika	0,400	0,422	0,499	0,505	0,510	0,514	0,518	0,523
Dünya	0,597	0,641	0,697	0,703	0,707	0,709	0,711	0,717

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2016

Tablo 1.6'da dünya bölgelerinin 1990-2015 dönemine ait insani gelişme endeks değerleri yer almaktadır. Bölgelerin belirlenen dönem içerisinde sosyoekonomik gelişmiş düzeylerinin arttığı görülmektedir. Avrupa & Merkezî Asya ülkeleri insani gelişmişlikte 1. sırada, çok yüksek düzey insani gelişme gösteren ülke sıralamasında yerini alırken, 2. sırada Latin Amerika & Karayipler, 3.sırada Doğu Asya & Pasifikler yer almaktadır.

Güney Asya ülkeleri ise 2015 yılı sonunda yüksek insani gelişme göstererek diğer bölgelerle arasındaki farkı kapatabilmiştir. İnsani gelişmişliğin Asya bölgesinde yoğunlaşması, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksullukla ilgili yapılacak olan çalışmalara ışık tutmakta ve bu iki sorunun önlenabilir olmasına katkı sunmaktadır.

Sahra Altı Afrika bölgesinde yıllar itibariyle gelişme sağlansa da diğer bölgelere göre bu oran hala istenilen seviyelerde değildir. Zira, Sahra Altı Afrika bölgesinde insani gelişme her dönemde dünya ortalamasının altında seyretmektedir. Bu durum yoksulluk ile kıvranan bu bölgenin yaşadığı vahametini açık bir göstergesidir. Bu nedenle gelir dağılımı eşitsizliği açısından umut barındırmayan bir yapı ile karşılaşılabileceği tartışılmaz bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 1.7. İnsani Gelişmişlik Açısından İlk 10 Ülke

Çok Yüksek Düzeyde İnsani Gelişme	Yüksek Düzeyde İnsani Gelişme	Orta Düzeyde İnsani Gelişme	Düşük Düzeyde İnsani Gelişme
Norveç	Belarus	Moldova	Svaziland
Avustralya	Umman	Cumhuriyeti	Suriye
İsviçre	Barbados	Botsvana	Angola
Almanya	Uruguay	Gabon	Tanzanya
Danimarka	Bulgaristan	Paraguay	Nijerya
Singapur	Kazakistan	Mısır	Kamerun
Hollanda	Bahamalar	Türkmenistan	Papua Yeni Gine
İrlanda	Malezya	Endonezya	Zimbabve
İzlanda	Palau	Filistin	Solomon Adaları
Kanada	Panama	Vietnam	Moritanya
		Filipinler	

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2016

Sağlık, eğitim ve gelir bileşenleri baz alınarak oluşturulan İGE toplamda 174 ülkenin değerlerinin yer aldığı ve ülkelerin karşılaştırılmasına imkan sağlayan bir göstergedir. Norveç, İsviçre, Almanya gibi gelişmiş ülkeler yüksek ekonomik performanslarına bağlı çok yüksek insani gelişme grupları içerisinde yer alırken, düşük düzey insani gelişme gösteren ülkelerin başında ise az gelişmiş ülke gruplarından oluşan Suriye, Nijerya ve Angola gelmektedir. Türkiye 2017 yılını kapsayan insani gelişme endeksinde 189 ülke arasından 0,791 endeks değeriyle 64.sırada yer alarak yüksek düzeyde insani gelişme gösteren ülke kategorisi içerisinde yer almaktadır. İnsani gelişme endeksi hesaplamalarında ülkelerin sadece ekonomik durumları göz önüne alınarak değerlendirilmemekte, ülkelerin yaşam

standardı seviyelerine bağlı olarak da hesaplanmaktadır. Buna göre, kişi başına düşen GSYH verileri açısından değerlendirildiğinde, bu rakam 2016 verileri ile en yüksek Katar'da 129.726\$ iken, en düşük Orta Afrika Cumhuriyeti'nde 656\$ olduğu ifade edilmektedir.

1.4.2. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Türkiye'de yoksulluk sınırının ve yoksulluk oranlarının hesaplanması gelir veya harcama göstergeleri kullanılarak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılmaktadır. Yoksulluk çalışmalarının temel verisini oluşturan, bireylerin gelir ve harcama durumlarının araştırıldığı gelir ve tüketim harcamaları araştırmalarıdır (TÜİK, 2017). 1987 yılında ilk kez TÜİK tarafından Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi yapılmıştır. Daha sonraki çalışma ise 1994 yılında yapılmış, 2002 yılından sonra ise her yıl düzenli yapılmaya başlanmıştır. Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi ile her ay hane halkının değişen harcamaları, gelirleri baz alınarak ve hane halkına çeşitli sorular sorularak verilen cevaplar doğrultusunda bilgiler elde edilmiştir. Sorular kişilerin gelir durumları, sermaye, mülk gelirleri, aylıkları gibi çeşitli sorulardan oluşmaktadır (TÜİK, 2017). 2006 yılında ise AB uyum yasası gereği panel anket yönteminin kullanıldığı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması kullanılmaya başlanılmıştır. Uygulama ile yaşam koşulu, gelir dağılımı, dışlanmışlık gibi alanlardan veri üretmek hedeflenmektedir (TÜİK, 2017).

Tablo 1.8. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları

Yöntemler	Fert Yoksulluk Oranı (%)									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Gıda Yoksulluğu (açlık)	0,74	0,48	0,54	0,48
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	17,81	17,79	17,11	18,08
Kişi Başı Günlük 1\$'ın Altı	0,01
Kişi Başı Günlük 2,15 \$'ın Altı	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03	0,06
Kişi Başı Günlük 4,3 \$'ın Altı	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62	1,58

Kaynak: TÜİK, 2015

Tüik, yoksulluk verilerini 2002-2009 yılından bu yana her yıl aralıksız yayınlamakta ancak 2009 sonrası dönemde metodolojik revizyon sebebiyle yoksulluk istatistikleri hesaplanamamaktadır. Tablo 1.8'e göre, Türkiye'de en temel insani ihtiyaçlarını bile karşılayamayan yoksul oranı 2006 da %0.74 iken bu oran yıllar itibariyle azalarak 2009'da %0.48 olarak gerçekleşmiştir. Temel ihtiyaçların da baz alındığı yoksulluk oranında ise 2009 yılında 2008 yılına kıyasla artış görülmektedir. Zira, bu oran 2008'da %17.11 iken 2009 da %18.08 olarak gerçekleşmiştir. Dünya Bansı'nın ölçümü olarak belirlenen kişi başı günlük 2.15 doların altında yaşayan yoksul nüfus oranında 2006-2015 yılları arasında büyük oranda azalmalar meydana gelmiş, 2006 yılında %1,41 olan yoksulluk oranı 2015 yılında %0.06'ya gerilemiştir. Günlük geliri 1 ABD dolarının altında olan nüfus ise 2006 yılından bu yana bulunmamaktadır.

Tablo 1.9. Türkiye İçin Hesaplanan Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksulluk Oranları

Bölge Kodu	Bölge Adı	2011	2012	2013	2014	2015	2016
TR1	İstanbul	4,6	5,0	5,2	6,4	8,1	6,9
TR2	Batı Marmara	3,2	3,2	2,6	2,6	3,3	2,9
TR3	Ege	7,9	6,9	7,1	7,9	8,0	7,9
TR4	Doğu Marmara	4,8	5,1	4,3	4,2	4,4	4,5
TR5	Batı Anadolu	5,9	5,1	4,9	4,9	4,7	4,6
TR6	Akdeniz	13,6	15,8	16,3	17,2	16,2	16,4
TR7	Orta Anadolu	5,4	4,9	5,7	4,8	4,7	5,5
TR8	Batı Karadeniz	5,6	5,1	5,6	5,6	5,6	4,9
TR9	Doğu Karadeniz	3,0	2,7	2,3	2,0	2,5	2,4
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	5,6	6,2	6,0	5,7	5,0	4,6
TRB	Ortadoğu Anadolu	12,3	11,5	11,4	11,0	11,0	10,0
TRC	Güneydoğu Anadolu	28,0	28,4	28,6	27,7	26,4	29,4

Kaynak: TÜİK, 2016

Tablo 1.9'da Türkiye'nin gelir bazlı hesaplanan görelî yoksulluk sınırına göre bölgesel yoksulluk oranları gösterilmiştir. 2016 yılında yoksulluk oranının en düşük olduğu bölge Doğu Karadeniz iken yoksulluğun en yoğun yaşandığı bölge Güneydoğu Anadolu bölgesidir. Yoksulluk oranlarında 2011-2016 yıllar itibari ile en

az değişim gösteren bölge ise Batı Marmara'dır. 2011-2016 arası tüm bölgelerde yoksulluk oranında azalmalar görülürken, Akdeniz bölgesinde görelî yoksulluk oranı yıllar itibariyle aralıksız artış göstermiştir.

Bölgeler arasındaki yoksulluk oranlarının farklılık göstermesinde bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerinin farklı olmasının etkisi büyüktür. Ayrıca, bölgenin nüfus oranı, göç ve sosyal yapısı ve cazibe merkezi olması gibi etkenler bölgelerin yoksulluk oranlarının farklı olmasına neden olabilir. Özellikle Türkiye'nin batı bölgelerinde yoksulluk oranlarının düşük olmasında batı illerinin gelişmişlik endekslerinin yüksek olması oldukça önemlidir.

Tablo 1.10. Türkiye İçin Hesaplanan Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksul Sayıları (Bin)

Bölge Kodu	Bölge Adı	2011	2012	2013	2014	2015	2016
TR1	İstanbul	759	838	863	1 053	1 355	1 120
TR2	Batı Marmara	538	529	441	434	559	478
TR3	Ege	1 302	1 162	1 194	1 310	1 339	1 292
TR4	Doğu Marmara	799	859	718	691	736	733
TR5	Batı Anadolu	974	853	817	813	782	757
TR6	Akdeniz	2 254	2 638	2 717	2 841	2 709	2 678
TR7	Orta Anadolu	887	826	947	784	782	899
TR8	Batı Karadeniz	935	857	935	924	939	795
TR9	Doğu Karadeniz	505	451	392	330	426	394
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	930	1 036	995	935	838	754
TRB	Ortadoğu Anadolu	2 043	1 931	1 911	1 823	1 833	1 629
TRC	Güneydoğu Anadolu	4 643	4 763	4 775	4 564	4 408	4 798

Kaynak: TÜİK, 2016

Tablo 1.10'da gelir yaklaşımına dayalı görelî yoksulluk sınırına göre bölgelerdeki yoksul sayıları gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan yoksul birey sayısı diğer bölgelere göre oldukça yüksektir. Ortadoğu Anadolu bölgesinde de yoksul sayısı görece yüksektir. 2011-2016 yılları arasında en büyük değişim Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde görülmektedir. 2011 yılında 930 bin kişi olan yoksul sayısı 2016 yılında 754 bin kişiye gerilemiştir. Doğu Karadeniz bölgesinde 2011 yılı itibari ile 505 bin kişi

yoksul sayılırken iken bu rakam 2016 yılında gerileyerek 394 bin kişi olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 1.11. Bölgeler İçin Hesaplanan Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırlarına Göre Bölgesel Yoksulluk Oranları

Bölge Kodu	Bölge Adı	2011	2012	2013	2014	2015	2016
TR1	İstanbul	18,0	17,4	16,2	17,0	17,8	17,8
TR2	Batı Marmara	17,7	18,8	16,7	17,6	20,1	19,0
TR3	Ege	19,4	19,8	19,1	17,6	18,1	17,4
TR4	Doğu Marmara	15,6	17,3	17,0	14,2	17,3	14,5
TR5	Batı Anadolu	22,2	20,7	19,1	19,8	19,3	19,5
TR6	Akdeniz	21,1	21,8	19,1	22,1	21,2	22,2
TR7	Orta Anadolu	18,5	19,4	19,3	17,0	16,7	17,9
TR8	Batı Karadeniz	19,3	19,0	18,8	17,0	19,1	16,4
TR9	Doğu Karadeniz	17,6	16,8	17,5	15,3	16,3	13,9
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	21,3	20,6	20,0	21,1	21,5	21,1
TRB	Ortadoğu Anadolu	22,0	20,0	18,4	18,8	18,1	21,5
TRC	Güneydoğu Anadolu	22,2	20,1	18,4	17,1	20,9	19,2

Kaynak: TÜİK, 2016

Tablo 1.11’de her bölge için ayrı ayrı hesaplanan yoksulluk oranları gösterilmektedir. Rakamlara göre 2011 yılında yoksulluk oranının en yüksek olduğu bölgelerin başında Güneydoğu Anadolu bölgesi gelmektedir. Güney Doğu Anadolu bölgesinde nüfusun yaklaşık %19.2’si görelî yoksulluk sınırının altında yaşamını sürdürmektedir. Bu bölgeyi takiben Batı Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgeleri gelmekte, Kuzeydoğu Anadolu, Batı Karadeniz ve Ege bölgesinde de nüfusun büyük bir bölümü yoksulluk oranının altında yaşamını sürdürmektedir. Doğu Marmara bölgesinde ise nüfusun yaklaşık %14.5 i görelî yoksul olarak sayılmaktadır.

Tablo 1.12. Tutarlı Zaman Serisi Verilerine Göre Türkiye'nin İGE Eğilimleri

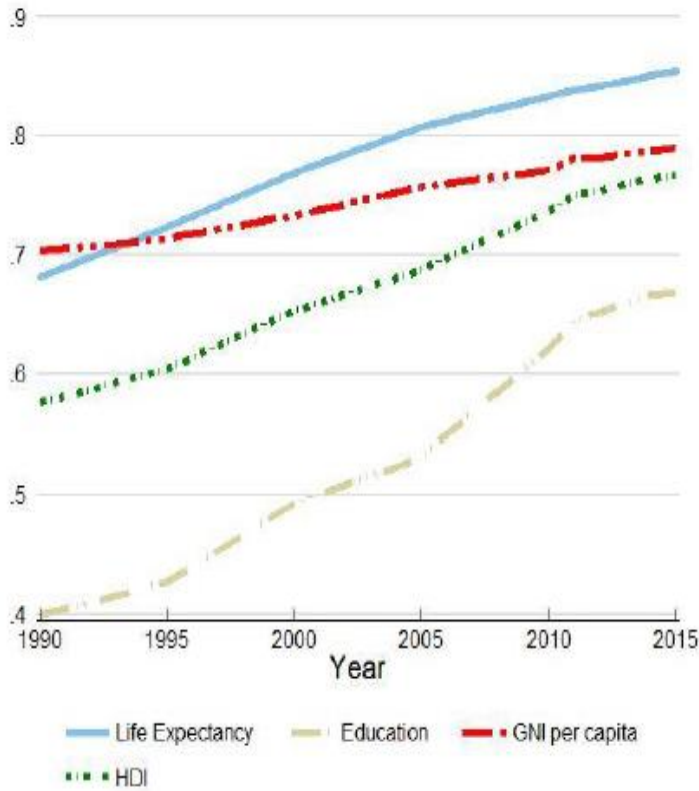
Yıllar	Doğuşta beklenen yaşam süresi	Beklenen öğrenim süresi	Ortalama öğrenim süresi	Kişi başına GSMH (2011 SGP Dolar)
1990	64,3	8,9	4,5	10.494
1995	67,0	9,6	4,8	11.317
2000	70,0	11,1	5,5	12.815
2005	72,5	11,9	6,0	14.976
2010	74,2	13,8	7,2	16.482
2011	74,4	14,3	7,4	17.630
2012	74,7	14,4	7,6	17.703
2013	75,0	14,5	7,7	18.074
2014	75,3	14,5	7,9	18.312
2015	75,5	14,6	7,9	18.705

Kaynak: UNDP, 2016

Türkiye'nin 1990-2015 dönemine ait tutarlı zaman serisi verilerine göre İGE eğilimleri Tablo 1.12'de gösterilmiştir. Veriler incelendiğinde Türkiye'nin eğitim, sağlık ve gelir endeksinden oluşan İGE değerinde yıllar itibari ile sürekli bir artış gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Ancak İGE sıralamasında bazı dönemlerde ülke değerlendirmesine performansı yüksek ülkelerin katılmasıyla sıralamada geri kaldığı dönemler de görülmektedir.

2010 yılında Türkiye'nin puanı 0.722'dir. Bu değerle Türkiye, dünya sıralamasında 90. sırada yer almıştır. Tablo'ya göre Türkiye'nin doğumda yaşam beklentisi 2015 yılında 75.5 yıl; beklenen öğrenim süresi 14.6 yıl; ortalama öğrenim süresi 7.9 yıl olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına düşen milli gelir ise 18.705 (SGP Dolar) dır. Türkiye 1990-2015 döneminde doğumda yaşam beklentisinde 11.2 yıl, ortalama eğitim süresinde 3.7 yıl, beklenen öğrenim süresinde 5.7 yıl artış göstermiştir.

Hızlı gelişen ilk 8 ülke arasına giren Türkiye'nin çok yüksek insani gelişme gösteren ülke kategorisinde yer alabilmesi için devletin eğitim ve sağlık alanında uygulayacağı politikaların etkinliği önem taşıyacaktır.

Year	Yıl
Life Expectancy	Beklenen Yaşam Süresi
Education	Eğitim
GNI per capita	Kişi başına GSMH
HDI	İGE

Şekil 1.2. Türkiye'nin İGE Bileşeni Göstergelerindeki Eğilimler, 1990-2015, UNDP 2016

Şekil 1.2'de Türkiye'nin 1990-2015 yılları arasında beklenen yaşam süresi, eğitim, kişi başına GSMH ve insani gelişim endekslerinin seyri gösterilmektedir. Şekil belirlenen dönemde her 3 göstergede meydana gelen yüksek performansı açıklar niteliktedir. Burada dikkat çeken bir nokta Türkiye'nin ulusal politikaları arasında her zaman ayrı bir yere sahip olan eğitime verilen önemin ve eğitimin kalitesini arttırmaya yönelik yapılan çabaların son derece başarılı bir şekilde uygulandığıdır.

İKİNCİ BÖLÜM YOKSULLUKLA MÜCADELEDE KAMU KURUMU VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

2.1. YOKSULLUKLA MÜCADELEDE DEVLETİN ROLÜ: GELİR DAĞILIMINA MÜDAHALE

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından önce üretim artışı ve kalkınma konuları öncelikli hedef iken gelir dağılımı eşitsizliği kalkınmanın önünde önemli bir engel olarak görülmemiş, gelir eşitsizliğinin, ekonomik büyüme yoluyla kendiliğinden çözülebileceği görüşü benimsenmiştir. Zira, o dönemde klasik ve neo klasik teorinin anlayışı temelinde ekonomiye müdahale edilmemesi, piyasanın doğal işleyişinin ekonomiyi kendiliğinden dengeye getireceği görüşü hakimdi. Yüksek üretim artışıyla beraber ekonomik büyümenin kriteri olan kişi başına düşen milli gelir artacak, gelir dağılımındaki eşitsizlikler de büyümeyle beraber kendiliğinden düzelecekti.

Gelir dağılımı konusunu istatistiki olarak müşahade eden ve anlamlandırmış olanların başında gelen İtalyan iktisatçı Pareto’ya göre, gelir eşitsizliği konularında yapılacak bir şey yoktu, eşitsizlik devlet ya da başka kurumlar tarafından değiştirilemeyecek kadar kuvvetli bir sorundu.

Liberal anlayışın hakim olduğu ekonomilerde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yüksek büyüme performanslarının gelir dağılımı adaletsizliğini ortadan kaldırmadığı, devlet müdahalesini ön görmeyen, serbest piyasa ekonomisinin işleyişi ekseninde şekillenen gelir dağılımı eşitsizliğinin ve yoksulluk sorununun giderek arttığı ve özellikle toplumsal sınıf arasındaki farkların önemli ölçüde giderek açıldığı gözlemlenmiştir. Ekonomik ve sosyal boyutlarıyla önemli bir sorun olarak görülen gelir eşitsizliği ve yoksulluk sorununun olumsuz etkileri özellikle 18. yy’ın ortalarında başlayan ve küresel düzeyde kapitalist üretim biçiminin egemenliğine dayanan sanayi devrimiyle beraber hafife alınamayacak şekilde gün yüzüne çıkmıştı. Sanayi devrimiyle beraber yaşanan büyük değişimlerden birisi sınıfsal yapının ortaya

çıkmasıydı. Toplumsal sınıf sermaye sınıfı ve işçi sınıfı olmak üzere 2'ye ayrıldı. Burjuva sınıfının aşırı kar elde ederken işçi sınıfının ücretlerindeki aşırı düşüş gelir dağılımının aşırı derecede bozulmasına neden oldu. Sanayileşmeye bağlı kırdan kente göçler arttı kentsel yoksulluk artış gösterdi. Sınırsız bir liberal anlayışla, sanayileşme sonucu sermaye sahipleri zenginlik ve refah içerisinde yaşarken, toplumun büyük bir yüzdesi sefalet içerisinde, bağımlı ve sosyal dışlanmaya maruz kalarak her türlü haktan yoksun olarak yaşamaya mecbur kaldı.

Devletin gelir dağılımına müdahalesi özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde kurumsallaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'lere kadar, üretim ile tüketim arasındaki dengenin sağlanmasında devlet müdahaleleri yardımcı olmaktadır. Artan oranlı vergiler ve sosyal sigorta ödemeleri ile beraber para ve maliye politikaları kapitalist ekonomilerde arz ve talebi dengelemek için gerektiğinde devreye sokulmaktaydı (Baş, 2009:51). 1970'lerden itibaren özellikle sosyal harcamalara dönük yüksek harcama düzeylerinin düşük büyüme oranlarına neden olduğu gerekçesiyle refah devletinin büyüklüğü tartışmaların odağında iken 1980 ve 1990'larda refah devletleri kapsamlı reformlara tabi tutulmaya başlanmıştır. 1980'li yıllarda tüm dünyada, liberal devlet anlayışının hâkim olması ile sosyal refah devlet anlayışının zayıflaması, gelir eşitsizliği ve yoksullukla mücadele konusunun gündemin arka sıralarına düşmesine yol açmıştır. Bu süreçte, Türkiye'de de benzer eğilimler ortaya çıkmış ve bölüşüm sorununun ekonomik gelişme sürecinde kendiliğinden çözüleceği varsayılmıştır.

1980'lerde ticaretin serbestleşmesi ve finansal serbestleşme hareketi ile ülkelerarası gelir dağılımı adaletsizliğinin azalacağı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu farkın görece olarak azalacağı düşüncesi hakim iken, dünya çapında gelir dağılımı eşitsizliğinin giderek arttığı gözlemlenmiştir. Nitekim, Baş (2009), Easterley (2001) ve Mazur (2000)'un Washington Konsensüsü ile birlikte serbestleşme politikalarını izleyen ülkelerin daha hızlı büyümeden ziyade ekonomik durgunluklarla karşı karşıya kaldıklarını ve gelir dağılımlarında da bozulmaların olduğunu tespit etmişlerdir. Subaşat (2007) ve Wade (2004), 1980'lerden bu yana dünyadaki gelir dağılımında önemli ölçüde bir bozulmanın söz konusu olduğunu belirtmişlerdir (Uysal ve Deviren, 2016:1253). Uysal ve Deviren (2016) küreselleşmenin gelir eşitsizliğine yapmış olduğu etkiyi analiz eden çalışmalarında 1980-2014 küresel gelir dağılımı endeksini hesaplamış, gelir dağılımı eşitsizliğinin

1980'den bu yana giderek artış gösterdiği, bu artışın 2008 finansal kriziyle beraber az da olsa azalma eğilimine girdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Bir İngiliz yardım kuruluşu olan Oxfam'ın, 2016 yılında yayınladığı dünya eşitsizlik ve yoksulluk konulu rapor gelir dağılımı adaletsizliğinin son yıllarda gösterdiği artışı kanıtlar niteliktedir. Öyle ki, Oxfam 2016 raporunda dünyanın en zengin %1 lik kesiminin, geri kalan %99'unun servetinin toplamına eşit olduğu belirtilmektedir. Diğer bir ifadeyle dünyanın en zengin 62 kişinin serveti, dünyanın en yoksul %50'sinin servetine eşittir.

Türkiye'de gelir dağılımı ve yoksulluk sorununa yönelik yapılan çalışmalara birinci beş yıllık kalkınma planından bu yana ayrı bir önem verilmiştir. Kalkınma planlarında, Türkiye'de gelir dağılımı adaletsizliği konularına vurgu yapılarak, gelirin ikincil dağılımına yönelik konulara önem atfedilmiş ve bu anlamda gerekli tedbirler alınmaya başlanmıştır. İlk plandan başlayarak yoksulluğu ortadan kaldırma çabaları tüm plan ve çalışmalarda üzerinde önemle durulan konular arasında yer almıştır.

Birinci plan döneminde yoksulluğun boyutuna dikkat çekilerek toplumun refahını artırmak için yoksulluğu azaltma hedefi konulmuştur (DPT, 1963). İkinci planda, daha çok gelir grupları oluşturularak bölgeler arasında adil bir gelişme sağlamak planının temel hedefleri arasında yer almakta ve bu hedefe ulaşmak için bölgeler arası dengeli gelişmeyi sağlamak için izlenmesi gereken standartlar belirtilmiştir (DPT, 1967). Üçüncü planda, ikinci planda belirtilen hedefin devamlılığına yönelik gelir dağılımının iyileştirilmesi için gerekli tedbirlerin alınması ve gerekli politikaların uygulanması önemli bir amaç olarak benimsenmiştir (DPT, 1973). Dördüncü planda diğer planlardan farklı olarak istihdamın sağlanması, bayındırlık hizmetlerinin artırılması, kalkınmaya önem verilmesi, vergilerin düzenlenmesi gibi kalıtsal sorunlara çözüm önerileri bulunmaya çalışılmıştır (DPT, 1979). Beşinci planda, ücret üzerine yoğunlaşarak yoksulluğu ve halkın gelir durumunu iyileştirmeye odaklanılmıştır (DPT, 1985). Altıncı planda, gelir dağılımının iyileştirilmesi hedefinin yanı sıra GAP projesi kapsamında hem Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin hem de Türkiye'nin gelişimi konularına önem verilmiş, özellikle çiftçi sınıfının ekonomik refahının artırılması yoluyla toplumun refahının da artacağı düşüncesinden hareketle planlama yapılmıştır (DPT, 1989).

Yedinci planda, yoksulluğu azaltmak için gelir dağılımında adaletin sağlanması, alt gelir gruplarının sosyal hizmetlerle desteklenmesi, işsizlik sigortası fonu oluşturarak işsizlik sorununun azaltılması, öncelikli bölgelere kalkınma politikaları uygulamak gibi hedefler ele alınmıştır (DPT, 1995). Sekizinci plan, adil gelir dağılımının sağlanması için transfer sisteminin kurulması, kırsal bölgelerde yaşayan nüfusun tarımsal kazanç sağlamak için etkili projeler ile eğitilmesi ve desteklenmesi, kobilere destek verilmesi ve onları geliştirmeye yönelik eğitimlerin verilmesi, bölgeler arasındaki eşitsizliği gidermek için eşit yatırım sisteminin geliştirilmesi, gelir dağılımında adaleti sağlamak için sistemin tekrar düzenlenmesi gerekliliği gibi önceliklerden oluşmaktadır (DPT, 2000).

Devamında yapılan tüm planlarda artık devlet gerekli tedbir ve politikaların uygulanması için gerekli adımları atmaya başlamıştır. Bu kapsamda, Avrupa Birliği uyum yasaları başta olmak üzere gerekli yasal düzenlemeler yapılarak yoksullukla mücadele politikaları uygulanmaya başlanmıştır.

Günümüzde gelir eşitsizliği ve yoksulluk sorunu, Türkiye’de toplumsal barışı tehdit eden ve acil çözüm bekleyen sorunlar arasında önemini korumaktadır. Gelir dağılımı ve yoksulluk konularının ekonomik, sosyal, toplumsal ve hatta psikolojik yönleriyle çok boyutlu bir sorun olarak geleceğin en büyük tehdidi olarak görülmesi devletlerin yoksullukla mücadele kapsamında uygulayacakları politikaları da zorunlu hale getirmiştir. Sorunun çok boyutlu olması uygulanacak politikaların da çok yönlü olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Etkili bir mücadele politikası ancak yoksulluğa tüm boyutlarıyla ele alınması, özellikle yoksulluğa neden olan faktörlerin iyi analiz edilmesi sonucu gerçekleşecektir. Öyle ki, yoksulluğun temel taşıyı oluşturan faktörlerin doğru teşhis edilmesi alınması gereken önlemlerin de rasyonel bir şekilde uygulanmasını sağlayacaktır.

Yoksullukla mücadele kapsamında uygulanacak politikalar ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasi koşullarındaki farklılık nedeniyle ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Her ülkede mücadele edilecek yoksulluk türünün ve yoksul profilinin farklılık arz etmesi ülkelerin uygulayacakları politikaların da birbirinden farklı olmasını gerektirecektir. Yoksulluğun ortadan kaldırılması ve gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik uygulanan stratejiler dolaylı ve doğrudan mücadele stratejileri olmak üzere 2 farklı yaklaşım etrafında şekillenmektedir. Gelir dağılımı adaletsizliğinin ortadan kaldırılması amacıyla uygulanan bu iki strateji aynı amaca

hizmet etse de farklı araçların kullanılmasını gerektirir. Diğer bir ifadeyle, bu iki farklı düşünce temeli aynı amaç doğrultusunda kullanılacak araçların çeşitliliği bakımından birbirinden farklıdır.

Tarihin farklı süreçlerinde benimsenen bu iki stratejiden doğrudan yaklaşım II. Dünya savaşından küreselleşme dönemine kadar dünyada yaygın olarak kullanılırken, küreselleşme sonucu artan işsizlik ve kötü ekonomik koşullar sonucu dolaylı yaklaşımların toplumsal refahı arttırarak yoksullukla mücadelede etkili bir politika aracı olduğu görüşü benimsenmiştir.

2.1.1. Dolaylı Müdahale: Fonksiyonel Gelir Dağılımına Müdahale

Fonksiyonel gelir; üretim sürecine katkı sağlayan üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payı, fonksiyonel dağılım ise emeğin üretime katkısı sonucu aldığı pay ile diğer faktör sahiplerinin elde ettikleri gelir arasındaki farkı yansıtır. Faktör sahiplerinin elde ettikleri gelirler ise üretime sağladıkları katkı karşılığında kendilerine yapılan ödemelerden oluşur. Birincil gelir dağılımı olarak da atfedilen fonksiyonel gelir dağılımı ekonomik büyüme sonucu elde edilen kazanımların faktör sahipleri tarafından nasıl paylaşıldığını yansıtan, uluslar arası karşılaştırmalara imkan tanıyan ve en sık kullanılan göstergelerden birisidir.

Emeğin dağılımı, servetin dağılımı ve faktör fiyatları fonksiyonel gelir dağılımını belirleyen temel unsurlardır.

Fonksiyonel gelir dağılımı, sosyal tabakaların kendi içlerinde büyük farklılıklar olması nedeni ile, milli gelirden aldıkları payların da farklılık göstermesini gerektirir. Sosyal tabakalar arasındaki farklılıkları oluşturan temel unsurlardan ücret farklılığı, insanların sahip oldukları beceri ve kabiliyetlerin birbirinden farklı olması, işgücünün vasıflı ve vasıfsız olarak değerlendirilmesi, teknolojik gelişmeler, eğitim seviyesindeki farklılıklar, dışa açılma gibi nedenler sonucu ortaya çıkar. Üretim faktörlerinin düşük fiyatlı mesleklerden yüksek fiyatlı olanlara doğru hareketi de tüketici birimler arasındaki gelir dağılımını fiyatı değişen faktörün lehine ya da aleyhine değiştirerek fonksiyonel gelir dağılımına etki eder.

Fonksiyonel gelir dağılımını etkileyen diğer bir unsur da servet dağılımındaki farklılıklardır. Bireylerin sahip oldukları servet gelirlerinin bir kısmı tasarrufla kullanılarak, bireyin servetinin daha da artmasını sağlarken, düşük gelir grupları elde ettikleri gelirlerini sadece tüketime ayırabilmektedir. Servet dağılımındaki eşitsizliği

ortadan kaldırmak amacıyla kullanılan dolaysız servet vergileri, küçük gelir sahiplerine tasarruf yaptıklarında vergi kolaylıkları tanıyarak servet oluşumuna imkan vermektedir (DPT, 2001:63).

Bahsi geçen unsurların dışında fonksiyonel gelir dağılımını belirleyen makro ekonomik faktörlerden de söz edilebilir. Bunlar arasında en önemlileri faiz, işsizlik, enflasyon ve büyümedir. Önemli bir makroekonomik değişken olan enflasyon yani fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artış büyüme, işsizlik gibi çok sayıda değişken üzerinde etki yapabildiği gibi gelir dağılımı konusunda da önemli bir belirleyicidir. Ülke ekonomisinde yaşanan yüksek enflasyonist eğilimler sonucu ulusal paranın değer yitirmesiyle oluşan iktisadi ve sosyal şoklar krizleri de beraberinde getirerek gelir dağılımını bozucu etki yaratır. Ayrıca, önemli bir üretim faktörü olan emeğin enflasyona uyum gösterememesi sonucu reel gelir kayıpları yaşanır, satın alma gücü zayıflar. Bu değişime hızlı ayak uydurabilen faiz gelirlerinin bu dönemde hızlı artabilme kapasitesi ile sermaye geliri elde eden grubun geliri daha da artarken, sabit gelirle çalışan emeğin milli gelirden aldığı payı düşecektir.

Fonksiyonel dağılımın nasıl gerçekleştiği, maaş, ücret, yevmiye, müteşebbis ve mülk gelirlerinin milli gelirden aldıkları paylar doğrultusunda tespit edilir. Türkiye’de Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), gelirin faktör sahipler arasındaki dağılımını gelir ve yaşam koşulları anketinden elde edilen verilere dayanarak yayınlamaktadır.

Tablo 2.1. Türkiye’de Hane halkı Harcanabilir Gelirin Gelir Türlerine Göre Dağılımı (2010-2015)

Gelir Türleri	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Emek	47.3	48.4	49.9	51.5	52.4	52.5
Müteşebbis	20.2	21.4	20.4	19.6	18.5	18.8
Gayrimenkul Kira	4.2	3.9	3.5	3.3	3.3	3.3
Menkul Kıymet	4.5	3.8	3.3	3.1	2.9	2.6
Sosyal Transferler	20.5	19.4	20.0	19.7	20.1	20.0
Haneler arası transferler	3.1	3.0	2.7	2.7	2.6	2.6
Diğer Gelirler	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2010-2015.

Tablo 2.1’de Türkiye’de 2010-2015 dönemi hane halkı harcanabilir gelirin gelir türlerine göre dağılımı gösterilmektedir. TÜİK, toplam geliri, emek geliri, gayrimenkul geliri, menkul geliri, haneler arası transferler ve sosyal transferlerin toplamı şeklinde ele alarak incelemiştir.

Maaş-ücret ve yevmiye gelirlerinin toplamından oluşan emek gelirleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, ücretli ve maaşlı çalışan nüfusun sayısındaki artışa da bağlı olarak milli gelir içerisindeki payının yıllar itibariyle sürekli artış gösterdiği görülmektedir. Müteşebbis gelirleri ise belirlenen dönem içerisinde azalma ve artış eğilimi içerisindedir. Öyle ki, müteşebbis gelirlerinin milli gelirden aldığı pay en yüksek 2011 yılında % 21.4 olarak gerçekleşirken bu oranın 2011-2014 arası sürekli bir azalma eğilimi gösterdiği, 2015 yılında artarak %18.8 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Gayrimenkul kira gelirlerinin payı 2010 yılından 2013’e kadar sürekli azalırken, 2013 sonrası dönemde %3.3 olarak gerçekleşmiş ve sonraki yıllarda değişikliğe uğramamıştır. Üretim faktörleri arasındaki en düşük pay ise sermaye gelirlerinden oluşmaktadır. 2014 yılında %2.9 olan sermaye geliri 2015 yılında %2.6 ya gerilmiştir. Zira, menkul kıymet gelirleri 2010-2015 dönemi içerisinde sürekli azalma eğilimi göstermiştir.

Sosyal transfer harcamalarının milli gelir içerisindeki payının en yüksek olduğu dönem %20.5 ile 2010 yılıdır. Sosyal transferler 2010 sonrası dönemde yıllar itibariyle bir azalış ve ardından bir artış göstermiştir. 2010 yılında transfer gelirlerinin toplam gelirler içindeki payı % 20.5 iken, 2011’de % 19.4, 2012’de %20, 2013’te %19.7, 2014 ve 2015’te sırasıyla %20.1 ve %20 olarak gerçekleşmiştir.

2014-2015 kıyaslamasında, fonksiyonel gelir dağılımı açısından olumlu bir gelişme olarak görülen ücret ve maaş gelirlerinin payının 2015 yılında artış gösterdiği, ayrıca müteşebbis gelirlerinin artmasına rağmen, sermaye, menkul kıymet ve sosyal transferlerin payının azaldığı ve rant gelirlerinin değişmediği söylenebilir.

Tablo 2.2. Türkiye’de Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 20’lik Gruplar ve Gelir Türlerine Göre Yıllık Gelir Dağılımı, 2015

Gelir Türleri	Toplam	1. %20	2. %20	3. %20	4. %20	5. %20
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Maaş-Ücret	49.7	37.3	45.9	46.8	50.2	52.4
Yevmiye	2.8	16.1	7.6	3.7	2.1	0.5
Müteşebbis	18.8	16.8	16.2	15.0	16.0	21.8
*Tarım	5.0	8.0	7.0	5.4	5.3	4.0
*Tarım Dışı	13.8	8.8	9.3	9.6	10.7	17.8
Gayrimenkul	3.3	1.0	1.3	1.8	2.4	4.6
Menkul Kıymet	2.6	1.8	1.7	2.1	2.3	3.1
Sosyal Transfer	20.0	20.5	23.4	27.2	24.2	15.4
*Emekli,Dul Yetim Aylıkları	18.4	12.7	20.3	25.3	22.8	14.8
*Diğer Sosyal Tr.	1.6	7.8	3.0	1.9	1.3	0.7
Hanelerarası Transferler	2.6	5.1	3.3	3.0	2.6	2.1
Diğer Gelirler	0.2	1.5	0.6	0.3	0.2	0.0

Kaynak: TÜİK, 2015

Tablo 2.2.’de Türkiye’de kullanılabilir gelire göre sıralı yüzde 20’lik gruplar ve gelir türlerine göre yıllık gelirin dağılımı yer almaktadır. 2015 yılında milli gelirden en yüksek pay alan gelir grupları sırası ile maaş ve ücretliler, müteşebbis gelirleri, gayrimenkul, menkul kıymet ve yevmiye gelirleridir. 2015 yılı itibariyle, toplam nüfusun en yoksul %20’lik grubunu oluşturan bireyler göz önüne alındığında, toplam gelirin %53.4’ ünü maaş-ücretliler ve yevmiyeliler almakta iken, bu oran nüfusun en zengin %20’lik kısmında %52.9’ dur. En zengin %20’nin müteşebbis geliri %21.8 iken bu oran ilk %20’de %18.8’dir.

Nüfusun ilk %20’sinin emek geliri müteşebbis gelirinden yaklaşık 3 katından fazla gelir elde etmekte iken, son %20’de bu oran 2.4 kat kadardır. Diğer taraftan, devlet tarafından yoksul kesime hiçbir karşılık beklemeden yapılan emekli, dul, yetim aylıkları ve diğer sosyal transferlerin milli gelirden aldığı pay en yoksul %20’de %20.5 iken bu oran en zengin %20’de %15.4 tür. Bu durum 2015 yılında

devlet tarafından sunulan sosyal transferlerin en yoksul %20'nin lehine gerçekleştiğini göstermektedir.

Türkiye'de gelir eşitsizliği sorununun çözümünde son yıllara kadar, dolaylı müdahale yaklaşımı benimsenmiştir. Dolaylı yaklaşım gelir eşitsizliği sorununun hızlı ekonomik büyüme yoluyla kendiliğinden çözüleceği görüşü temeline dayanır. Bilindiği üzere, kişi başına düşen milli gelir ile yoksulluk arasında güçlü bir korelasyon vardır. Hızlı büyüme oranı sonucu kişi başına düşen milli gelir bireylerin parasal gelirlerinde artış sağlamakla beraber sosyoekonomik gelişmişliğe de dolaylı yoldan katkı sağlayacaktır. Büyümenin gelir eşitsizliğini azaltan önemli bir araç olarak görülmesi, hızlı büyüme performansı ile eşitsizliğin kendiliğinden çözüleceği görüşü beş yıllık kalkınma planlarında da belirtilmektedir. Dolaylı yaklaşım, aslında büyümenin kişilerin refah seviyelerindeki artış sağlayacağı kanısından ziyade gelir dağılımının daha adil gerçekleşmesinde etkili olduğu savını desteklemektedir (Bhagwati, 1988:539).

Büyüme bir ülke ekonomisi açısından arzu edilen bir makro ekonomik hedefdir. Ancak, büyüme sonucu elde edilen kazanımların bireyler, gruplar ve hane halkı arasında nasıl gerçekleştiği konusu ise uzun yıllardır üzerinde sıkça tartışılan konular arasında yerini almaktadır. Literatürde konuya ilişkin çok sayıda çalışma yapılmakla beraber tam anlamıyla büyümenin gelir adaletsizliğini azalttığına dair bir fikir birliği sağlanamamıştır.

Yapılan bazı araştırmalar büyümenin bireylerin refah seviyelerini arttırdığını ve yaşamlarının geri kalan günlerinde kendilerini güvenli hissettiklerini göstermektedir. Bu görüşü savunanlara göre, ekonomik büyüme sonucu elde edilen kazanç bireylerin sadece parasal gelirlerinde bir artış şeklinde olmayıp, kişilerin eğitim sağlık ve diğer kaynaklara erişimini de mümkün kılacaktır. Diğer bir ifadeyle, ekonomik büyüme sosyoekonomik gelişmişliği de beraberinde getirerek gelir eşitsizliğini ortadan kaldıracaktır. Bu görüşü destekleyenler büyüme ve gelir dağılımı arasında doğru yönlü bir ilişkinin varlığını kabul eder ve sürdürülebilir niteliğe sahip olmayan, düşük oranda büyüme performansının gelir dağılımı eşitsizliğine yol açarak toplumun yoksullaşmasına sebep olacağı görüşünü savunurlar. Ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitliği arasında doğru yönlü bir ilişkinin olduğu savını savunanlara göre, arz yönlü bir genişleme sonucu meydana gelen ekonomik büyüme gelir yaratma potansiyelini attıracak, faktör paylarının eşit olduğu bir ekonomide ise elde

edilen kazanım faktör sahipleri tarafından eşit şekilde paylaşılarak tüm faktörlerin gelirlerinde artış sağlayacaktır. Ekonomik büyüme sonucu en kötümser tabloda bile en az bir faktör sahibi gelir artışı sağlayabilecektir. Büyümenin talep yönlü gerçekleşmesi durumunda ise ekonomide kapasite kullanım oranı artacak ve talebin finansmanı için kullanılacak imkanların kaynağı da bu tarz büyümenin niteliğini oluşturacaktır. Örneğin kısa dönemde ihtiyaç duyulacak kaynak emek gelirlerinin baskı altına alınmasıyla açığa çıkartılacak bir artık üzerinden finanse edilirse, ekonomi konjonktürel anlamda büyürken emek gelirlerinde bir azalma görülecektir (Selim, Günçavdı ve Bayar, 2014:12). Yapılan bu araştırmalar çerçevesinde dünyadaki geçmiş dönem ekonomik krizlerinde daralma dönemlerinde refah seviyelerinin düştüğü tersine gelişme dönemlerinde ise ekonomik refah seviyelerinin yükseldiği de görülmektedir (Perry, 2006:57).

Ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi ilk olarak ele alan 1955 yılında Simon Kuznets'tir . Simon'ın Almanya, İngiltere ve ABD'nin veri setini kullanarak yaptığı çalışmadan elde ettiği bulgu ekonomik büyümenin ilk aşamasında gelir eşitsizliğinin arttığı, büyümenin sonraki aşamalarında bu eşitsizliğin giderek kapandığı yönündedir. Diğer bir ifadeyle, Kuznets ülke ekonomileri geliştikçe eşitsizliğin önce artacağını ancak ekonomik gelişmenin belirli bir aşamasından sonra eşitsizliğin azalacağını (Ters U-Hipotezi) ileri sürmüştür (Kuznets, 1955). Eşitsizliğin yönünün ters U şeklinde gerçekleşmesi literatürde Knutz'in ters U hipotezi olarak yer almaktadır. Literatürde Kuznet'in çalışmaları temel alınarak yapılan çok sayıda araştırma mevcuttur. Yapılan çalışmalardan bir kısmı bu hipotezi destekler nitelikte iken aksi yönünde bulgulara ulaşanlara da rastlamak mümkündür. Ülkelerin ekonomik koşullarının farklı olması ve çalışmalarda kullanılan yöntemlerin farklılığı sonuçların benzer sonuç vermemesinde önemli bir faktör olarak görülmektedir.

Büyümenin toplumun tüm kesimleri tarafından istenilen şekilde gerçekleşmeyeceği ve büyüme sonucu elde edilen kazanımlardan belirli gelir grupları fayda sağlarken diğer gelir grupları olumsuz etkilenebileceği düşüncesi temeline dayanan çalışmalara da rastlamak mümkündür. Dünya Bankası ekonomistlerinden François Bourguignon büyüme, yoksulluk ve eşitsizlik arasındaki ilişkiyi “Yoksulluk-Büyüme-Eşitsizlik (PGI) Üçgeni” olarak adlandırmaktadır. Bourguignon, “PGI Üçgen”ni şöyle açıklar: Yoksulluk gelir arttırılarak (büyüme)

veya daha iyi bir gelir dağılımı ile azaltılabilir. Yoksulluk oranında yüzde birlik bir düşüş, belirli bir büyüme oranı ya da eşitsizlikteki belirli bir azalmayla gerçekleştirilebilir. Daha önemlisi, gelirden bir artışın eşitsizlikte bir azalmayla çatışması gerekmez. Burada ifade edilmek istenen şudur: “Yoksulluğu azaltmak için yalnızca büyüme üzerinde durmak yerine, politika yapıcılar eşitsizlik ve büyümeye aynı zamanda odaklanabilirler”. Sonuçta Bourguignon, yoksulluğun azaltılmasının kalkınma için önemli bir hedef olduğunu ve bu hedefe ulaşılabilmesi için de gelir dağılımı ve büyüme politikalarının ülkeye özel bir kombinasyonunun gerekli olduğunu ileri sürer (Gündoğan, 2008:49). Hatta, büyüme öncesinde mevcut üretim faktörlerinin mülkiyet dağılımının eşitsiz olduğu durumlarda sağlanacak büyümenin, bu eşitsizliklerin yoksulluk üzerindeki olumsuz etkisini muhafaza etmesi hatta daha da körüklemesi beklenebilir.

Türkiye’de kriz dönemlerinde gelir eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik uygulanan dolaylı müdahalenin istenilen düzeyde sonuçlar vermemesi hatta müdahalenin sadece ekonomik büyüme yoluyla sağlanmasının eşitsizliğin daha da artış göstermesine neden olduğu dönemlere rastlamak mümkündür. Bu nedenle yoksullukla mücadelede ekonomik büyüme tek başına yeterli olmamakta devletin fonksiyonel gelir dağılımındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için uyguladığı politikalarla piyasada aktif bir rol üstlenmesini gerektirmektedir. Bu müdahaleler ise bir takım yasal süreçleri de beraberinde getirmektedir.

Emek piyasasına yönelik devlet tarafından yapılan yasal düzenlemeler piyasanın işleyişinden daha adil bir dağılım sağlayabilecektir. İşçi ve işveren sendikalarının ücret konusunda farklı tutum sergilemeleri, işçilerin işverene karşı yeterli pazarlık gücüne sahip olamamaları devletin emek piyasasına müdahalesini gerektirecektir. Değişen ve gelişen iş piyasalarında işçi ve işverenlerin örgütlenmesi, toplu pazarlık ve grev hakkının korunması, istihdamın arttırılması gibi devletin çalışma hayatına yönelik olarak hazırladığı kanuni uygulamalar, işgücünün hakkının ve gelirinin korunmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, devlet bireylerin gelir seviyelerinin minimum bir düzeyin altına inmesini engellemek için asgari ücret düzeyini belirler ve belirlenen bu düzeyin altında işçi çalıştırılmasını yasaklar. Devlet düşük ve sabit gelirle çalışanları enflasyondan korumak ve reel gelir kayıplarını önlemek için uyguladığı fiyat politikaları ile ücretlerin enflasyonla aynı oranda artmasını sağlayarak gelir eşitsizliğinin önlenmesini sağlar. Temel ihtiyaç maddeleri

için tüketicilere gelir dilimlerine göre farklı fiyatlandırma politikalarının uygulanması, gelir dağılımını dolaylı olarak iyileştirebilecek bir politika aracı olarak kullanılabilir. Ayrıca, kamunun destekleme alımları ve elektrik, gaz ve su gibi temel maddeleri fiyatlandırma politikaları da gelir dağılımını etkileme yönünde önemli araçlardır (DPT, 2001:75). Uygulanan fiyat politikası aynı zamanda tarımsal üretimi de arttırır. Devlet, bazı tarım ürünlerinin piyasa fiyatından daha üst seviyede satılmasını önlemek için yüksek fiyattan kendisi alır ve tüketiciye sunar. Ayrıca alt gelir grubunu korumak için kit mallarını piyasa fiyatının altında satarak, düşük gelir gruplarının reel gelir kaybı yaşamalarını engeller.

2.1.2. Doğrudan Müdahale: Kişisel Gelir Dağılımına Müdahale

Kişisel gelir dağılımı milli gelirin kişiler, hane halkları ve gruplar arasındaki paylaşımını ifade eder. Kişisel gelir dağılımından elde edilen veriler bireylerin iktisadi ve sosyal durumlarının zaman içindeki değişimini göstermesi açısından önemlidir. Kişisel gelir dağılımının tespitinde veri kaynağı hane halkı gelir anketi sonuçlarıdır. Bu sonuçlardan elde edilen veriler ile ekonomik karar birimlerinin analizi yapılmakta ayrıca bu veriler farklı gelir dağılımı türlerinin kıyaslanabilmesine olanak sağlamaktadır. Kişisel gelir dağılımı değişik türdeki karar birimlerini değişik sınıflara ayırıştırabilme açısından da önemlidir. Öyle ki, gelir eşitsizlikleri bireylerin eğitim durumlarına, çalıştıkları sektörler, farklı meslek gruplarına ve hatta farklı bölgelere göre de tespit edilebilir.

Toplumun tümünün yaşam koşullarını yansıttığı için, görece yoksulluk eşitsizlik kavramı ile daha yakından ilişkilidir (Taban ve Şengür, yy:54). Gruplar arasındaki eşitsizliği ortaya koyan çok sayıda ölçüt bulunmakla beraber bunlar arasında en sık kullanılan ve kişisel gelir dağılımının bireyler arasında ne kadar adil dağıldığının önemli bir göstergesi olan Lorenz eğrisi, Gini katsayısı ve Yüzdeler dilimleme yöntemidir.

➤ Yüzdeler Dilimleme Yöntemi

Yüzdeler dilimleme yöntemi, kişisel gelir dağılımındaki eşitsizliği yansıtan oldukça iyi bir ölçüttür. Yüzdeler dilimleme yönteminde, toplam harcanabilir gelir en düşükten en yükseğe doğru sıralanır ve tüm nüfus % 20, % 10, % 5 gibi eşit dilimlere ayrılır. Bu ölçütle milli gelirden en düşük ve en yüksek pay alan yüzdeler dilime sahip bireyler karşılaştırılır. En yüksek yüzdeler dilim ile en düşük yüzdeler

dilim arasındaki farkın artış göstermesi milli gelirin bireyler arasında bölüşümün adil gerçekleşmediğini gösterir.

➤ **Lorenz Eğrisi**

1905 yılında Max Lorenz tarafından geliştirilen Lorenz eğrisi toplam milli gelirin, yüzde kaçının kaç kişi tarafından paylaşıldığını gösteren bir eğridir. Lorenz eğrisi, kavramsal olarak yüzdelerle dilimleme yöntemine benzer olmakla birlikte, sadece gelir paylarını belirlemek yerine gelirin birikimli payını, bireylerin birikimli payı ile ilişkilendirmektedir. Lorenz eğrisi çizilirken bir karenin yatay eksenine nüfusun birikimli payları, dikey eksenine nüfusun belirli bir oranı için gelirin birikimli oranı kaydedilir. Eşit birikimli nüfus paylarının millî gelirden aldıkları birikimli paylar işaretlendiğinde Lorenz eğrisi elde edilmiş olur (Bellù, 2005: 2). Mutlak eşitlik doğrusu milli gelirden alınan payın bireyler arasında adil dağılımını yansıtır. Lorenz eğrisinin mutlak eşitlik doğrusuyla 45 derecelik bir açıyla aynı çizgi üzerinde yer alması milli gelirin bireyler arasında %100 eşit dağıldığını gösterirken, Lorenz eğrisinin mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşıp alt yatay eksene yaklaşması o toplumda gelir adaletsizliğinin var olduğunu gösterir.

Şekil 2.1.'den de görüldüğü üzere Gini katsayısı Lorenz eğrisi ile tam dağılım doğrusu arasında kalan alanın, tam dağılım doğrusu altında kalan alana oranını verir. Lorenz eğrisinden türeyen Gini katsayısı, gelir adaletsizliğinin yüzdelerle ortalamasını gösterir. Katsayı 0 ile 1 arasında yer alır. Katsayının 1'e yaklaşması gelirin tek bir kişinin elinde toplandığını, 0'a yaklaşması bölüşümün adil gerçekleştiğini gösterir. Katsayının 0.20-0.50 arasında sonuç vermesi eşitsizliğin orta seviyede, 0.50'nin yukarısında yer alması çok yüksek düzeyde gerçekleştiğini gösterir. Gini Katsayısı şu şekilde formüle edilmektedir (Litchfield, 2011: 4).

$$Gini = \frac{1}{2n^2\bar{y}} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |y_i - y_j|$$

$Y_i = i.$ nci hanenin geliri, $Y_j = j.$ nci hanenin geliri,

$f(Y_i) = i.$ nci hanenin gelir çokluğu,

$f(Y_j) = j.$ nci hanenin gelir çokluğunu ifade eder

➤ Gini Katsayısı

Gelir eşitsizliğini ölçmede yaygın olarak kullanılan Gini katsayısı, Lorenz eğrisinden hesaplanmaktadır.

Şekil 2.1. Gini Katsayısı

Gini Katsayısı hesaplanırken bütün gelir ikilileri arasındaki mutlak farkların ortalamasının ortalama gelire oranı hesaba katılır, diğer bir ifade ile, Gini katsayısı tüm gelir ikilileri arasındaki farkları hesaba katmaktadır (Kaya, 2008: 23-24).

Gelir eşitsizliği ölçümlerinde yukarıda belirtilen ölçütler dışında sayılabilecek diğer ölçütler ise Pareto katsayısı, Atkinson eşitsizlik ölçüsü ve Kuznets katsayısıdır. Gelir dağılımı üzerinde çalışmaları olan ve bölüşüm yasasını bulan İtalyan iktisatçı Pareto ulusal gelirin bölüşümünü piramide benzetir. Piramidin en tepesinde çok yüksek gelir seviyesine ulaşmış az sayıda aile varken, aşağıya doğru inildikçe gelir seviyesi azalır, piramidin en alt tabanında ise toplumun çok büyük sayıda ve en düşük gelire sahip kesimi yer alır. İngiliz iktisatçı Anthony Barnes tarafından geliştirilen Atkinson endeksi refah seviyesinin en etkin nasıl arttırılacağına yönelik alternatif seçenekler sunabilmek için geliştirilmiştir. Kuznets (1955) tarafından geliştirilen Ters U Hipotezi, gelir seviyesi arttıkça eşitsizliğin önce artacağı daha sonra azalacağı yönünde bir hipotez geliştirmiştir. Sektörlere göre sınıflandırılan ölçüt iki sektörlü bir ekonomi için uygulanabilir. Toplam üretim tek bir sektör tarafından yapılmışsa ve sektörün istihdamdaki payı önemsiz ise katsayı 1 e eşit olur. Sektörel ortalamanın ülke ortalamasına eşit olmasıyla katsayının değeri 0 olur.

Türkiye'de gelir dağılımı konusunda bilinen ilk çalışma, 1933 yılında Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesi tarafından Ankara ve İstanbul'da yaşayan işçi ve memur ailelerine uygulanan hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketidir.

Bu anketi takiben 1938 yılında 20 ili kapsayan ardından 1953 yılında daha bilimsel bir gelir anketi yapılmıştır (Karluk, 2005: 77). Tüm ülkeyi kapsayan ilk gelir dağılımı çalışması ise, 1963 yılında DPT tarafından yapılmıştır. Ardından, 1973 yılında DPT, 1987 ve 1994 yıllarında eski adıyla Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), yeni adıyla Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından Gelir ve Yaşam Koşulları araştırması uygulamaya konulmuştur (Çalışkan, 2010:104).

TÜİK'in gelir dağılımı çalışmalarında bir takım yöntem kargaşasının yaşandığı söylenebilir. Öyle ki, TÜİK ülkenin bütününe kapsayan 1987 ve 1994 ilk gelir dağılımı çalışmalarında milli geliri temel alarak hesaplarken, 2002 sonrası gelir ve yaşam koşulları araştırmalarında harcanabilir geliri temel alarak hesaplamalar yapmıştır.

Tablo 2.3. Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı, 2010-2016

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Gini katsayısı	0,402	0,404	0,402	0,400	0,391	0,397	0,404

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2016

TÜİK 2002 yılından bu yana her yıl kişisel gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmek amacıyla Gini katsayısını yayınlamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2016 verilerine göre Gini katsayısı Türkiye geneli için 0.404 dür. Gini katsayısının 2016 yılında önceki yıllara göre artış göstermesi gelir dağılımı adaletsizliğinin son yıllarda giderek arttığı bir göstergesidir. Gini katsayısının 2011 yılından itibaren sürekli düşüşe geçtiği ancak 2016 yılında tekrar yükseldiği görülmektedir.

Dikkat çeken bir nokta 2001 krizinin ardından Türkiye’de 2002-2005 arası Gini katsayılarında olumlu gelişmelerin yaşanmasıdır. Bu oran 2002 yılında 0.44 iken 2003’te 0.42, 2004’te 0.40, 2005’de 0.38 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum krizlerin yüksek gelir gruplarını daha fazla etkisi altına aldığı ve krizin etkisinden düşük gelir gruplarına kıyasla yüksek gelir gruplarının daha olumsuz etkilendiklerinin bir göstergesidir. Krizin olumsuz etkilerinin ortadan kalkmasıyla gelir dağılımı adaletsizliğinin tekrar artış gösterdiği gözlemlenmektedir.

Gelir eşitsizliği ölçümünde Gini katsayısı iyi bir ölçüt olsa da tek başına yeterli değildir. Nüfusun en zengin ve en yoksulunun karşılaştırılmasına imkan sağlayan bu ölçüt yoksulların durumundaki iyileşmeyi tam olarak yansıtmayabilir. Öyle ki, en zengin kesimin gelirinde meydana gelen bir artış Gini katsayısını azaltır, ancak katsayının değerinin küçülüyor olması en yoksulun durumunda bir iyileşme olduğu anlamına da gelmez. 2003–2005 yılları arasında Gini katsayısının küçülmesi en zengin % 20'nin gelirden aldığı payın küçülmesinin bir sonucudur. Bu dönemde en yoksul % 20'nin payının sabit kalması, en zengin dilimin payındaki azalmanın orta dilimlere kaydığını dolayısıyla en yoksul kesiminin durumunda herhangi bir değişimin olmadığını göstermektedir (Çalışkan, 2010:108).

En yoksul ve en zengin kesimin milli gelirden aldıkları payı net olarak yansıtan ve hatta bu oranın yıllar itibariyle gösterdiği değişimi daha iyi analiz edebilen, yüzde paylar analizi yöntemi Gini katsayısının eksik yanını tamamlar nitelikte bir göstergedir.

TÜİK'in, 1987 yılında ülkenin tamamını kapsayan ve Hane halkı Gelir ve Tüketim Anketi verilerini kullanılarak gerçekleştirdiği ilk gelir dağılımı araştırmasının sonuçları Tablo 2.4'te gösterilmektedir. Araştırmaya göre 1987 yılında en yoksul %20 milli gelirin sadece %5,2'lik oranını alırken, en yüksek gelirli %20'lik kesim milli gelirin %49,9'u elde etmektedir. En zengin %20 ve en yoksul %20 arasında 9.59 kat kadar gelir farkı mevcuttur. Türkiye'de 2016 yılında nüfusun en yoksul %20'lik kesiminin milli gelirden aldığı pay %6.3 iken; en zengin %20'nin aldığı pay %46.3 tür. Buna göre, en yoksul %20'nin aldığı payın en zengin %20 ye bölünmesi suretiyle hesaplanan P80/P20, 2016 da 7.6 olarak gerçekleşmiştir. 1987 ve 2016 yılları kıyaslamasında 2016 yılında bölüşüm konusunun daha eşit gerçekleştiği söylenebilir.

Tablo 2.4'te dikkat çeken bir nokta 2007-2008 döneminde P80/P20 oranındaki azalma gelir eşitsizliğinin azaldığının bir göstergesi olsa da aslında bu eşitsizliği azaltan asıl sebep en zengin %20'nin milli gelirden aldığı payın azalmasından kaynaklanmaktadır. Zira, en yoksulun milli gelirden aldığı pay 2007 ve 2008'de aynı oranda gerçekleşmiş (%5.8), 2008 yılında en yoksul %20'nin durumunda herhangi bir iyileşme sağlanmamıştır.

Tablo 2.4. Türkiye’de 1987-2016 Dönemini Kapsayan Kişisel Gelir Dağılımı

	1987	1994	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2015	2016
1. Yüzde 20	5,2	4,9	6,0	6.1	5,1	5,8	5,8	5,6	5,8	5,8	6,1	6,2
2. Yüzde 20	9,6	8,6	10,7	11.1	9,9	10,6	10,4	10,3	10,6	10,6	10,7	10,6
3. Yüzde 20	14,1	12,6	15,2	15.8	14,8	15,2	15,2	15,1	15,3	15,2	15,2	15,0
4. Yüzde 20	21,2	19,0	21,9	22.6	21,9	21,5	21,9	21,5	21,9	21,7	21,5	21,1
5. Yüzde 20	49,9	54,9	46,2	44.4	48,4	46,9	46,7	47,6	46,4	46,7	46,5	47,2
P80/P20	9.59	11.2	7.70	7.27	9.49	8.08	8.05	8.50	8.00	8.05	7.62	7.61

Kaynak: TÜİK, 2015

Gelir dağılımına doğrudan müdahale bireyler arasında adaletin sağlanması, toplumsal huzurun ve refahın gerçekleşmesinde önem taşır. Devletin sosyal refah devleti niteliği taşıması, yoksulların durumlarını iyileştirecek ve bu amaçla yoksullara yönelik doğrudan müdahale edebilecek değişik politik araçları kullanmasını gerektirir. Bu uygulamalar temelde iki hedefe hizmet eder. Milli gelirin artırılması, milli gelirden tüm toplumun eşit bir şekilde faydalanarak sosyal refah ortamının sağlanmasıdır. Sosyal refah devleti olmanın bir gereği olarak, ekonomik büyümenin gerekli ama tek başına yeterli olmadığı gerçeği ile devletin piyasalara doğrudan müdahale ederek gelir dağılımı eşitsizliğinin ortadan kaldırılması sorumluluğunu üstlenmesini gerektirir.

Gelir dağılımına doğrudan mücadele yaklaşımında, sorununun dolaysız çözümüne yönelik politikaların ve programların uygulanması söz konusudur. Bu yaklaşımda amaç, kamu harcamaları; vergi, sosyal güvenlik, sosyal yardım gibi temel araçlarla gelirin ikincil dağılımına etkin bir biçimde müdahil olmaktadır (Gündoğan, 2008:51). İstihdamı arttırmaya yönelik çeşitli proje ve önlemler, yoksullara yönelik kredi programları ve çeşitli çocuk eğitim ve beslenme programları yoksullukla mücadele devletin doğrudan müdahale araçları arasında yer almaktadır.

2.1.2.1. Şartlı Nakit Transferi

Türkiye’de uygulanmakta olan şartlı nakit transferi (ŞNT) yardım programı 2000-2001’de yaşanan ekonomik krizin etkilerini en aza indirmek için Dünya Bankası ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında 14 Eylül 2001 tarihinde

imzalanan ve 28 Kasım 2001 tarihinde yürürlüğe giren bir anlaşma ile uygulamaya konulmuştur. İmzalanan bu anlaşma kapsamında Dünya Bankası'ndan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'na (SYDF) 500 milyon ABD Doları kredi ve 134 milyon ABD Doları T.C Hükümeti katkısı olmak üzere toplamda 634 Milyon ABD doları kaynak tahsis edilmiştir (Esenyel, 2009:43).

SYDTF çatısı altında sosyal riski azaltma projesi koordinasyon birimi tarafından yürütülen, yoksullukla ve gelir dağılımı adaletsizliğiyle mücadelede doğrudan müdahale araçlarından şartlı nakit transferi, eğitim ve sağlık imkânlarından yararlanamayan yoksullara yönelik devlet tarafından tanınan bir destek programıdır. ŞNT, diğer yardım programlarından farklı olarak belirli şartlar karşılığında verilmekte, gerekli şartların ortadan kalkması halinde yardım gerçekleşmemektedir. ŞNT uygulamasındaki temel amaç, doğrudan yapılan nakit yardımlarla yoksulluğun azaltılması, şart koşulması durumu ile yoksulların insani sermayelerinin gelişimine katkı sağlanmasıdır. Şartların sağlanması halinde devlet tarafından doğrudan yapılan bu yardımlarla amaç, kronik yoksulluk içerisinde yaşayan, sosyal dışlanmaya maruz kalan, ve yoksulluğun kuşaktan kuşağa devam eden yapısının diğer bir ifadeyle yoksulluk kültürünün önüne geçmektir.

Şartlı nakit transferi muhtaçlık sebebiyle sağlık imkânlarından yoksun kalan ve muhtaçlık sebebiyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelere ekonomik destek sağlar. Yoksul ailelerin sosyoekonomik şartlarının iyileştirilmesi, yoksul çocukların koruma altına alınması açısından önemli bir uygulamadır.

Şartlı sağlık yardımı ile 0-6 yaş grubunda olan çocukların düzenli olarak sağlık taramasından geçmesi koşuluyla ebeveynlere her ay verilen nakdi yardımlardan oluşmaktadır. Yardım kapsamında verilen paralar ise ailelere bu yardımı almaya uygun çocuk ya da kişi sayısına göre verilmekte ve ailelerin daha sağlıklı bir yaşam için temel beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Para miktarları ailelerin sağlıklı beslenmek için harcayacakları mutfak masraflarını ve sağlık merkezlerine gidiş ve gelişlerinde harcadıkları parayı kapsar nitelikte hesaplanmaktadır.

Şartlı eğitim yardımları çocuklarını okula gönderme şartıyla yoksullara 2 ayda bir verilen nakdi yardımları içermektedir. Şartlı eğitim yardımlarında temel amaç yoksul çocukların %80-%85 devamlılıkla düzenli eğitim almalarını sağlamaktır.

Yapılan yardım miktarlarında ise cinsiyet ve eğitim seviyesi belirleyici olmaktadır. Eğitim seviyesi arttıkça yapılacak yardımın tutarı artmakta, ilk ve orta öğretimdeki kız çocuklarına erkek çocuklarından daha fazla aylık verilmektedir. Yardım öğrencinin düzenli olarak okula devam etmesi veya üst üste devamsızlık yapmaması durumunda devam etmektedir.

Şartlı eğitim yardımı kapsamında Türkiye’de 2017 yılında, 2 milyon 340 bin 374 öğrenci için 761 milyon 469 bin 50 lira, şartlı sağlık yardımı kapsamında 1 milyon 236 bin 721 çocuğun düzenli sağlık kontrolleri için 378 milyon 202 bin 10 lira; 2018’in ilk üç aylık döneminde ise 2 milyon 120 bin 169 öğrenci için 258 milyon 330 bin 120 lira şartlı eğitim yardımı ve 761 bin 602 fayda sahibi için 120 milyon 496 bin 480 lira kaynak aktarılmıştır.

2.1.2.2. Negatif Gelir Vergisi

Gelirin yeniden dağılımı yoksullar lehine kamusal gelirler aracılığıyla gerçekleştirilmekte, devlet bu amaç doğrultusunda vergi politikasını bir araç olarak kullanabilmektedir. Kamu harcamalarının finansmanı yoluyla sağlanan vergilerin piyasada üretim ve tüketim kalıplarını değiştirdiği, gelir ve servet dağılımında düzenleyici bir etki yarattığı bilinmektedir. Vergi sistemi, kaynakların dağılımı konusunda önemli bir role sahip iken ayrıca ekonomik birimlerin çalışma ve tasarruf kararları üzerinde de etki yaratarak yoksulluk ve bölüşüm konularını dolaylı yoldan belirlemektedir. Burada önemli bir nokta kamu gelirlerini finanse eden vergilerin kurumların ve bireylerin ödeme güçleri göz önünü alınarak ödenmesi gerekliliğidir. Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadelede önemli bir araç olarak kullanılan vergi politikası, gelir, servet ve harcama üzerinden alınan vergilerle gerçekleştirilebilir.

Artan oranlı tarife yapısına sahip gelir vergisinin kişilerin ödeme güçlerini dikkate alması ile asgari geçim düzeyinin altındaki bireylerin vergilendirilmemesi fikrine olanak sağlarken, kurumlar vergisinin düz oranlı bir tarifeye sahip olması gelir dağılımını bozucu etki yaratabilmektedir. Kurumlar vergisinde yapılabilecek bir düzenleme ile vergi oranları uygun bir düzeyde ayarlanarak, uygulanan teşviklerin özellikle yatırımlara yönelik kullandırılması ve sonuçlandırılması sağlanarak veya yasal düzenlemeler ile kurumların üzerlerine düşen vergilerini istenmeyen bir şekilde yansıtılmalarının önüne geçilerek gelir dağılımı ile mücadele etmek gerekmektedir.

(Aydın ve Turgay. 2011:255). Harcamalar üzerinden alınan vergilerin artan oranlı tarifeye sahip olması, bireylerin kişisel durumlarını göz ardı etmesi de gelir dağılımını bozucu etki yaratır. Ödeme gücü zayıf düşük gelirlerinin ağırlıklı olarak kullandığı zorunlu tüketim maddelerinden alınan vergi oranlarını düşürüp, lüks malların oranlarında yapılacak artış gelir dağılımının bozucu etkisini azaltabilecektir.

Bir çok gelişmekte olan ülkede vergilendirme dolaylı vergiler üzerinden yapılmaktadır. Harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergiler literatürde bazı nedenlerle karşılık bulmaktadır. Mintz (2003), dolaylı vergilerin ekonomik büyüme amacıyla daha yakından örtüştüğü ve tahsilatının daha kolay gerçekleşmesinden ötürü daha avantajlı olduğunu belirtmektedir. Wołowiec ve diğerleri (2014), dolaylı vergilerdeki artışın sonuçlarını, enflasyon, reel gelir azalışı, toplam talep daralması ve düşük büyüme hızı olarak değerlendirirken, Musgrave ve Musgrave (1989), harcama üzerinden alınan vergilerin tasarruf oranını arttırarak, sermaye oluşumuna katkı sağladığı ve iktisadi büyümeyi de beraberinde getireceği görüşünü savunmuşlardır. Prasad (2008) ise GOÜ'lerde dolaylı vergilerin daha sıklıkla tercih edilmesinin nedenini şöyle açıklar, Birincisi, bu ülkelerin gelir seviyesinin düşük olması nedeniyle vergi matrahının da nispi olarak küçük kalmasıdır. Dolayısıyla kamu gelirlerinin en kolay yolu dolaylı vergilere yönelmektir. İkincisi, gelişmekte olan ülkelerde vergi toplamada etkinliğin zayıf kalmasıdır. Üçüncüsü, vergi kaçırmanın boyutlarının yüksek olması, dördüncüsü ise, gelişmekte olan ekonomilerde geniş bir kayıt dışı sektörün varlığından dolayı gelir vergisi ödenmesindeki zorluklardır (Prasad, 2008:10). Karanfil ve Özkaya (2013), 1975-2005 dönemini kapsayan ve dolaylı vergilerin yoksulluk üzerindeki etkilerini araştıran çalışmasında elde ettikleri bulgu dolaylı vergilerdeki artışın yoksullukla mücadelenin önünde önemli bir engel olduğu yönündedir.

Aslında devletlerin vergi politikalarıyla amaçladıkları iktisadi büyümeye, gelir dağılımı adaletine, ekonomik istikrara ve ekonomik etkinlik amacına hizmet etmesidir. Belirtilen amaçların başarılı bir şekilde yerine getirilmesiyle yoksulluk sorunu da ortadan kaldırılabilecektir. Vergi politikaları aracılığıyla sayılan amaçların başarıyla yerine getirilmemesi ise bir çok ülkede çeşitli vergi politikalarının devreye girdirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bunlardan biri ve gelişmiş ekonomilerde sıklıkla uygulanan, yoksullukla mücadelede ve gelir dağılımı adaletsizliğinin çözümüne yönelik negatif gelir vergisi yöntemidir. NGV yoksulluk sınırı altında bulunan

bireylere sahip oldukları geliri garanti eden bir uygulamadır. Diğer bir ifadeyle belirli bir gelir seviyesinin üzerindeki bireyler vergi yüküne tabi tutulurken, belirlenen seviyenin altında gelir elde edenlere bu geliri garanti edecek şekilde nakdi yardım yapar. Negatif gelir vergisi yoksullara asgari gelir imkanı tanınması ve yoksulluk sınırının altında bulunan her bireye ülkenin gelişmişliği çerçevesinde garanti edilmiş bir hak tanınması açısından önemlidir.

İlk kez 1946 yılında George Stigler tarafından önerilen bu uygulamaya göre asgari ücretin verimliliği düşürmesi yerine yoksulluk sınırı altında bulunan bireylerin belirli bir gelir düzeyinin altında ödeme yapacağı bir gelir vergisinin daha rasyonel olacağı yönündeydi. Stigler tarafından ortaya atılan bu düşünceye Milton Fridman da destek verdi ve yoksullara yönelik yapılan transferlerin ve sosyal yardımların yerine bu uygulamanın daha homojen ve daha etkili olacağı düşüncesine bir grup iktisatçı da destek verdi. Bu vergi tipi ilk kez 1974 yılından OECD tarafından üye olan ülkelere önerilmiş hatta ABD ve İngiltere de uygulamaya konulmuştur. Ancak 1980'li yıllarda bu uygulamaya yönelik destek giderek zayıflamıştır.

Negatif gelir vergisinin yoksullukla mücadele ve gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik olarak daha etkin bir politika aracı olarak görülmesini sağlayabilen nedenlerden söz edilebilir. Literatürde, devlet tarafından hiçbir karşılık beklemeden yapılan sosyal yardım programlarının piyasanın işleyişini bozması, devlete büyük bir maliyet yüklemesi ve enflasyonist baskılara sebep olması yönünde bir takım sakıncaları olduğu görüşünü savunanlara rastlamak mümkündür. Bu düşünceyi savunanlara göre, sosyal yardımlardan kimlerin yararlanacağına tespitindeki zorluklar, kişi ve hane halkının durumunun objektif kriterler çerçevesinde belirlenememesi, yapılan bu transferlerin doğrudan nakdi destek sağlamaktan ziyade belirli alanlarda harcama zorunluluğunun bulunması veya kişileri tembelliğe sevk edebilmesi açısından sosyal yardım uygulamaları yoksullukla mücadelede bir engeldir.

NGV, yoksulluk sınırı altında bir gelir düzeyine sahip olan yoksul kesimin gelirini artırmak ve vergi adaletini sağlamak amacıyla ulaşmak için üç temel unsuru bünyesinde barındırır (Kabasakal, 1995:184):

- Garanti edilmiş asgari gelir (ailenin geliri ve birey sayısına göre değişir),
- Gelire göre vergi oranı,

- Negatif gelir vergisinin sona erdiği ve pozitif vergilemenin başladığı gelirin başa baş seviyesi.

Tablo 2.5. Kurumsal Bir Negatif Gelir Vergisi Örneği (TL)

Kişisel Gelir	Vergiye Tabi Gelir	Vergi Oranı	Vergi	Vergi Sonrası Gelir
0	-500	%50	-250	250
100	-400	%50	-200	300
250	-250	%50	-125	375
500	0	%50	0	500
750	250	%50	125	625
1000	500	%50	250	750
1200	700	%50	350	850

Kaynak: Aktan, 2002:3

Negatif gelir vergisini gösteren Tablo 2.5.'e göre, vergi sınırı aylık 500 TL olarak belirlenmiştir. Vergi oranı ise 500 TL'nin üzerinde bulunan gelir seviyesi üzerinden alınmaktadır. İlk sütun kişisel gelir seviyesini, 2.sütun vergi sınırı üzerinde kalan gelir seviyesini göstermektedir. Vergi oranı ise örnekte %50 olarak belirlenmiştir. Vergi matrahının pozitif olması hesaplanan vergi tutarının devlete ödeme zorunluluğunu, matrahın negatif olarak gerçekleşmesi yoksul bireylere devlet tarafından ödenen negatif vergiyi göstermektedir. Vergi sonrası gelirler ise kişisel gelire matrahın pozitif olması durumunda +alacağı, negatif olması durumunda – borcu meydana getirir.

Negatif Gelir Vergisinin en önemli dezavantajı kısıtlı iktisadi kaynaklarla en fazla muhtaç durumda olanlara yeterli düzeyde bir gelir sağlamak amacı ile maliyetlerin ve çalışma isteği konusundaki muhtemel olumsuz etkilerin asgari düzeye indirilmesi amacı arasında ortaya çıkabilecek çatışmaya neden olmasıdır. Buna rağmen, gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik uygulanan diğer politikalara göre nispeten daha az maliyetli olması, sistemin işleyişinin basit olması, yardıma en muhtaç kesime destek olması, yoksulların en az yoksulluk sınırında bir gelire sahip olmaları ve yetersiz gelire sahip olanlara hiçbir ayırım gözetmemesi NGV'nin önemli avantajlarından görülmektedir. Ayrıca, NGV, nominal ücretlerin dondurulmasına ve enflasyona gerek duyulmaksızın reel işgücü maliyetlerinin azalmasına yol açacağı için düşük ücretlerle çalışan kesimin gelirlerini azaltmaksızın daha fazla istihdamın yaratılmasına katkı sağlaması ve dolayısıyla refahın eksiksiz ve etkin olarak dağıtılması bakımından etkili bir araç olarak kullanılabilir.

2.1.2.3. Sosyal Yardımlar

Sosyal yardımlar, devletin, ihtiyaç sahipleri tarafından hiçbir karşılık beklemeden, gelir dağılımı eşitsizliğine ve yoksullukla mücadeleye karşı geliştirdiği bir destek mekanizmasıdır. Uzun yıllardan beri önemli bir politika aracı olarak kullanılan ve gelirin ikincil dağılımında işlevsellik kazanan sosyal yardımlar yoksulluğun kontrol edilmesinde bir çok ülkede uygulanmaktadır.

Sosyal yardımlar, sosyal politikaları belirleme sorumluluğu taşıyan kamu yönetimi için öncelikle sosyal güvenlik sisteminin açıklarını kapatıcı ve tamamlayıcı bir kavram olarak görüldüğünden, ilk olarak sosyal güvenlik kurumları dışında kalan ve muhtaç durumdaki kişilere dönük tasarlanmaktadır (Koray, 2000: 275). Doğrudan veya dolaylı olarak yapılan sosyal yardımlar ihtiyaç sahiplerinin kriterleri doğrultusunda ayni ve nakdi yardım şeklinde gerçekleştirilirler.

Sosyal koruma alanında devlet tarafından gerçekleştirilen yardımlar hizmet yardımı şeklinde yapılabildiği gibi yoksulların ihtiyaçlarını doğrudan giderecek şekilde ayni ve nakdi yardım olarak da gerçekleştirilebilmektedir. Muhtaçlara yönelik yapılan sosyal yardımların finansmanı kamu kaynaklarından, acil insani yardım ve kalkınma alanında faaliyet gösteren STK'lar tarafından karşılanmaktadır.

Türkiye'de sosyal yardım programları Sağlık Bakanlığı (SB), Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) ve Belediyeler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Avrupa Birliği uyum yasaları başta olmak üzere gerekli yasal düzenlemeler yapılarak uygulanan yoksullukla mücadele politikalarının başında 1986 yılında 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu gelmektedir (SYDTF).

Sosyal yardımlaşma fonunun temel amacı, devletin sosyal hizmetlerde eksik olan kısmının karşılanması için oluşturulan bir kurumun yapılmasıdır. Ayrıca bu fonun asıl amacı yoksullukla mücadele kapsamında yoksul bireylere yardım ederek toplumsal refahın artmasını sağlamaktır. Yoksulluk sorununun çözüme ulaşması için yürütülecek projelerin hayata geçirilmesi, sosyal hizmetin planlanması, il ve ilçelerde kurulacak kurumların görevlerinin tanımlanması, ve devletin bu alanda çalışmalar yapacak kurumun oluşturulması fonun kuruluş amaçları içinde yer almaktadır. Tablo

2.6'da, Türkiye'de 2016 sosyal yardımların rakamları gösterilmektedir. 2016 yılında sosyal yardımlar için toplam 32.000.000 TL kaynak aktarımı yapılmıştır.

Devlet sosyal devlet bilinciyle toplumsal refahın sağlanmasında etkin bir rol oynamaktadır. Öyle ki, yoksullukla mücadelede her ay ihtiyaç sahiplerinin tespit edilmesi sonrası yoksul ailelere gıda, giyim vb. temel ihtiyaçlarının karşılanması için fon kurulu tarafından ramazan ayı ve kurban bayramı öncesinde düzenli olarak yardımlar yapılmaktadır. 2016 yılı içerisinde toplam 656.509 hane için yapılan gıda yardımı toplamı 287,23 milyon TL'dir. Gıda ihtiyaçları dışında eskiyen evlerde ikamet eden bireylere ev eşyası yardımı yapılmakla beraber bu evlerin tamiri de fon tarafından karşılanmaktadır. Bu amaç için 2016 yılında aktarılan toplam yardım tutarı 38.06 milyon TL'dir.

2016 yılında yapılan barınma yardımları 21.897 hane için toplam 72,76 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca sosyal vakıflar tarafından belirlenen ihtiyaç sahibi ailelere en az 500 kg olmak üzere kömür yardımı da evlere bedelsiz teslim edilmek suretiyle düzenli olarak yapılmaktadır. 2016 yılında kömür yardımı için fondan toplam 12.485.417 TL tutarında kaynak aktarılmıştır. Bu yardımların dışında eşi vefat etmiş kadınlara düzenli olarak aylık 250 TL olmak üzere 2 ayda bir 500 TL, askerlik görevini yapmakta olan muhtaç askerlere de sosyal güvenceye sahip değilse aylık 250 TL olmak üzere 2 ayda bir 500 TL tutarında yardım sağlanmaktadır.

15 Mayıs 2015 tarihinden itibaren Türk vatandaşlarına doğum yardımı yapılmakta, bu yardımlar ilk çocuk için 300 TL, ikinci çocuk için 400 TL, üçüncü ve sonrası için 600 TL tutarındadır. 2016 yılı için yapılan doğum yardımı 512.441.184 TL tutarında iken yararlanan birey sayısı ise 1.175.124 kişidir. Babası asker olan muhtaç ve 18 yaşını doldurmamış kişilere fon kaynağından aylık 100 TL, öksüz ve yetim kişilere de aylık 100 TL tutarında yardım yapılmaktadır. Sosyal yardım alanının genişliği bireylere sadece maddi yardım sağlamakla kalmayıp, bunun dışında bireylerin kişisel gelişimine katkı sağlayacak aktivitelerde de bulunmalarına olanak sağlamaktadır. Eğitim yardımlarına özellikle 2002 yılından sonra ayrı bir önem verilmeye başlanmıştır. 2002 yılında eğitime yapılan yardım oranı %23 iken, bu oran 2016 yılında %29'lara kadar yükselmiştir.

Tablo 2.6. Rakamlarla Türkiye’de Sosyal Yardım 2016 Yılı

Toplam Sosyal Yardım Harcaması Tutarı(*)	32.000.000 (TL)
Sosyal Yardımların GSYİH İçindeki Payı(*)	% 1,45
Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	3.154.069
Düzenli Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	2.342.946
Geçici (Sürelili) Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	2.046.888
SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Aktarılan Tutar	5.018.086.885
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Hak Sahibi Sayısı	1.292.355
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Toplam Aktarılan Kaynak	4.763.796.699 TL
GSS Primi Devlet Tarafından Ödenen Kişi Sayısı(**)	6.683.106
GSS Prim Desteği (SGK’ya Ödenen)	7.002.820.942 TL
Kişi başı günlük harcaması, cari satın alma gücü paritesine (SGP) göre 2,15 doların altında kalan fert oranı (2015)	% 0,06
Kişi başı günlük harcaması, cari SGP’ye göre 4,30 doların altında kalan fert oranı (2015)	% 1,58
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Sayısı (SYDV)	1.000
SYDV Personel Sayısı	9.058
SYDV Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisi Sayısı	3.839

Kaynak: SYDV, Faaliyet Raporu 2016

Okullara eğitim için sağlanan gerekli materyallerin dışında kitap, kırtasiye vb. ihtiyaçlar da fon kaynaklarından karşılanmaktadır. Bu amaçla ayrılan kaynak 2016 yılında toplam 55.631 hanede yaşayan 86.633 öğrenci için 16,67 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Devlet, Şartlı Eğitim Yardımları ile kırsal ve taşrada ikamet eden kişilerin merkezi bir yerde toplanarak eğitimlerini devam ettirebilmeleri için gerekli tedbirleri almayı önermektedir. Bu çalışma ile yoksulluğun eğitim boyutundan kaynaklanan olası sorunların giderilmesi planlanmaktadır.

Şartlı sağlık yardımları ile kırsal bölgede yoksul olan ve sağlık hizmeti alamayan bireylere düzenli yardımlar sağlamaktadır. Doktorlar tarafından ücretsiz verilen yardımlar birçok sağlık yardımlarını içerisinde barındırmaktadır. Gelir tespiti ve prim desteği ile maddi imkânı olmayan vatandaşlara sağlanan sağlık yardımları fon kaynakları kullanılarak yapılmaktadır. Sosyal fonların aktarılmasında çalışma sistemi, vakıflara müracaat edilerek uzman kişilerin gelir tespiti yapması ve sonucuna göre belirlenen primlerin hesaplanmasıyla gerçekleşmektedir.

Aşevi yardımı yoksul nüfusun yaygın olduğu bölgelerde düzenli olarak yapılmakta, vatandaşlara her gün farklı tür yemekler dağıtılmaktadır. 2016 yılında fondan 54 sosyal tesis üzerinden aşevi yardımı olarak 14.212.281 TL kaynak aktarılmıştır. Acil durum yardımları sel, deprem, yangın gibi olaylar sonucu mağdur olmuş kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılan yardımları kapsamaktadır. 2016 yılı için yapılan acil durum yardım miktarı 11.848.642 TL olarak gerçekleşmiştir. AFAD'ın koordineli çalışmaları sonucu bu tarz doğal olmayan olaylara anında müdahale edilmektedir. Terör olayından etkilenen bireylere de yine fon tarafından temel ihtiyaç yardımları verilmektedir. Bu yardımlar 2016 yılı için 161.576.180 TL olarak gerçekleşmiştir. Yabancılara yönelik olarak yapılan Sosyal Uyum Yardımı Programı ise birçok uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan bir yardım programıdır. Bu yardımlar göç sonucu ülkemize sığınmış mültecilerin geçici barınma evlerinde konaklamalarına imkan vermekte ve mültecilere düzenli olarak nakdi ve maddi yardım sağlamaktadır. Evde Bakım Yardımına için aktarılan toplam yardım tutarı ise aylık 932,59 TL'dir.

Yoksullukla mücadelede devletin etkin rol oynamasındaki diğer bir yardım şekli ise asgari ücret uygulamasıdır. Bu uygulama ile devlet hane halkının asgari yaşamlarını devam ettirmeleri için gerekli ücret düzeyini belirler. Asgari ücret uygulamasındaki temel amaç devletin insan onuruna yakışır bir yaşam için gerekli ücretin tespiti yapması ve bireylerin bu yardımlar ile refah seviyelerini artırmaya çalışmasıdır. Devletin belirlemiş olduğu asgari ücretin dışında uygulanan ücretlerin tespit edilmesi halinde kurumlara gerekli cezai işlemler yapmak devletin asıl görevleri arasındadır. Türkiye'de özellikle 1990'lı yıllardan sonra gelir dağılımı adaletsizliği ile ilgili sorunların belirmesiyle emeklilik sistemi düzenlemesi uygulamaya konulmuştur. Bu sistem sayesinde vatandaşların emeklilik sürecinde refah seviyelerinde herhangi bir düşme olmadan hayatlarını idame ettirebilmeleri mümkün kılınmıştır. Özellikle 2000'li yıllarda yapılan düzenlemelerle ve 2008 yılında eksik kalan bölümlerin tamamlanmasıyla genel sağlık sigortası uygulamaya konulmuştur. Bunların dışında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK) muhtaç ailelere ayni ve nakdi yardımlarda bulunmaktadır (Tireli ve Coşkun, 2008:130). İlerleyen yıllarda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne dönüştürülen kurum, bu yardımların dışında evlat edindirme, sokakta yaşayan çocuklara sahip çıkmak gibi farklı yardımlar da

yapmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü ise yardımlarını maddi imkanı ve sosyal güvencesi olmayan yoksullara burs vererek ve bu yoksulların temel ihtiyaçlarının giderilmesine katkı sağlayarak gerçekleştirmektedir (SYDF, Faaliyet Raporu 2016).

Geçen on yıllık dönem içerisinde Türkiye ekonomisindeki yüksek oranlı büyüme performansı ile devlet tarafından gerçekleştirilen sosyal yardımların kapasitesinde de artış sağlanmıştır. Sosyal yardımların GSYH içerisindeki payı, gelir eşitsizliği ve yoksullukla mücadele konusundaki etkisini görebilmek açısından önem taşır. Önceleri sosyal güvenlik sistemi içerisinde düşük oranda bir paya sahip olan sosyal yardımların son yıllarda uygulamaya koyulan yeni programlarla GSYH içerisindeki payının önemli ölçüde arttığı söylenebilir. Zira, 2003 yılında sosyal yardımların GSYH içindeki payı %0.57 iken, bu oran 2004'te %0.66, 2005'te 0.86 olarak gerçekleşmiştir. Sosyal yardımlar 2015 yılında 23.8 milyar TL olarak gerçekleşmiş ve GSYH'nın 1.33'ünü oluşturmuştur. Öte yandan yoksullara sosyal yardım uygulaması yapan Polonya, Slovakya, Slovenya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti dâhil sekiz ülkede bu oranın GSYH'nın %0,1 ile %0,5'i arası gerçekleştiği düşünüldüğünde Türkiye'de sosyal yardım uygulamalarına verilen önemin hafife alınmaması gerektiğini de göstermektedir.

Devletin 2015 ve 2016 yılları arası SYDF'ye aktardığı kaynak tutarının karşılaştırılması, devletin yoksullukla mücadele eden bireylere içinde buldukları durumdan kurtulabilmeleri için verdiği önemin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Öyle ki, 2015 yılında toplam sosyal yardım harcamaları 25.828.578 TL iken bu rakam 2016 yılında 32.000.000 TL olarak gerçekleşmiştir. Sosyal yardımların GSYH içerisindeki payı 2015'te %1.33 iken, bu oran 2016 yılında %1.45 olarak gerçekleşmiştir. SYDF kaynaklarıyla yapılan yardımlara aktarılan tutar ise 2015 yılında 4.853,196,515 TL, 2016'da 5.018.086.885 TL olarak gerçekleşmiştir.

Tunç (2015), 'Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı Açısından Sosyal Yardım Yönetimine Yönelik Bir Değerlendirme' çalışmasında, sosyal yardımların etkinliğini ölçmek amacıyla Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü'nün 2009-2013 yılları arası belirlediği 10 stratejik amacın etkinliğini deneklere yöneltilen anket sorularına verilen cevaplar doğrultusunda değerlendirmiştir. Sosyal yardım alan kişilerin belirlenmesinde tarafsızlık ilkesine bağlı kalınıp kalınmadığına dair 6012 kişiden oluşan denekler tarafından verilen cevapların %49.4'ü yardımların tarafsız yapıldığı

yönündeyken, %25.5'i yardımların tarafsızlık ilkesiyle örtüşmediği yönündedir. Deneklere yöneltilen bir diğer soru ise sosyal yardımların, deneklerin yoksulluklarını azaltıp azaltmamasına ilişkindir. Deneklerin %36.3'ü yoksulluğunda belirli bir azalma olduğunu ifade ederken, %27.3'ü yoksulluğunda herhangi bir azalma ya da artış olmadığı cevabını vermiştir. Ayrıca yapılan anket sonucuna göre, deneklerin %48.6'sı proje desteklerinin yaşamlarını rahatlattıklarını, %44'ü yaşamını rahatlatmadığını, %7.5'i yaşamında herhangi bir etkisi olmadığını belirtmiştir.

Tablo 2.7. Sosyal Yardımların Yoksulluk Riski Üzerindeki Etkisi

Ülke	Sosyal Yardımlardan Önce Yoksulluk Riskindeki Nüfus %	Sosyal Yardımlardan Sonra Yoksulluk Riskindeki Nüfus%
25 AB Ülkesi Ortalaması	25	16
Türkiye	30	25
Fransa	26	12
Polanya	31	17

Kaynak: Guido, 2005: 37

Yoksullara yapılan sosyal yardımların yoksulluğu azalttığı, ancak yapılan bu yardımların yoksulluğu ne miktarda azalttığı konusu ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Tablo 2.7'de görüldüğü gibi 25 AB ülkesinin sosyal yardım öncesi %25 olan yoksulluk riski, sosyal yardımlarla 9 puan düşüş gösterirken, Türkiye'de yardım öncesi %30 olan yoksulluk riski sosyal yardımlarla 5 puan azalarak %25 olarak gerçekleşmiştir. Yapılan sosyal yardımların Fransa'da yoksulluk riski altında yaşayan nüfusu 12 puan azaltırken, Polanya'da yoksul nüfusu 14 puan azalttığı görülmektedir. Tablo incelendiğinde, sosyal yardımların Türkiye'de yoksulluğu azaltma noktasındaki etkisinin diğer ülkelere kıyasla daha sınırlı olduğu görülmektedir.

Şenses (2009:241), doğrudan yoksullukla mücadele politikalarının başarılı uygulanabilmesi için 3 koşulun titizlikle uygulanması gerektiğini belirtir.

Bunlar;

- Yoksullukla mücadelenin başarıya ulaşması için yapılması gereken ilk öncelik uygulanabilir politikaların belirlenmesi ve tüm toplum tarafından benimsenmesi,
- Belirlenen politikalarda yoksul kesimin doğru tespit edilmesi,
- Bu belirlenen politikaları uygulayacak bürokrasi kanalının var olması.

Doğrudan ve dolaylı yaklaşım politikasından genel olarak yapılmak istenen gelir yoksulluğu ve insani yoksulluk oranının azaltılmasıdır. Yoksulluğu azaltmak için yapılan sosyal yardımlar gelir yoksulluğunu azaltırken, ayrıca eğitim, sağlık gibi diğer alanlara daha kolay erişme fırsatı sunarak insani yoksulluğu da azaltacaktır. Kişilerin sadece temel ihtiyaçlarının artırılması için yapılan düzenlemeler yeterli olmadığı bunun yanında sosyal ihtiyaçlarının da giderilmesi gerektiğinden, dolaylı ve doğrudan müdahale yaklaşımlarının beraber uygulanması gereklidir.

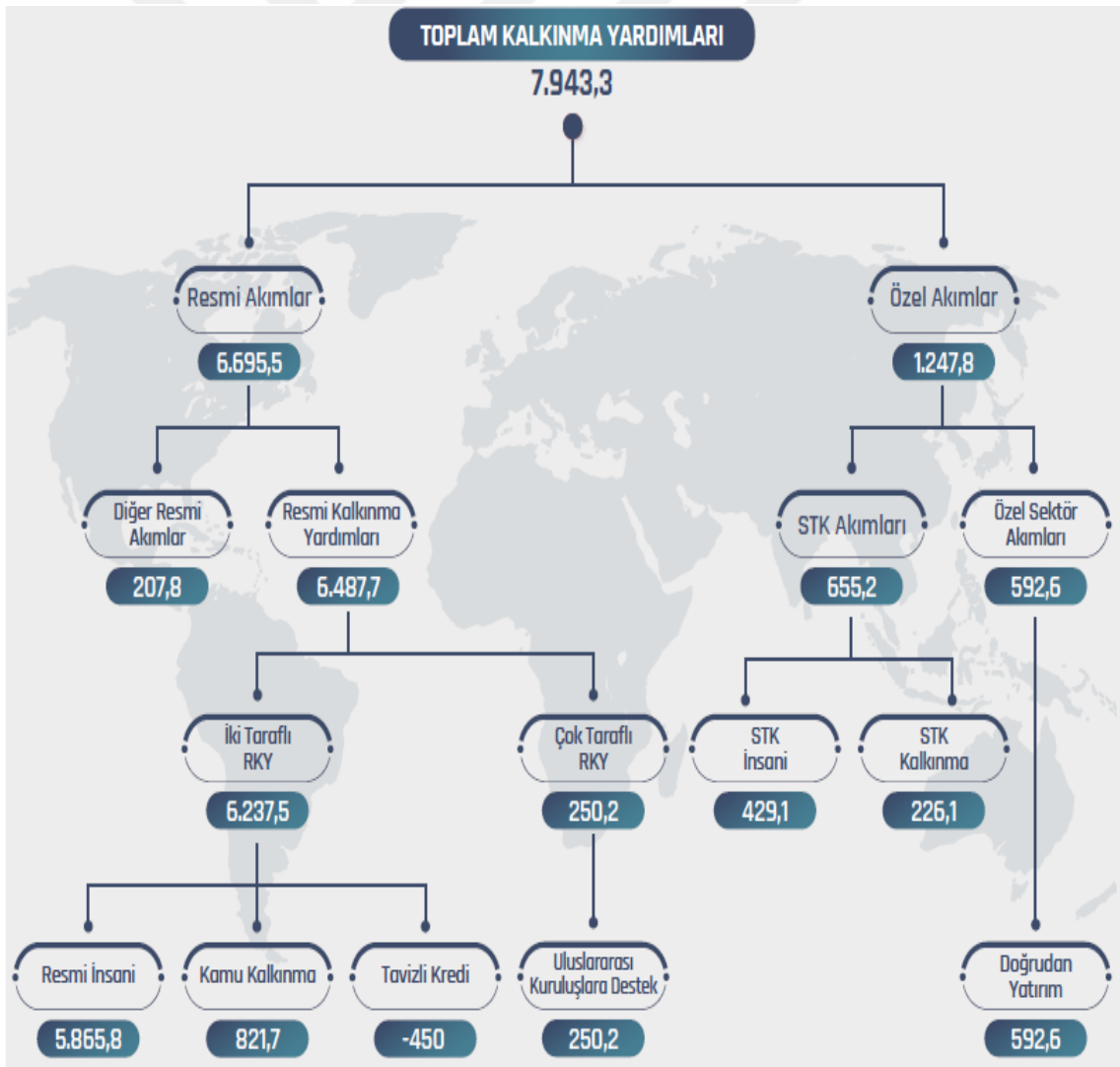
Yoksullukla mücadelenin sürdürülebilirliği, yüksek oranlı büyüme performansı ile beraber uygulanacak maliye politikalarının etkinliği ile artabilecektir. Burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta yoksullukla mücadelede istenilen sonuçlara ulaşabilmek için uygulanacak müdahale stratejilerinin birbirinin ikamesi değil birbirinin tamamlayıcısı şeklinde gerçekleştirilmesidir. Diğer bir ifadeyle, bir taraftan yüksek büyüme performansları ile istihdam alanları yaratılmalı diğer taraftan yoksullara yönelik uygulanacak doğrudan politika ve programlar geliştirilmelidir.

2.2. YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

Küresel İnsani Yardım Raporu Türkiye'nin 2016 yılında 6 milyar dolar Acil İnsani yardım yaptığını ortaya koymuştur. Türkiye'nin insani yardım alanında yaptığı yardımlar geçen yılın 2 katına, yani 6 milyar dolara ulaşmıştır. Acil İnsani Yardım konusunda 2016 yılında ilk sıralarda ABD yer alırken ikinci sırada Türkiye, Türkiye'nin ardından en fazla yardım yapan ülkeler arasında, İngiltere ve Almanya yer almıştır. Dünyada en fazla yardım ise 2,14 milyar dolar ile Suriye'ye yapılmıştır. Suriye'den sonra en fazla yardım yapılan ülkeyi ise Yemen (1,5 milyar ABD doları) ve ardından Ürdün (956 milyon ABD doları) takip etmiştir. Ortadoğu'da meydana gelen savaşlardan kaçan ve Türkiye'ye sığınan sığınmacılara ev sahipliği yapan Türkiye yardımı muhtaç yoksullara yeni yaşam imkanı sunmuştur. Zira, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı tarafından Suriyeli sığınmacıların tüm masrafları ücretsiz olarak sunulmakta, 23 barınma merkezi ile sığınmacıların temel ihtiyaçları başta olmak üzere tüm sosyal ihtiyaçları karşılanmaktadır (İnsani Yardım Raporu, 2017). Türkiye, Suriyeli sığınmacılara yeni bir yaşam standardı sunarak 25 milya

dolarına yakın bir harcama yapmıştır. Türkiye’den giden insani yardımlarda devlet bütçesinden ayrılan yardımlara ek olarak sivil toplum örgütlerine, gönüllüler tarafından yapılan bağışlar da etkili olmuştur (İnsani Yardım Raporu,2017).

Şekil 2.2’den de görüldüğü üzere, Türkiye’nin 2016 yılına ait Toplam Kalkınma Yardımları 7.943,3 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 170’den fazla ülkede, birçok farklı sektörde gerçekleştirilen kalkınma yardımları, yardımların gerçekleştirildiği ülkelere gelen talepler doğrultusunda, insan odaklı, yerel hassasiyetlere duyarlı, karşılık beklemez ve bir insan hayatının tüm aşamalarında gereksinim duyduğu imkânların oluşturulması ve sürdürülmesi olarak özetlenebilecek Türk Tipi Kalkınma Modeli çerçevesinde 150 civarı kamu kurum/kuruluşunun yanı sıra ülkemiz STK’ları ve özel sektör kuruluşları tarafından gerçekleştirilmiştir (AFAD, 2017).

Şekil 2.2. Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu, 2016.

Türkiye Toplam Kalkınma Yardımlarının 6.695,5 milyon dolarlık kısmı kamu kurum/kuruluşlarınca gerçekleştirilen resmi akımlardan, 1.247,8 milyon dolarlık kısmı özel akımlardan oluşmaktadır. Resmi akımların 6.487,7 milyon dolarlık kısmını Resmi Kalkınma Yardımları, 207,8 milyon dolarlık kısmını ise Diğer Resmi Akımlar oluşturmaktadır. Ayrıca 6.487,7 milyon dolarlık Resmi Kalkınma Yardımları rakamının 6.237,5 milyon dolarlık kısmı iki taraflı resmi kalkınma yardımlarından, 250,2 milyon dolarlık kısmı ise çok taraflı resmi kalkınma yardımlarından müteşekkildir. 6.237,5 milyon dolarlık iki taraflı resmi kalkınma yardımları; 5.865,8 milyon dolarlık Kamu Acil Yardımları, 821,7 milyon dolarlık Kamu Kalkınma Yardımları ve 450 milyon dolarlık Tavizli Krediler rakamlarından oluşmaktadır (Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu, 2016).

Toplam kalkınma yardımlarının 655.2 milyon doları ise sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilmiştir. 655.2 milyon dolarlık kalkınma yardımlarının 429.1 milyon doları acil insani yardımlardan, 226.1 milyon doları ise kalkınma yardımlarından oluşmaktadır.

Literatürde hayır kurumu, vergi istisnası örgütler, devlet dışı örgütler, üçüncü sektör, kar amacı gütmeyen örgütler gibi farklı isimlerle anılan kuruluşları anlatmak için kullanılan en yaygın kavram “sivil toplum kuruluşu” ifadesidir. Türk Dil Kurumu, “Toplumdaki çeşitli sorunları bağımsız olarak ele alıp kamuoyunu bilgilendirme ve aydınlatma görevi yapan, öneriler sunan her türlü birliği, sivil toplum örgütü” olarak tanımlamaktadır. Dünya Bankası’nın tanımına göre STK’lar sosyal barış ve refahı artırmak için çalışan, yoksulluğa dikkat çeken, çevreyi koruyan, temel sosyal hizmetleri ve temelde sosyal gelişmeyi sağlamayı amaçlayan özel organizasyonlardır.

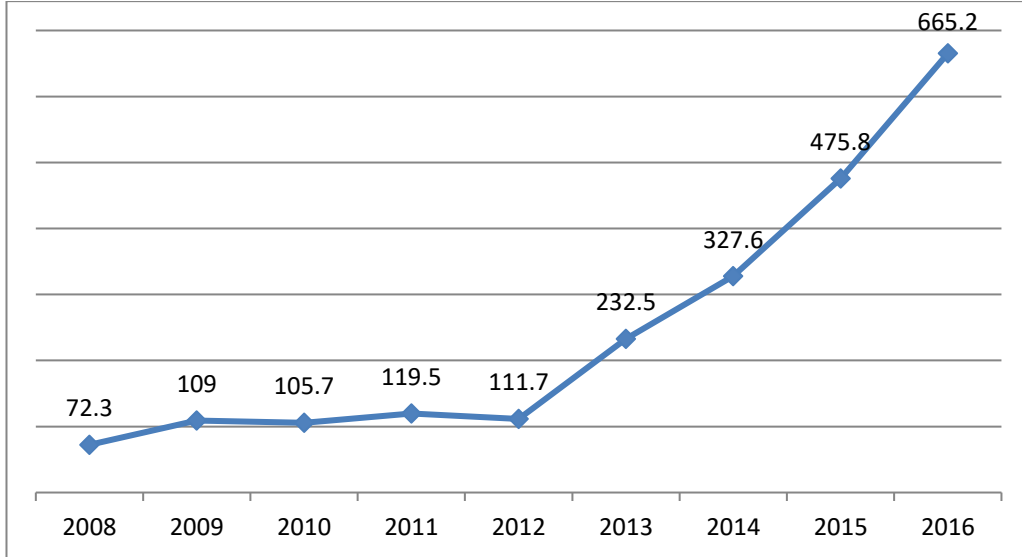
Gönüllülük ve yardımseverlik esasına bağlı olarak çalışan ve kar amacı gütmeyen STK ile ilgili gelişmelerin 1980 yılına dayandığı söylenebilir. Serbestleşme hareketiyle beraber, uygulanan liberalleşme politikaları, ekonomide özelleştirmeler, yerel yönetimlere yetki aktarımı, farklı sosyal ekonomik hareketlerin ortaya çıkması gibi nedenler STK’ların Avrupa ve Amerika’dan sonra Türkiye’de de önemli bir güç haline gelmesinde etkili olmuştur. Özellikle son yıllarda Türkiye’de artan gelir dağılımı eşitsizliğinin ve buna bağlı olarak artan yoksulluk probleminin sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanında faaliyet gösteren STK’lar aracılığıyla azaltılacağına dair görüşler de gün geçtikçe önem kazanmaktadır.

Ülkelerin tarihsel ve kültürel dinamiklerinden beslenerek ortaya çıkan, faaliyet alanları ve amaçları bakımından farklılık gösteren bu kuruluşların son yıllarda sayılarında ve kaynaklarındaki artış ekonomik ve toplumsal düzen üzerindeki etkisinin bir göstergesidir. Sivil toplum kuruluşlarının genel hatları ile ulusal ya da uluslararası alanda faaliyet gösterirken yararlandığı kaynaklar ise şu şekilde sıralanabilir (Meray, 2007:124).

- Gönüllülerden gelen bağışlar
- Aidatlar
- Uluslararası yardım kuruluşlarının destekleri
- Firma ve kurumların vergi ya da promosyon yardımları
- Birleşmiş Milletler Fonları
- Ülkelerin milli hedef ve stratejiler için ayırdığı fonlar

Sivil toplum kuruluşlarının küresel bir nitelik kazanması ulus devlet anlayışını değiştirirken, STK'ların küresel aktörler olarak konumlandırılmasını sağlamıştır. Bu bağlamda etki alanları küresel ölçeğe dayanan sivil toplum kuruluşlarından bazılarının sahip oldukları bütçe miktarı küçük devletlerinin Gayri Safi Milli Hasılası'nı bile geçebilmektedir (Karagül, 2016)

Akşit (1998)'e göre toplumsal kalkınmanın uzun yıllar devlet tarafından kaynağının bulunması ve yürütülmesi beklenmiştir. Son yıllarda küresel STK'lar, özel sektör katkıları veya üye aidatları ile bazı STK'ların toplumsal gelişme alanına girdikleri gözlemlenmiştir.

Şekil 2.3. Türkiye'nin STK Yardımları 2008-2016; Milyon Dolar
(Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu, 2016)

Şekil 2.3'te görüldüğü üzere STK'ların toplam kalkınma yardımları miktarının özellikle 2012-2016 yılları arasında oldukça önemli ölçüde artış gösterdiği görülmektedir. Bu artışın sivil toplum kuruluşlarının kaynağının önemli bir bölümünü oluşturan yurtdışından ve kamu desteği ile sağlanan yardım miktarlarındaki artıştan, bireysel, kurumsal bağışın ve gönüllü gücünün oldukça kuvvetli büyümesinden, STK'ların amaçlarına yönelik projelerine ayırdıkları fonların, gelir artışından fazla olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Özellikle 2016 yılında STK yardımlarının 2015 yılına kıyasla ciddi bir artış eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Zira, 2015 yılında 475.8 milyon dolar olan STK yardımları, 2016 yılında 665.2 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılında %9 olarak gerçekleşen enflasyon oranı ile STK gelirleri 2015 yılına göre %15 oranında artış gösterirken, ayrıca, STK'lardaki bağışçı sayısındaki artışla bireysel bağış oranları %27, bağış gelirleri ise %10.8 oranında artış göstermiştir.

Ülkemizde ulusal çaplı olarak faaliyet gösteren STK'lar yurt dışındaki benzerleri ile bağlantılı ve yakın bir ilişki içerisindedir. Özellikle sendikalar ve birlikler hak savunuculuğu noktasında uluslararası organizasyonlara bağlanmaktadır. Yurt dışına yönelik çalışmalarını açtıkları şube ve temsilciliklerle yürüten STK'lar özellikle Avrupa ve Balkanlar'da aktif rol oynamaktadır. Bu bağlamda Türkiye Avrupa Birliği üyesi olmasa da çalışmalar ilişki yönetimi açısından önemlidir.

Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının yurt dışı faaliyetlerinde Avrupa Birliği üyeliği noktasında dönemsel farklılıklar meydana gelmektedir. STK'ların bir kısmı kültürel bazda faaliyetlerini AB ülkelerine yöneltirken; insani yardım konusunda daha çok az gelişmiş ülkeler, afet/savaş gibi olumsuz bir durumla karşılaşan ülkeler ya da Türk grupların yaşadığı ülkeler tercih edilmektedir (Cicioğlu, 2010: 84-85).

Tablo 2.8. Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Eden Bazı Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil Toplum Kuruluşu	Faaliyet Alanı
Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	Sosyal Yardım ve Dayanışma
Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı	Sosyal Yardım ve Dayanışma
Türkiye Kızılay Derneği	Sağlık, Sosyal yardım
İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH)	Sosyal Dayanışma

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2.8'de görüldüğü üzere Türkiye'de yoksullukla mücadelede önemli işlevlere sahip olan sivil toplum kuruluşlarının genel olarak sağlık ve sosyal dayanışma konularında faaliyet gösterip; dünyanın çeşitli bölgelerinde çözülmesi gereken sağlık, yoksulluk, beslenme, doğal afet vb. konulara ağırlık vermektedirler.

2.2.1. DENİZ FENERİ YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA DERNEĞİ ÖRNEĞİ

2.2.1.1. Derneğin Kuruluşu ve Faaliyet Alanları

Tam adı “Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği” olmakla birlikte “Deniz Feneri” kısaltmasını kullanan dernek, resmi olarak 1998 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Deniz Feneri derneği, bir televizyon programında gördüğü yoğun ilgi ve bu ilgi sonucu sürdürülebilir hale gelmesi sonucu tüzel kişiliğine kavuşmuştur.

1996 yılında özel bir televizyon kanalında “Şehir ve Ramazan” isminde bir program başlar. Program, İslam dinince kutsal kabul edilen Ramazan ayının, İstanbul'da nasıl yaşandığını konu edinir. Program izleyenler tarafından büyük ilgi görür. Bir sonraki yıl ise hem programın gördüğü ilgiden hem de yardımlaşma geleneğinin ramazan ayında yükselen hamiyet, fazilet, merhamet duygusunun kanalize ve teşvik edilmesi amacıyla kapsamı genişletilir. Gıda ve hazır giyim

toptancılarından şartlı yardım alınarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırılır. Dağıtımlarda oluşan görüntülerin yayınlanması programa ilgiyi daha da artırır. Bu ilgi çift taraflı olarak artar. Yardım etmek isteyenlerle birlikte ihtiyaç sahipleri de programa başvururlar. Ramazan ayı bitmiştir fakat çift yönlü talep sürmektedir. Bir televizyon programı çerçevesinde bu durumun sürdürülebilirliği birçok açıdan mümkün görünmez. Çözüm; tüzel kişilik kazanılmakta bulunur ve Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ortaya çıkar. Böylece hem alınan bağışlar hem de dağıtılan yardımlar yasal kurallar çerçevesinde daha geniş kesimlere ve büyük çapta yapılar hale gelir (Bilgili ve Altan, 2003: 71).

Deniz Feneri Derneği diğer birçok dernek gibi kamu yararına hizmet için yardım toplayan bir kuruluştur. Tüzüğünde derneği amacı, “Başta kendi ülkemiz olmak üzere meydana gelebilecek savaş, afet, olağandışı durumlarda muhtaç kişilere yardım ederek ihtiyaç sahiplerinin mağduriyetlerini giderme” olarak belirtilmiştir. Deniz Feneri, tüzüğünde belirtilen amaç doğrultusunda, yurtiçi ve yurtdışındaki faaliyetleriyle temel gıda ihtiyacı olmak üzere, eğitim ve sağlık alanlarında yapılan projelerle ihtiyaç sahibi kişilere yardım etmeyi planlamaktadır.

Derneklerde iç denetim esas olduğundan, Genel Kurul tarafından seçilen Denetleme Kurulu tarafından Deniz Feneri Derneği'nin iç denetimi yapılmaktadır. Ayrıca, “Kamu Yararına Çalışan Dernek” statüsünde olan Deniz Feneri, İçişleri Bakanlığı Dernekler Denetçileri tarafından en az iki yılda bir denetlenmektedir. Deniz Feneri Derneği, faaliyetlerini ISO 9000 standardına göre sürdürmek amacıyla bir yıl boyunca süren yapılanma çalışmalarında bulunmuş, American Quality Assessors tarafından 27 Aralık 2001 tarihinde yapılan denetim sonucunda 22 Ocak 2002 tarihinde ISO 9002 Kalite Belgesi almıştır. American Quality Assessors adına özel bir yönetim ve belgelendirme değerlendirme şirketi tarafından bir yıllık periyotlarla gözetim denetimleri yapılmakta, dernek bunun dışında bir bağımsız denetim kuruluşunca da denetlenmektedir.

Dernek, çalışmaları çerçevesinde bir takım yeni kavramlar ortaya atmıştır. Bunlardan en önemlisi “yoksulluğun tüketilmesi” kavramıdır. Bu anlamda Deniz Feneri Derneği, toplumda var olan yoksulluğun, yoksulluğu üreten bütün toplumsal ve ekonomik şartların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışma ve çabalarıyla dikkat çekmektedir (<https://www.denizfeneri.org.tr/>,2016). Deniz Feneri Derneği'nin yoksulluğun tüketilmesi amacına yönelik yoksulluk ve yoksullukla mücadele

konularında faaliyetlerini yoğunlaştırdığı görülmektedir. Deniz Feneri Derneği yoksulluk konulu biri 2003 diğeri 2008 yılında olmak üzere iki tane uluslar arası sempozyum düzenlemiş, bu sempozyumlarda akademisyen ve araştırmacıların yoksulluk, yoksullukla mücadele ve sivil toplum kuruluşları gibi konularda yapmış oldukları bildirimlerle kamuoyu yoksulluk konusunda bilgilendirilmiştir.

Deniz Feneri Derneği 2003 yılında yaptığı yoksulluk sempozyumunun ardından, yoksulluğun boyutlarının kamuoyunun ilgisini çekmek için Türkiye'de sivil toplumun ve bilimsel çalışma yapan kuruluşların işbirliğinin artırılması amacıyla Yoksulluk Araştırmaları Merkezi'nin kurulmasına karar vermiştir. Deniz Feneri Yoksulluk Araştırma Merkezi (DEYAM), yoksulluk konusunda uzman kişilerden oluşan akademik danışma kurulunun belirlediği çalışmaları yapmak üzere kurulmuştur. DEYAM, yaptığı çalışmalarla dernek faaliyetlerine yeni açılımlar getirmekte, ayrıca yapılan çalışmalar kamuoyu ile paylaşılarak yoksulluk konusuna dikkat çekilerek çözüm yolları aranmaktadır.

Kurum, 2006 yılında yoksulluk çalışmalarını incelemek ve yoksulluk üzerine çalışma yapmak isteyen bilim insanlarına katkı sağlamak amacıyla bir kütüphane açmıştır. Kütüphanenin amacı, Türkiye'de yoksulluk üzerine yapılan tez, kitap, dergi vb. çalışmaların bir yerde bulunmasını amaç edinerek, yoksulluğun boyutlarının Türkiye'deki durumunu kamuoyuna sunmak ve önerilerde bulunulmasını sağlamaktır. Ayrıca, DEYAM Yüksek Lisans ve Doktora araştırmalarında araştırmacıya maddi ve bilimsel destek vererek çalışmalarına katkı sağlamayı planlamaktadır.

Deniz Feneri Derneği'nin faaliyet şekilleri tüzüğünde detaylı olarak belirtilmiştir. Derneğin, tüzüğünde belirtilen amaç doğrultusunda öne çıkan faaliyet alanlarını şöyle sıralanabilir:

Dernek, temel gıda ihtiyaçları ve temel gıda dışı ihtiyaçlarını karşılayamayan kimsesizler başta olmak üzere ihtiyaç sahibi her yaşta insana yardım etmek üzere ayni ve nakdi yardım yapar. Bu yardımların dışında ihtiyaç sahibi bireylere barınma evi yerleri, aşevleri, kreş, misafirhane gibi temel ihtiyaçları dışında yaşamlarını devam ettirebilecek hizmetler sağlayarak mağduriyetlerini gidermeye çalışır. Eğitim alanında, Türk ve yabancı uyruklu öğrencilere eğitimlerini sürdürmeleri için her türlü desteği sağlar. Eğitimlerini sürdürebilmeleri için ayrıca gerekli ders kitapları, kurs,

etüt evleri, dersane gibi desteklerde bulunarak ayni ve nakdi yardımlarda bulunur. Sağlık sorunları olan ve ihtiyaç sahibi bireylere ilaç, medikal malzemeler ve tedavi için gerekli imkanları sağlayarak kişilerin ihtiyaçlarını karşılar. Sağlık hizmetlerinin etkin bir şekilde sağlanabilmesi için özellikle kırsal bölgelerde doğumhane, hastane, sağlık kabini gibi tesislerin kurulmasına yardım eder. Engelli vatandaşlarımızın hizmet gördüğü kuruluşlara yardım ederek eksikliklerini giderir. Kimsesiz, sahipsiz kişilerin ölümleri halinde defin işlemleri ve cenaze giderlerini karşılar.

Ülkemizde meydana gelen sel, deprem, yangın gibi afet olaylarında mağdur olan kişilere yardımlarda bulunur. Fakir ve evsiz kişilerin düğün, sünnet gibi etkinliklerinde ihtiyaçlarını karşılar. Ev kuracak kişilerin kira, konut, gıda, temizlik gibi ihtiyaçlarını karşılayarak yuva kurma aşamalarında destek olur. Derneğe, ilmi, ticari ve hayri hizmetleri yapabilecek kuruluşların kurulmasını sağlarken bu kuruluşlara destek verebilecek kurum ve kuruluşlarla da ayrıca işbirliği yapmaktadır. Bu amaçla, kermes, fuar, sergi gibi etkinliklerle üretimde bulunarak yardım miktarını artırma faaliyetinde bulunur. Dernek, çalışma sistemine ve tüzüğüne aykırı olmamak koşuluyla işbirliğini sadece ulusal kuruluşlar aracılığıyla değil aynı zamanda uluslararası kuruluşlar aracılığıyla da sürdürür. Yoksulluğun boyutuna dikkat çekmek, toplumu bu konuda bilgilendirmek için konferans, kongre gibi bilimsel çalışmalar yaparak raporlar yayınlar (<https://www.denizfeneri.org.tr/>, 2018). Kamuoyunun dikkatini çekmek için yayın organlarından faydalanarak milli değerlere uygun sinema, tiyatro, reklam filmi gibi yayınlar yaparak toplumsal bilincin uyanmasına yardımcı olur. Dernek kamu kurum ve kuruluşları ile toplum yararına olan faaliyetlerde bulunarak ortak çalışmalar yapmakta, dernek amacı doğrultusunda kullanılmak üzere her türlü bağışları kabul ederek ihtiyaç sahibi olan kişilere ulaştırmaktadır.

Deniz Feneri Derneği, yaptığı yardım çalışmalarını, projelerini, araştırma ve analizlerini kamuoyunun bilgisine sunmak ve yaptığı yardım faaliyetlerine katılımın artışı sağlamak amacıyla yazılı, işitsel ve görsel materyalleri kullanmak suretiyle çeşitli tanıtım faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Bunlardan en önemlisi özel bir televizyon kanalında haftada bir yayınlanan “Deniz Feneri” isimli programdır. Bu amaçla programda ihtiyaç sahiplerine yardım etmek isteyenler yayın esnasında telefonla katılarak yardım edebildikleri gibi, daha sonra bizzat derneğe başvurarak da yardım edebilmektedir. Program, ihtiyaç sahipleri ile yardım etmek isteyenleri

buluşturması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca programda Deniz Feneri Derneği'nin faaliyetlerinden, ulusal ve uluslararası projelerinden haberlere yer verilmektedir (<https://www.denizfeneri.org.tr/kurumsal/deniz-feneri-tanitim>, 2018).

Derneğin süreli yayınlarında makale ve söyleşilerin yer aldığı görülmektedir. Bu anlamda kurban, infak, sadaka, zekat, oruç, ramazan gibi konularda yazılmış olan yazılar göze çarpmaktadır. Deniz Feneri Derneği yardım ve sosyal destek faaliyetlerinde toplumun her kesimine hitap etmeyi hedeflemektedir. Nitekim dernek faaliyetleri incelendiğinde gerek bağışçıların, gerekse yardım alanların toplumlun her kesiminden insanlardan oluştuğu görülecektir.

Derneğin, Deniz Feneri isimli ve 3 ayda bir çıkartılan dergisinde yaptığı etkinlikler, projeler, yapılan yardımların ulaştırıldığı yerler gibi haberlere yer verilerek okuyucular bilgilendirilmektedir. Ayrıca dernek faaliyetleri, 8 ulusal radyo ve 33 ilde yerel radyolar aracılığıyla kamuoyuna aktarılmakta, yardımseverler projelerden haberdar edilmektedir. Derneğin en önemli tanıtım materyallerinden biri de internettir. Dernek internet sitesinde oldukça detaylı bilgilerle kurumsal yapısını ve faaliyetlerini tanıtmakta, ayrıca internet üzerinden bağış kabul etmektedir. Bununla birlikte dernek birçok internet sitesinde görsel tanıtım yapmaktadır. Bunlardan başka dernek, tanıtım CD'leri, televizyon, gazete ve billboard reklamları ile de tanıtım faaliyetlerini geniş kitlelere ulaştırmaktadır. Derneğin tüm tanıtım faaliyeti giderleri sponsorlar tarafından karşılanmaktadır.

2.2.1.2. Derneğin Çalışma Modeli

Deniz Feneri Derneği faaliyetlerini daha verimli hale getirmek için bir sistem dahilinde çalışmaktadır. Deniz Feneri çağın gerektirdiği teknolojileri kullanarak toplumun beklentisini en hızlı şekilde sonuçlandırmak için gerekli çalışmaları yapmayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda uluslararası standartlara ulaşma çabasının bir parçası olarak 2002 yılında ISO 9001 Kalite Belgesi'ni alarak önemli bir adım atmıştır. Bununla birlikte, Deniz Feneri tarafından oluşturulan Yardım Organizasyon Programı (YOP) isimli bir yazılım programıyla, derneğe yapılan yardımların takibi yapılmakta, yapılan yardımların kime ne şekilde ne zaman ulaştırıldığı ve kime teslim edildiği gibi tüm işlemler takip edilmektedir.

Deniz Feneri, sosyal inceleme sistemi toplumda ihtiyaç sahibi olan kesimlerin tespitini yapan, yoksulların ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçların miktarını belirleyerek, yardımların güvenli bir şekilde ulaştırılmasını sağlayan bir hizmettir. Bunun dışında banka entegrasyon sistemi ile banka ortamında bağış yapanların bilgileri güvenli ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilmekte ve yapılan yardımların daha şeffaf olması sağlanmaktadır (<https://www.denizfeneri.org.tr/>, 2018).

Deniz Feneri Derneği, çalışmalarında derneğe gönüllü olarak yardım edilmesi gerektiği üzerine durmaktadır. Bu amaç doğrultusunda web sayfalarında derneği ziyaret eden kişiler form doldurarak yönlendirilmekte, yapılan incelemeler sonucu sahada çalışabilecek kişiler tespit edilmektedir. Tüm satın alma işlemlerinde, tedarikçilerin seçilmesi ve değerlendirilmesi esasları belirlenerek bir satın alma süreci ile tedarikçi seçme ve değerlendirme sistemi oluşturulmaktadır. Deniz Feneri Derneği'nde uygulanan kalite sistemini yeterlilik, uygunluk ve etkinlik yönünden tarafsız bir gözle inceleme, uygulamada karşılaşılan eksiklik ve aksaklıkları tespit etme, bunlara ilişkin düzeltici faaliyetleri başlatma amacıyla gerçekleştirilen "Kuruluş İçi Kalite Denetimi" yöntemini belirlemek için, dış denetimlerin yanında kurum içi denetim mekanizması kurularak çalışır halde tutulmuştur. Bununla birlikte, kurum çalışanlarının eğitimi sistemli hale getirilmiş ve gereksinimler periyodik olarak belirlenmiştir. Derneğe giren her türlü malzemeler için belirlenmiş şartların yerine getirildiğini doğrulamak amacıyla muayene ve deney faaliyetleri için gerekli prosedürleri oluşturarak, giriş, kalite kontrolü, ayırma, ambalajlama, barkodlama, taşıma, depolama, muhafaza, çıkış kontrolü, sevkiyat ve teslimat koşulları ayrıntılı olarak dökümanite edilmiştir (https://www.denizfeneri.org.tr/kurumsal/deniz-feneri-modeli_45/, 2018).

2.2.1.3. Derneğin Proje ve Sosyal Destek Çalışmaları

Deniz Feneri Derneği, belirli süreleri kapsayan ve sürdürülebilir nitelikte olan projeler eşliğinde doğal afet, savaş gibi nedenlerle ihtiyaç halinde olan insanlara çeşitli hizmet mekanları aracılığıyla sürekli bir yardım faaliyeti gerçekleştirmektedir. Dernek aynı zamanda sosyal dönüşüm projeleri ile de ilgilenmektedir. Derneğin, tüzüğünde belirtilen amaçlar ve çalışma konuları kapsamında kuruluşundan bugüne ulusal ve uluslar arası platformda çok sayıda projesi mevcuttur. Deniz Feneri Derneği'nin kamu kurum ve kuruluşlarıyla da ortak projelerde yer aldığı görülmektedir Ayrıca Deniz Feneri Derneği yapmış olduğu başarılı proje ve

çalışmalarından dolayı 2007 yılında TBMM Üstün Hizmet Ödülünü almaya layık görülmüştür. 1998-2016 yılları arasında gerçekleşen bu projelerden başlıcaları şunlardır (Deniz Feneri Faaliyet Raporu, 2016).

100 Köy Projesi: Köylerdeki imkansızlıklar ve köy muhtarlarının talepleri göz önünde bulundurularak 2000-2002 yılları arasında gerçekleştirilen proje dahilinde gidilen köylerdeki mağdur vatandaşlara giysi, gıda, nakit, sağlık taraması ve ilaç yardımları yapılmıştır. Büyük şehirlerde tedavi edilmesi zorunlu olan hastalar İstanbul ve Ankara başta olmak üzere uygun sağlık merkezlerinin bulunduğu kentlere götürülerek tedavileri tamamlanmıştır. Öte yandan gidilen köylerin su, yol ve benzeri temel problemlerine dikkat çekilerek çözümü için imkanı olan vatandaşların desteği sağlanmıştır.

500 İlköğretim Okuluna Yardım Projesi: 2000-2002 yılları arasında gerçekleştirilen proje, GSMH 'den en az pay alan illerden seçilen 500 İlköğretim Okulu öğrencilerinin bilimsel ve teknolojik gelişmelerden yararlanmalarını sağlamak, internet ortamıyla dünyaya açılmalarını kolaylaştırmak ve kitap okuma alışkanlığının gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla başlatılmıştır. Proje çerçevesinde, gayri safi milli hasıladan en az pay alan 49 il'e yazı yazılarak valiliklerden okul isimleri istenmiş olup 39 ilden okul bildirimi yapılmıştır.

2000 Öğrenci ve Ailesine Sosyal Yardım Projesi: İstanbul Valiliği ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün işbirliği ile 2002 yılında gerçekleştirilen proje çerçevesinde İstanbul'un tüm ilçelerinden 611 okuldan tespit edilen 1921 öğrenci ve aileleri ile birlikte toplam 10 bin 540 kişiye giysi, gıda ve kırtasiye yardımı yapılmıştır.

81 İl, 40.000 Aile Projesi: Deniz Feneri Derneği 2002 yılında başlattığı 81 il 40.000 aile projesi çerçevesinde her ilde 500 muhtaç aileye ulaşım ihtiyaçlarını gidermeyi hedeflemiştir. Önceden gönderilen bir dernek görevlisi ilin mülki amirleriyle irtibat kurarak sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfının kayıtlarındaki fakir listelerinden de yararlanarak ilin gönüllüleri ve mülki idarelerin verdiği yardımcılarıyla ailelerin adreslerine giderek fert bilgilerini ve ihtiyaçlarını belirleyerek dernek merkezine bildirmektedir.

1001 Çocuk 1001 Dilek Projesi: 2003 yılında hayata geçirilen bu proje kapsamında Irak, Suriye, Filistin ve Türkiye'de bulunan savaş mağduru çocukların dileklerine kulak verilmekte, 1001 çocuğun hayal ettiği dilekler gerçekleştirilmektedir. 1001

Çocuk 1001 Dilek Projesi özellikle savaş sonucu ailesini kaybeden, tüm umutlarını yitiren savaş mağduru çocuklara umut olmak, yüzlerini bir nebze güldürebilmek ve hayata tutunmalarını sağlayabilmek için hayata geçirilmiştir.

Genç İyilik Gönüllüleri Projesi: Deniz Feneri bünyesinde yer alan Genç İyilik; Üniversitelerin tüm Fakülte, Yüksekokul, Meslek Yüksekokul ve Enstitülerinde okuyan; yüreği iyilik dolu gençlerin ve genç mezunların bulunduğu bir gençlik yapılanmasıdır. Bu projeye gönül veren gençler, içinde yaşadığı toplumun değerlerinin farkında olan, iyilik, yardımlaşma, paylaşma ve dayanışma duygularına duyarlı, kendini çok boyutlu olarak geliştirmeye çalışan, sosyal sorumluluk sahibi bireylerdir. Bu bireyler, yeteneklerinin farkında olan, bunu en üst düzeyde kendisinin ve toplumun yararına kullanabilen, interaktif iletişimi etkili biçimde kullanabilen, girişimci ve dinamik bir ruha sahip bireylerdir. İyilik ve yardım faaliyetlerinde bireysel farklılıklara saygılı, farklı din, dil, ırk, düşünce ve siyasi fikir ayrımı gözetmeksizin; insanlık, ahlak, gönüllülük, diğer dürüstlük ve şeffaflık, güvenilirlik, açıklık gibi evrensel değerlerden hareket ederler. Bu projeye, gençlerin iyilik, yardımlaşma, paylaşma ve dayanışma duygularını tanıma ve sevmeye; iyilik bilincini gençken kazanma ve bu bilinci çevresindekilere de kazandırma; yapacakları iyilik ve yardım projeleriyle farkındalık oluşturarak çevresine, ülkesine ve insanlığa karşı daha duyarlı, erdemli ve şahsiyetli bireyler olarak yetişmesine katkıda bulunması sağlanmaktadır.

Su Medeniyettir Projesi: Su Medeniyettir isimli proje kapsamında kullanılabilir su imkanı bulamayan köylere su hattı, depo, çeşme, su kuyusu vb. hizmetler ulaştırılmaya çalışılmaktadır. Dernek, ayrıca “Güzel Evim” adlı kampanya ile, evleri yaşanamayacak derecede kötü olan ve tamirat-tadilat yaptıramayacak durumdaki ailelerin evlerini yaşanabilir hale getirmek için çeşitli yardımlarda bulunmaktadır. (https://www.denizfeneri.org.tr/kurumsal/projeler_51/, 2018).

2.3.5. Derneğin Doğal Afet Yardımları

Başta deprem olmak üzere sel, yangın vs. gibi tüm afet hallerinde dernek ilk andan beri afetzedelerin yaralarının sarılmasına yardımcı olmuştur. Bu kapsamda; İstanbul, Ankara, İzmir şubelerince 400 çadırdan oluşan, içinde yemekhane, sağlık evi, rehabilite merkezi, mescit, misafirhane, yönetim ve idare merkezi, duş kabini, WC ve çamaşırhanesi olan çadır kent malzemesi tamamıyla hazırlanmıştır.

İstanbul'da yerler belirlenmiş ve tatbikat yapılmıştır. Derneğin, çadır sistemi yerine daha kullanışlı olan prefabrike Afet Evi anlayışına geçmesi ile 575 adet afet evi olağanüstü hallerde kullanılmak üzere şube/temsilciliklerde hazır tutulmaktadır.

Derneğin bazı doğal afet yardımları şunlardır:

17 Ağustos Marmara ve 12 Kasım Düzce depremlerinde bölgeye gidilerek, depremzedelere tırlar dolusu gıda, giyim ve sağlık yardımları ulaştırılmış, ihtiyaç sahibi ailelere nakit destek sağlanarak, 500 prefabrik konut ile evsiz depremzedelerin barınma ihtiyacına cevap verilmiştir. 2003 yılında Bingöl'de meydana gelen deprem sonrasında bölgeye ilk etapta kahvaltılık ve benzeri malzemelerden oluşan 24 ton gıda, 2 bin kişilik giysi, 750 battaniye, 150 uyku tulumu, 5 bin hijyenik ped, 6 bin 800 adet çocuk bezi, naylon branda, temizlik seti, naylon ip, mum, 300 adet ışıldak, serum, alçı, sargı malzemesi, ağrı kesiciden oluşan tıbbi malzeme, su ve süt gönderilmiştir. Bingöl'e serum, alçı, sargı malzemesi ve ağrı kesiciden oluşan tıbbi malzemelerle giden 2 ambulans ve sağlık ekipleri de sağlık hizmeti vermiştir. Bölgeye ayrıca 30 prefabrik kurularak; bunların mağdur vatandaşlara dağıtımını gerçekleştirilmiştir. 2004 Mart ayında meydana gelen Erzurum ve Hatay sel felaketlerinde mağdur olan ailelere yaklaşık değeri toplam 537 milyar TL'yi bulan gıda, giyim, battaniye, temizlik malzemesi yardımları kısa sürede ulaştırılmıştır. 2004 Ekim ayında Bolu / Seben'de meydana gelen yangında mağdur ailelere yaklaşık 15 milyar değerinde gıda, giyim, battaniye, temizlik ve mutfak setinden oluşan yardımlar teslim edilmiştir. 2005 yılı Mart ayında Sivas Koyulhisar Sugözü Köyünde meydana gelen heyelan felaketi nedeniyle bölgeye 30 prefabrik ve 30.000 YTL değerinde yardım ulaştırılmıştır. 2006 yılı Nisan ayında Bursa'nın Mustafa Kemal Paşa ilçesine bağlı Karaköy'de çıkan yangında 130 haneli köyün yaklaşık 100 hanesi kullanılamaz hale gelmiştir. Yangını haber alan ekibimiz derhal bölgeye ulaşmış ve ihtiyaçlar belirlenmiştir. İlk etapta 600 battaniye, 300 koli gıda, su ve ekmekten oluşan yardımlarımız mağdurlara dağıtılmıştır. Ayrıca köy halkına 300 çuval hayvan yemi dağıtılmıştır.

2.2.1.5. Derneğin Meslek Edindirme Çalışmaları

Dernek birçok kamu kurumları ile beraber çalışmalar yaparak meslek edindirme çalışmaları düzenlemekte, yardıma muhtaç insanları çalışma hayatına hazırlayarak onların kişisel gelişimine katkı sağlamaktadır. Halk Eğitim

Merkezleri ile beraber düzenlenen eğitimler sonucu başarılı olan kursuyellere işlerini kurmaları için yardımda bulunmakta, yoksulluk sınırını altında yaşayan bireyleri kendi işlerini kurmaya yöneltip, girişimcilik kültürünü yaygınlaştırmayı hedeflemektedir. İşkur ile ortak yürütülen kasaplık ve aşçılık kurslarından mezun olan kursiyerler Milli Eğitim Bakanlığı onaylı sertifika sahibi olmaktadır. Dersler, Deniz Feneri İstanbul Aşevi’nde, gıda mühendisi ve aşçılardan oluşan bir kadro tarafından hem teorik hem de pratik olarak verilmektedir. Meslek Edindirme Kurslarında eğitim gören ihtiyaç sahibi kursiyerler, Karadeniz Temsilciliğimize bağışlanan ikinci el eşyaları yenileyerek mesleki eğitim almakta, yepyeni bir görünüme kavuşan ve eskisinden sağlam hale gelen eşyalar ise Karadeniz Bölgesindeki yardım alan ailelere ulaştırılmaktadır. Burdur ilinde ikamet eden İş-kur İl Müdürlüğü ve Burdur Koruma Kurulu’na kayıtlı işsiz ve ihtiyaç sahibi eski hükümlüler için açılan “Kalorifer Ateşçiliği” meslek edindirme kursunu başarı ile tamamlayan 10 kursiyer aldıkları MEB sertifikasıyla bir meslek sahibi olmuştur.

Afyon E Tipi Kapalı Ceza ve Tutuk Evi’nde bulunan; bayan tutuklu ve hükümlülere yönelik “Bayan Kuaförlük Kursu” ile erkek tutuklu ve hükümlülere yönelik “Doğalgaz Tesisatçılığı Kursu’na katılanların sertifikaları Haziran 2008’de törenle teslim edilmiştir.

2.2.1.6. Derneğin Sağlık Hizmetleri

Deniz Feneri Derneğine başvuran kişi ya da ailelerden, sosyal güvencesi olanlara durumlarına uygun danışmanlık; gerekirse de belgelenmesi şartıyla sağlık yardımı yapmaktadır. Yeşil kart sahibi ya da değişik nedenlerle yeşil kart alamayan ailelerin sosyal durumu ise, hastalığının şiddeti göz önüne alınarak anlaşmalı sağlık kuruluşlarında ya da kamu hastanelerinde takip edilerek sonlandırılmaktadır. Tüm bu süreçlerde gerektiğinde ilaç, MR, bilgisayarlı tomografi, ultrasonografi gibi görüntüleme işlemleri, ortopedik protez, işitme cihazı, gözlük, tekerlekli sandalye, ameliyat malzemesi gibi destekler sağlanmaktadır. Deniz Feneri Derneği’ne ait ambulans ile İstanbul içinde hasta işlemleri yürütüldüğü gibi İstanbul dışına anlaşmalı sağlık kuruluşlarının ambulans ve sağlık personeli ile birlikte gidilmektedir. Derneğin ilaç yardımı, bağışlarla oluşturulan eczaneden, eczanede mevcut değilse anlaşmalı eczanelerden satın alınarak gerçekleştirilmektedir. Derneğin vermiş olduğu bazı sağlık hizmeti örnekleri şunlardır:

Dernek tarafından, Evde Sağlık Hizmeti isimli uygulamayla hasta olduğu halde hem imkânsızlık hem de hastalık nedeniyle hastaneye gidememiş mağdur ailelere evde bakım hizmeti başlatılmış, uzman doktor ve hemşireler tarafından evlerinde muayeneleri, tahlil ve tetkik işlemleri yapılarak gerekli görülenlerin ilgili hastanelere sevkleri sağlanmıştır. Ayrıca, ilköğretim okullarında görme sorunu olan öğrenciler belirlenmekte, yoksul olan öğrencilerin tedavileri karşılanmaktadır.

2.2.1.7. Uluslararası Faaliyetleri

BM Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC) üyesi olan Dernek ulusal yardımlarının yanı sıra, ihtiyaç içerisinde olan insanların yaşadığı bölgelere de çeşitli yardımlar ulaştırmak suretiyle faaliyetlerini uluslar arası boyutlarda da gerçekleştirmektedir. Deniz Feneri Derneği, Afrika, Asya, Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'da savaş, doğal afet, ekonomik istikrarsızlık vb sebeplerden dolayı mağdur olan insanlara yönelik çeşitli insani yardım faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Dernek, yardımın yapılacağı bölgedeki sivil toplum örgütleriyle ortak hareket etmekte, bölgeyi tanıyan yerel kuruluşlardan yardım almaktadır. Bu anlamda derneğin yapmış olduğu uluslararası yardım faaliyetlerinden bazıları şunlardır:

2000 yılında yaşanan kuraklık sebebiyle açlıkla karşı karşıya kalan Etiyopya'ya yaklaşık 700.000 ABD doları tutarında insani yardım yapılmıştır. Yapılan gıda dağıtımlarının yanı sıra derin kuyular açılarak içme suyu sağlanmıştır. Ayrıca 2005 yılında 30.000 USD tutarında; 2006 yılı Ramazan ayında bölgede 3000 aileye yapılan gıda dağıtımını yardımının yanı sıra Etiyopya'nın Şaşamenni bölgesinde bir de okul inşa etmiştir. Birçok insanın açlık sınırında yaşadığı bir Afrika ülkesi olan Nijer için de bir ay süreli bir yardım kampanyası düzenlenmiş, bunun sonunda 16 tane tarımsal amaçlı sulama, 5 tane de içme suyu kuyusu ve 5 köyün faydalanacağı 1 tane güneş enerji sistemi ile çalışan içme suyu kuyusu açılmıştır. 1100 tane damızlık keçi dağıtımı ve 40.000 nüfuslu bir yerleşim bölgesine hitap eden Hamdara'ya sağlık ocağı inşa edilmiştir. Endonezya yakınlarında 2004 yılı son günlerinde meydana gelen deprem ve sonrasında oluşan tsunami en fazla Açe Bölgesi'ni etkilemiş ve on binlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Dernek tarafından bölge acil yardım yapılmıştır. Yapılan İnsani yardımların dışında Açe'nin geleceğine eğitim alanında da yatırımlar yapılmıştır. Bu anlamda, Banda Açe, İndrapuri bölgesinde deprem sırasında çöken okulun yeniden yapımı üstlenilmiş, bin öğrencilik bir okul ile kız öğrenci yurdu ve okul bahçesinde bulunan cami yeniden

inşa edilmiştir. Bundan başka, Banda Açe'ye 80 km uzaklıkta bulunan bir şehirde 200 ev yapılarak depremedelere teslim edilmiştir. Ayrıca, Bitai Köyünde bulunan ve Tsunami sırasında yıkılan Osmanlı Camisi'nin tekrar inşasına başlanmış ve 2006 yılı itibariyle cami bitme aşamasına gelmiştir.

Dernek ayrıca Pakistan'da 5000 aileye gıda yardımı yapmış, Hazara Üniversitesinin 3 Fakültesinin yapımını üstlenmiştir. Yapımı devam eden Üniversite 43.000 m² üzerine inşa edilmesi planlanmaktadır. Derneğin Kızılay, Genel Kurmay başkanı ve Kalkınma İdaresi ile yürüttüğü çalışma çerçevesinde Bosna Hersek'te ihtiyaç sahibi 1000 öğrenciye 181 milyar değerinde giyim, 15 adet havalı özürlü minderi, 10 havalı yatak, 16 adet tekerlekli sandalye bulunan yardımlar teslim edilmiştir. Bir başka Balkan ülkesi olan Arnavutluk'a Deniz Feneri tarafından muhtelif zamanlarda 4201 kişiye giyim yardımı yapılmıştır. Bulgaristan'ın Filibe Şehrinde Rodopi Ustina Köyü Ahmet Davutoğlu Dostluk ve Kardeşlik Vakfı Yurdunda eğitim gören 54 yoksul öğrenciye ayakkabı, gömlek, mont, pantolon, tişört, çorap ve takım elbiseden oluşan giyim yardımları yapılmış, Şumnu ili Simyedova ilçesine bağlı Bya Biraq köyünde meydana gelen sel felaketinde zarar gören 50 aileye gıda, evi yıkılan 10 aileye inşaat desteği verilmiştir. Dernek, Sırbistan, Sancak – Yenipazar İslami İlimler Fakültesi'ne gelen talep doğrultusunda maliyeti 214.367 Euro'yu bulan bir ek bina inşaatına başlamıştır (<https://www.denizfeneri.org.tr/>, 2018).

Deniz Feneri Derneği, yıllarca devam eden Azeri- Ermeni savaşı sonrası ülkenin iç bölgelerine göç ederek mahrumiyet içerisinde yaşayan 6500 aileye gıda, 2700 aileye ise gıda ve süttozu yardımı ulaştırmıştır. Gazze saldırısından bu yana bölgeye 3 milyon TL'lik gıda, tıbbi yardım, 192 adet prefabrik ev yardımı yapılmıştır. Gazze Teknik Bilimler Fakültesi'ne 30 bilgisayar kapasiteli bilgisayar, kimya ve biyoloji laboratuvarı yaptırılmış. Gazze Teknik Bilimler Fakültesi'nde 200 öğrencinin eğitim harcı ödenmiştir. Yapılan bu destek için 300.000 Dolar bütçe kullanılmıştır.

Tablo 2.9. Deniz Feneri Derneği 2016 Yılı Yardımları Dağılım Oranları

Amaçları	Sayısı	Yüzde
Nakit	11.900.924	% 16.83
Giyim	29.706.328	% 42.02
Gıda	17.417.393	% 24.63
Eğitim	954.516	% 1.35
Sağlık	3.858.803	% 5.46
Diğer	1.009.851	% 1.43
Barınma	251.397	% 0.36
Eşya	4.331.189	% 6.13
Temizlik	1.263.519	% 1.79
TOPLAM	70.693.930	%100

Kaynak: Deniz Feneri Derneği 2016 Yılı Faaliyet Raporu

Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nin 2016 yılı ayni ve nakdi yardımlarının genel toplamı Tablo 2.9.'de gösterilmiştir. 2016 yılı faaliyet raporuna göre, yoksullukla mücadele kapsamında derneğin 2016 yılında toplam yardım tutarı 70.693.930 TL'dir. %42.02 ile giyim yardımı ilk sırada yer alırken, bunu takiben en fazla yardım sırasıyla %24.63 ile gıda yardımı, %16.83 ile nakdi yardım, %6.13 ile eşya yardımı, %1.79 ile temizlik eşyası yardımından oluşmaktadır. Toplam yardımlar içerisinde en az payı ise %0.36 ile barınma yardımları oluşturmaktadır.

2.2.2. İNSAN HAK VE HÜRRİYETLERİ VE İNSANİ YARDIM VAKFI (İHH)

2.2.2.1. İHH'nın Kuruluşu, Örgülenmesi ve Faaliyet Alanları

Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesinden hemen sonra 1992 yılının Mayıs ayında başlayan Sırp-Boşnak savaşı kısa süre içerisinde ülkenin her tarafına yayılır. Sırp-Boşnak hızlı bir şekilde "etnik temizlik" yapmaya başlarlar. Her yaş grubundan masum siviller katledilirken, tarihi ve kültürel birçok eser de yerle bir edilir. Bosna Hersek'te yaşananlara duyarsız kalmak istemeyen dünyanın değişik bölgelerinden sağduyu sahibi gönüllüler, çeşitli şekillerde bölgeye insani yardım ulaştırma gayretine girerler. Bölgede yaşananlar Türkiye'yi de çok yakından ilgilendirmekte ve savaşın etkisi etnik, dini, tarihi, ekonomik vb. sebeplerden dolayı Türkiye'ye de yansımaktadır.

Türkiye'den bir gurup gönüllü Bosna Hersek'teki savaş mağdurlarına acil insani yardım için bir araya gelerek bireysel olarak çalışmalara başlar. Savaşın acılarını hafifletebilmek, çaresiz insanlara umut olabilmek için savaş bitene dek bu çalışmalar aralıksız sürdürülür. Bosna Hersek'teki savaş devam ederken, bir başka coğrafyada Çeçenistan'da savaş patlar. Bölgedeki Rus-Çeçen savaşı de Balkanlarda olduğu gibi birçok insanın savaş mağduru olmasına yol açar. Bosna'dakine benzer sebeplerden dolayı Türkiye bu savaştan da etkilenmektedir. Çeçenistan'daki savaş mağdurlarına da acil insani yardım ulaştırılmak istenmekte, ancak gönüllü çalışmalar yetmemekte daha organize işler yapabilmek için bir çatı altında toplanmak gerekmektedir. İşte Bosna savaşıyla beraber hızlı bir şekilde çalışmalara başlayan ve bu çalışmalarını Çeçenistan savaşında da sürdüren gönüllüler 1995 yılında bir araya gelerek İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı'nı kurarak kurumsal hale getiriler.

Vakıf, vakıf senedinde isimleri yazılı müteveli heyet üyelerinin bağışladıkları toplam 15.500 Alman Markı kurulmuştur. Kuruluş senedinde vakfın temel amacı; “ Savaş, göç, afet gibi sebeplerden dolayı zulme uğramış ve mağdur olmuş ihtiyaç sahiplerine yardım ulaştırmak ve İnsan hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmeden özgürce ve insanca yaşamaları için gerekli tüm faaliyetlerde bulunarak eğitim ve desteğin verilmesi ” olarak belirtilmiştir (<https://www.ihh.org.tr/>, 2018).

İHH, misyonunu; adil bir gelir dağılımına bağlı olarak ihtiyaç sahibi olan bireylere insanca yaşamaları için yardım ulaştırmak, İnsan hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmeden insan onuruna yakışır yaşam standardı oluşturarak her türlü yardımda bulunmak olarak ortaya koymuştur. Vakıf bu anlamda yurtiçi ve yurtdışında değişik alanlarda insani yardım faaliyetleri yapmakta, mağdur ve mazlum olan tüm insanlara ihtiyaç duydukları insani yardımın ulaştırılmasında, din, dil, ırk ve cinsiyet ayırımı yapmaksızın bütün insanları hedef kitle olarak görmektedir.

İHH, vizyonunu; dünyada meydana gelen olumsuzlukları ortadan kaldırmak, ihtiyaç sahibi bireylere her türlü destek vermek, yoksulluğu gidermek ve sosyal bilincin sağlanması için toplumun bilinçlenmesine katkıda bulunmak olarak ortaya koymuştur.

İHH, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi ile İslam İşbirliği Teşkilatı'na danışman statüsünde üyesidir. İslam İşbirliği Teşkilatı İnsani Forum meclis üyeliği bulunmaktadır. Ayrıca, İnsani Forum, İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği, Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı üyeliği vardır.

Vakfın kuruluşundan bu yana üç temel çalışma alanı bulunmaktadır. Bunlar; insani yardım, insan hakları ve insani diplomasidir. Vakıf aynı zamanda dünya üzerindeki olası bir felaket, çatışma, kriz ve savaş durumuna karşı dünya kamuoyunun bilgilendirilmesi, çözüm için ortak düşüncenin geliştirilmesi adına raporlar hazırlamakta ve krizleri önleyici çalışmalar yürütmektedir. Devletlerarası diplomasinin yeterli olmadığı ve insanların mağdur olduğu her bölgede insani diplomasi çalışmaları yaparak sorunların çözülmesi adına arabuluculuk vazifesi yürütmektedir.

Vakıf, dünyanın neresinde olursa olsun, meydana gelen insani krizlere acil yardım, arama-kurtarma ekipleriyle hızlı ve etkin bir şekilde müdahale ederek mağdurların temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bosna, Kosova, Çeçenistan, Afganistan, Pakistan, Keşmir, Nepal, Arakan, Haiti, Filipinler, Çad, Etiyopya, Japonya, Meksika, Endonezya, Filistin, Somali, Irak, Orta Afrika, Yemen ve Suriye vakfın kurulduğu günden bu yana acil olarak yardıma koştuğu ülkelerden bazılarıdır. İHH'nın bünyesinde acil durumlara ve doğal afetlere müdahale edebilecek yetkinliğe sahip arama kurtarma ekipleri yer almaktadır.).

Vakıf, yetimlerin büyüüp kendi ayakları üzerinde duruncaya kadar onlara daima destek olmak; barınmadan sağlığa, eğitimden gıdaya her türlü ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmalar yapmaktadır. Çocukların kendi topraklarında, kültürlerinden kopmadan, yakınlarının yanında kimseye muhtaç olmadan yaşaması İHH'nın öncelikleri arasındadır. Vakıf aynı zamanda yakınlarını kaybetmiş veya yanında yaşamaları mümkün olmayan yetimler için kendilerini aile ortamında hissedecekleri yetimhaneler inşa etmektedir. Vakfın, yetimlerin ihtiyaçlarını karşılamakta, bayramlarda yeni elbiseler hediye etmektedir. Yetimlerin güvenli ortamda büyümeleri için açılan yetimhanede yetim çalışmalarını yürütebilmek adına geliştirilen birkaç yöntem bulunmaktadır. Yetim Sponsorluk Sistemi ile bir kişi, aile, kurum, arkadaş grubu, sınıf veya okul bir yetime sponsor olabilmekte; sponsoru olduğu yetimin ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Proje Sponsorluğu ile kişi veya kuruluşlar yetimhane, ev, okul inşası veya tadilatları gibi projelerin yapımını

üstlenebilmekte iken; yetimhanelerin yıllık masraflarına katkıda bulunabilmektedir. Yetim Yardım Havuzu, sponsorluklar dışında yetimler için yapılan bağışların toplandığı bir havuzdur. Bu bağışlar yetimhane tadilatları, kütüphane kurulması, bayramlık alımları gibi projelerde kullanılmaktadır.

Vakıf, acil ihtiyaç duyulan bölgelere hastane, klinik, sağlık ocağı gibi kalıcı eserler inşa etmekte; ilaç dağıtımı, muayene ve tedavi hizmeti, tıbbi cihaz desteği, rehabilitasyon gibi alanlarda sağlık yardımı ulaştırmaktadır. Vakıf ayrıca hem farklı ülkelerden sağlık çalışanlarını organize ederek hem de ilgili ülkelerdeki sağlık personelinin eğitimine destek olarak ihtiyaç sahipleri için gerekli sağlık hizmetlerinin yürütülmesine katkıda bulunmaktadır. Tüm bunların yanı sıra tedavi edilebilir olduğu halde yetersiz altyapı ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle insanların görme yetisini kaybetmesine sebep olan katarakt hastalığının tedavisi için saha taraması, göz muayenesi ve katarakt ameliyatları gerçekleştirmektedir. 2007 yılında Afrika’da başlatılan katarakt ameliyatları 2017 itibarıyla 100 bine ulaşmış durumdadır. Vakıf, bu tarihten itibaren katarakt faaliyetlerini dünya üzerindeki tüm ihtiyaç bölgelerine ulaştırmayı hedeflemektedir.

Vakıf, eğitimin sekteye uğradığı, imkânların ihtiyacı karşılayamadığı bölgelerde okul, medrese, enstitü gibi kurumları inşa ve tamir etmekte, araç-gereç yönünden de desteklemektedir. Kriz bölgelerindeki öğrencilerin Türkiye’de veya başka ülkelerde eğitim almalarının sağlanması ve eğitimciler için gelişim programlarının hazırlanması için çalışmalar yapmakta, yabancı kültürlerin olumsuz etkilediği ve yoğun misyonerlik faaliyetlerine maruz kalan bölgelerde Müslümanların ihtiyaç duyduğu kültürel çalışmalar gerçekleştirilmektedir. İbadethane inşası, mesleki kursların düzenlenmesi, ilmi eserlerin tercüme edilmesi, yayın organlarının kurulması vakıfın faaliyetleri arasındadır. Tarım okulu, eğitim merkezi, ziraat fakültesi, üniversite gibi eserler ülkelerin kalkınmasına fayda sağladığı gibi bölge insanları için de önemli birer yatırım olmaktadır.

İHH adından da anlaşılacağı üzere insan hakları konusuna büyük önem vermektedir. Bu anlamda vakıf insan hakları ihlallerine de tepki göstermekte, değişik şekillerde yaşanan insan hakları ihlallerine kamuoyunun ilgisini çekmeye çalışmaktadır. Vakıf bu amaçla basın açıklamaları, fotoğraf sergileri, dergi yazıları gibi yollarla toplumu yaşanan insan hakları ihlalleri hakkında bilgilendirmekte ve mağdur olan insanlar için gereken desteği sağlamaya çalışmaktadır. İHH Vakfı’nın

sürelî yayınlarından olan Düşünce Gündem Dergisi de Türkiye’de ve diğere ülkelerde gündemi takip etmekte, insan hakları, düşünce özgürlüğü, demokratik yaşam, özgürlükler, küreselleşme, yoksulluk, sivil toplum vb. konularda yaşanan olumlu ve olumsuz gelişmeler kamuoyunun gündemine taşınmaktadır.

Vakıf, dünyada yaşayan Müslüman toplumların Türkiye’ye olan ilgisini artırma ve bu toplumlari kaynaştıracak projeler yapmaktır. Bu proje kapsamında 19 adet kitap yayınlamıştır. Bu kitapların dışında “İnsani Yardım” adında üç ayda bir yayınlanan dergisi vardır. Yaklaşık 100 bölgede ve ülkede faaliyet gösteren Vakıf, bu dergi aracılığıyla yaptığı faaliyetler, proje ve kampanyalar hakkında okuyucularına bilgi vermektedir. Vakfın yayınları incelendiğinde yazıların özellikle savaş ve işgal sonucu mağdur olan insanlarla ilgili olduğu görülmektedir. Ayrıca vakfın, Filistin, Çeçenistan ve son dönemde de Irak’taki duruma özel bir önem atfettiğini söylenebilir. İHH’nın sürelî yayınlarında dini referanslar da sıklıkla kullanılmaktadır. Bu anlamda zekat, sadaka, oruç, din kardeşliği gibi konularda makale ve değerlendirmelere yer verilmektedir. İHH İnsani Yardım Vakfı, kendi internet sitesinde kurumsal yapısı ve faaliyetleri hakkında detaylı bilgiler vermekte, sürelî yayınlarını internet üzerinden okuyucuyla buluşturmakta ve internet üzerinden bağış kabul etmektedir. Ayrıca vakıf, iki özel radyo ve iki televizyon kanalında yayınlanan dört farklı program ile faaliyetlerini ve projelerini kamuoyuna duyurmaktadır. Vakfın diğere tanıtım araçları ise, yerel ve ulusal gazetelere verilen kampanya tanıtım reklamları, billboard ilanları, faaliyet ve tanıtım CD’leri ve çeşitli internet sitelerinde yer alan reklam ilanlarıdır. Vakıf, tüm tanıtım faaliyeti giderlerini sponsorlar aracılığıyla karşılamaktadır (<https://www.ihh.org.tr/>, 2018).

2.2.2.2. Vakfın Çalışma Sistemi

Vakıf zekat ve kurban gibi ibadetlerin gerçekleştirilmesi noktasında bir köprü vazifesi görmekte, ibadeti gerçekleştirenler ile ibadetin sonuçlarından faydalananlar arasında bir aracı görevi görmektedir. İHH, ramazan ayına özel bir önem vermekte, ramazan ayında gezici bir aşevi ile ülkemizin diğere bölgelerinde ihtiyaç sahibi insanlara iftarlık yemek dağıtmaktadır. Vakıf dükkânlara bıraktığı sadaka kutuları aracılığıyla da yardım toplamaktadır.

İHH Vakfı'nın çalışma ilkesi olarak, mazlumun sesi olmayı, sömürünün olmadığı adil bir dünyanın yeniden inşasına katkıda bulunmayı, emaneti en uygun şekilde kullanmayı ve şeffaf olmayı belirlemiştir.

Vakfın bunlardan başka göze çarpan bir diğer çalışma ilkesi de din, dil, ırk, mezhep, ayrımı yapmadan her kesime yardım etmek şeklinde ifade edilmektedir. Nitekim vakıf yetkililerince belirlenen ihtiyaç sahibi bölgelerde yaşayan herkese; herhangi bir ayırım gözetilmeksizin insani yardım ulaştırılmaktadır.

İHH Vakıf genel olarak bölgesel yardımlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. İHH yetkilileri tarafından tespit edilen ihtiyaç sahibi bölgelere, bağışçıların yaptığı yardımlar ulaştırılmakta, yardım malzemeleri ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaktadır. İHH bireysel yardım talebi (çok istisnai durumlar hariç) almamaktadır. Vakıf ihtiyaç sahibi insanları tespit etmekten ziyade ihtiyaç sahibi bölgeleri tespit ederek ihtiyaç duyulan yardımları bu bölgelere ulaştırmaktadır. İHH'ya yardım akışı ise çeşitli yollarla gerçekleşmektedir. Bu anlamda bağışçılar vakfa nakdi yardımda bulunabilmekle birlikte, gerekli olan ihtiyaç malzemelerini bağışlamak suretiyle aynı yardımda da bulunabilmektedir. Bağışçılar bağışlarını bir kampanya dahilinde yapabildikleri gibi, herhangi bir yardım faaliyetinde kullanılmak üzere, kullanılacağı yeri vakfın inisiyatifine bırakarak da yapabilmektedirler.

2.2.2.3. Vakfın Kampanya Örnekleri

İHH İnsani Yardım Vakfı, yaptığı araştırmalar neticesinde ihtiyaç sahibi insanların yaşadıkları bölgeleri tespit etmekte, bu bölgelerde yaşayan insanların öncelikli ihtiyaçlarını belirleyerek belirli dönemlerde çeşitli kampanya ve projeler düzenlemektedir. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralanabilir:

2.2.2.3.1. Kurban Kampanyası

“Kurban yoksula derman, yeryüzüne bayram olsun” sloganıyla yürütülen kurban projesi, vakfa yapılan kurban bağışlarının ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması ile gerçekleştirilmektedir. Belirlenen kurban bedeli vakfa bağışlanmakta, vakıf görevlileri tarafından ihtiyaç sahibi bölgelerden alınan kurbanlar her ay sonunda toplu kesime tabi tutularak ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaktadır. Vakıf kurban çalışmalarını Sierra Leone, Nepal, Filistin, Bolivya, Kamboçya, Kosova, Mozambik, Malavi, Etiyopya, Endonezya, Tacikistan, Bulgaristan, Kıbrıs, Kırım, Güney Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Ürdün, Moğolistan, Rusya, Küba, Arnavutluk, Tayland,

Hindistan gibi ülkeleri kapsayan oldukça geniş bir coğrafyada gerçekleştirmektedir. Ayrıca kesilecek kurbanların ihtiyaç bölgelerinden temin edilmesi de bu bölgelerde küçük de olsa ekonomik hareketliliği sağlamaktadır.

2.2.2.3.2. Katarakt Kampanyası

Afrika'da aşırı sıcak havadan ve yetersiz beslenme koşullarından dolayı insanlar genç yaşlarda görme yeteneklerini kaybetmektedirler. Dünya'nın en yoksul bölgelerinin tüm alanlarda yetersiz olduğu gibi göz doktoru konusunda da yetersiz kalmaları kişilerin erken yaşta karanlığa mahkum olmalarına sebep olmaktadır. İHH 2007 yılında başlattığı 'Siz görürseniz onlar da görecekler' sloganı ile bölgedeki mevcut görme sorununu çözmek için kampanyayı hayata geçirmiştir. Yapılan kampanya ile 13 bölgede 100.000 kişinin katarakt ameliyatı gerçekleştirilmiştir. Sağlık hizmetlerinin yetersiz kaldığı, topraklarının %60'ı çöllerden oluşan ve kataraktın oluşumunda göze gelen çöl kumlarının etkisinin bu ülkede oldukça fazla hissedilmesi İHH tarafından, 2014 yılında Nijer'in başkenti Niamey'de bir göz hastanesinin kurulmasına vesile olmuştur. Maddi ve teknik imkânsızlık nedeniyle ameliyat olamayan binlerce hasta için umut olan hastanede 5 yılda 6 bin ameliyatın yapılması hedeflenmektedir. Bu amaçla, Türk uzman doktorlar tarafından bölge doktorlarının mesleklerinde yetişmesi için eğitim verilmektedir. Vakıf tarafından, 2017 yılından itibaren sadece Afrika'da değil dünyanın çeşitli bölgelerinde de katarakt ameliyatları gerçekleştirmeye başlanmıştır.

2.2.2.3.3. Yetim Kampanyası

Her gün insan eli ile gerçekleşen felaketler, doğal afetler, savaşlar, açlık, yoksulluk ve hastalıklar sebebiyle binlerce çocuk yetim kalmakta, bu çocukların büyük çoğunluğu herhangi bir kurum ya da aile korumasından mahrum yaşamaktadır. Çocuklar organ ve fuhuş mafyaları tarafından kaçırılmakta, satılmakta ya da okul çağlarında boylarından büyük silahlarla savaşmaya zorlanmaktadır. Mülteci çocuklar ise gittikleri ülkelerde kaybolmaktadırlar. Uluslararası kurumlar kimsesiz çocukları korumakta ancak onları mağdur hale getiren nedenleri önlemekte etkisiz kalmaktadır.

İHH 140 ülkede dönemsel, 52 ülke ve bölgede düzenli 85 bini aşkın çocuğa destek vermekte, yetim çocukların tüm ihtiyaçları ile ilgilenerek onların bilgili, inançlı ve sağlıklı bireyler olarak yetişmesi için çaba göstermektedir. Vakıf

tarafından bugüne kadar 12 ülkede 33 yetimhane açılmıştır. Yetim Dayanışma Günleri İHH İnsani Yardım Vakfının kamuoyunda yetimlik gerçeğine dikkat çekebilmek, yardımlaşma duygusunu güçlendirirken yapılan yardımların kalıcı çözümlere dönüşmesine katkıda bulunabilmek için düzenlediği organizasyonlardan birisidir. Bu organizasyon, 2011 yılından beri her yıl Şubat, Mart ve Nisan aylarında farklı ülke ve bölgelere yapılan ziyaretlerle eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel destek alanlarında gerçekleştirilen yüzlerce proje ile icra edilmektedir. Vakıf, yetim ve dayanışma günlerinde bugüne kadar ev inşasından, tadilat ve tefrişatına, sağlık taramalarından kırtasiye ve gıda dağıtımlarına, takviye ders desteğinden meslek edindirme kurslarına kadar binlerce çocuğa destek olan projelerle gerçekleştirilmiştir. Çocukları birlikte kucaklayabilmek ve gülen yüzlerine şahitlik edebilmek için hayırseverler hâmileler ile çocukları en güzel oyunlarda buluşturmakta, çocukların bilinçli ve duyarlı nesiller olarak yetişmesi için fidanlar diktilmektedir.

2.2.2.3.4. Su Kuyusu Projesi

Kuraklık ve yokluk sorunu başta olmak üzere nüfusun artması ve içilebilir temiz su kaynaklarının az olması özellikle Afrika kıtasında baş gösteren sorunların başında gelmektedir. Bölgede teknolojik gelişimin azlığı ve yeterli su kuyularının bulunmamasından dolayı yaşamı tehdit edecek boyutta su ihtiyacı vardır. İHH yardım kuruluşu su sorunu olan bölgelerde su kuyusu açma projesini hayata geçirmiştir. Çad, Gana, Sierra Leone, Kenya, Sudan, Tanzanya, Afganistan, Etiyopya ve Burkina Faso İHH'nın su kuyusu çalışmalarını yaptığı bölgelerdendir. İHH'nın su kuyusu açtığı ülkelerin ihtiyaca göre belirlenmesi sonucu zaman zaman ülke ve bölgelerde değişiklikler olabilmektedir. Tamamlanan su kuyularıyla, bölge insanı en temel ihtiyaç olan temiz su konusunda büyük bir rahatlama yaşamakta, temiz su ile birlikte salgın hastalıkların kısmen de olsa engellenmesi sağlanmaktadır.

İHH Vakfı, gerçekleştirmiş olduğu başarılı faaliyetler ve projeler neticesinde bazı ödüller almıştır. Bunlar: 2005 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından verilen kaynaklarını amaçları doğrultusunda en iyi kullanan vakıf ödülü, 2006 yılında yine Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından verilen en iyi proje ödülleri (Projeler: Aşiyana Yetimhanesi – Pakistan, Kadın Eğitim Enstitüsü – Somali, Mobil Hastane - Irak) , 2007 yılında başarılı çalışmalarından dolayı TBMM Üstün Hizmet Ödülü ve 2017 yılında Ak Parti Yılın Sivil Toplum Farkındalık ödülleri tarafından verilen insani yardım alanında birincilik ödülüdür (Tarım Okulu (Somali)).

2.2.2.4. Vakfın İnsani Yardım Örnekleri

İHH, yurtiçinde ve yurtdışında çeşitli sebeplerden ötürü ihtiyaç içerisinde olan insanlara çeşitli yollardan yardım sağlamaktadır. Yardım faaliyetleri incelendiğinde, Vakfın Türkiye’de ihtiyaç sahiplerine yardım ettiği görülmekle beraber, ağırlıklı olarak uluslar arası yardımlarda bulunduğu dikkat çekmektedir.

2.2.2.4.1. Yurtiçi Yardımları

Samsun’da Ağustos 2007’de meydana gelen sel sebebiyle evlerindeki eşyanın önemli bir kısmını kaybeden ailelere buzdolabı, halı, yatak, battaniye, koltuk takımı ve erzaktan oluşan yardımlar yapılmış, evleri çamurla dolan selzedelere ayrıca temizlik malzemesi verilmiştir. Erzurum’da 2004 yılında olan deprem sonrası mağdur olan halka gıda, giyecek, ilaç ve battaniye götüren İHH ekipleri, 250 aileye gıda, 150 aileye battaniye yardımında bulunurken, onlarca kışlık giyecek ve acil ilaçlar da İHH aracılığıyla ihtiyaç içindekilere ulaştırılmıştır. İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından İstanbul’da bir Hayır Mağazası açılmıştır. Yoksulların giyeceği mağazanın açılışının ertesinde 90 Kırgız öğrenci ile 70 böbrek hastasının her türlü giyim ihtiyacı giderilmiş ve imkanlar dahilinde ihtiyaç sahiplerinin mağazadan faydalanması hedeflenmiştir. Vakıf 2007 yılı içerisinde, Farklı alanlarda faaliyet gösteren İHH İnsani Yardım Vakfı, cezaevlerinden gelen kitap talepleri üzerine harekete geçerek, cezaevindeki vatandaşlara kitap göndermek suretiyle mahkûmların rehabilite edilmesinde de rol oynamaktadır. 2008 yılı başında Batman, Diyarbakır, Siirt, Şırnak, Şanlıurfa ve Van’da kış sebebiyle ısınma sıkıntısı yaşayan 600 ihtiyaç sahibi aileye 900 yatak ile 2 bin 900 battaniye dağıtımı yine İHH tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, 2007 yılı Ramazan ayında, her gün farklı bir ilde yoksul vatandaşlara iftar yemeği dağıtmak üzere bir Gezici Aşevi hazırlanarak Türkiye’yi dolaşmıştır.

2.2.2.4.2. Uluslararası Yardımlar

İHH İnsani Yardım Vakfı tüzüğünden hareketle dünyanın farklı bölgelerine düzenli olarak yardımlar yapmaktadır. Yapılan yardımların nereye ne oranda yapılması gerektiği konusundaki araştırmalar ve fizibilite çalışmaları özenle yapılmaktadır. Yıl içerisinde yapılan değerlendirmeler sonrasında farklı bölgelere ihtiyaç duyulduğunda ekleme yapılarak yardımlar ulaştırılmaktadır. Vakıf bu anlamda; Sudan’da, katarakt ameliyatları yaptırmaktadır. Ameliyatlar yine İHH

tarafından inşa edilen Türk Göz Hastanesi'nde Sağlık Bakanlığına bağlı 4 gönüllü doktor ile 4 gönüllü hemşire tarafından yürütülmektedir. Hastanede günlük 35-40 Sudanlı katarakt hastası ameliyat edilmektedir. Hastanede 1 Eylül 2007 tarihinden beri 2000 bin kişi ameliyat edilerek, bu kişilerin yeniden görmesi sağlanmıştır.

İHH İnsani Yardım Vakfı, özellikle yoksulluğun en fazla olduğu Afrika'da okul, cami, medrese gibi eğitim kurumları kurarak hem dini hemde bilimsel çalışmaları desteklemektedir. Bu anlamda, vakıf tarafından 2007 yılı içerisinde Somali'de üç cami yaptırılmıştır. Ayrıca, İHH İnsani Yardım Vakfı'nın katkılarıyla Afganistan'da gençler için bir kültür merkezi açılmış, 16 öğretmenin görev yaptığı be merkez ve bu merkezin şubelerinde, 583 öğrenci eğitim görmektedir. Yine, 2007 yılında Moğolistan'ın batısında yer alan ve Hoton Türklerinin yaşadığı Tarialan kasabasında bir imam hatip lisesi açan İHH, bölgede ayrıca bir ilköğretim okulunun tamir, bakım, badana ve boyasını yaptırarak, okula 5 adet bilgisayar hediye etmiştir. İHH İnsani Yardım Vakfı, Moğolistan İslam Dini İdaresi'yle birlikte aynı bölgede bin 100 öğrencinin istifade ettiği bir yaz eğitim çalışması ile öğrencilere din dersi ve Türk Dili eğitim verilmesini sağlamıştır (<https://www.ihh.org.tr>, 2018/).

Tablo 2.10. İHH Vakfı'nın 2016 Yılı Yardımlarının Alanlara Göre Dağılımı

Alan	Tutar	Yüzde
Eğitim	18.537.077,33	% 3.95
Sağlık	18.191.712,36	% 3.88
Sosyal Yardım	358.050.956,40	% 76.23
Kültürel Faaliyet	4.741.876,78	% 1
Faliyet Giderleri	49.710.897,06	%10.58
Genel Yönetim Giderleri	17.436.952,00	%3.71
Diğer	3.066.752,20	% 0.65
TOPLAM	469.736.224,13	% 100

Kaynak: İHH Vakfı Yıllık Harcama Raporu, 2016

İHH İnsani Yardım Vakfı'nın 2016 yılı ayni ve nakdi yardımlarının genel toplamı Tablo 2.10'da gösterilmiştir. 2016 yılı itibariyle vakfın toplam yardım tutarı 469.736.224.13 TL'dir. Yardımların %76.23'ü sosyal yardımlardan, %3.95'i eğitim yardımlarından ve %3.88'i sağlık yardımlarından oluşmaktadır. Vakfın faaliyet giderleri ise %10.58 olarak gerçekleşmiştir. Tablo 2.10.'daki rakamlardan da görüldüğü üzere vakfın toplam yardımlarının büyük bir bölümünü acil insani

yardımlar oluşturmakta iken, eğitim, sağlık ve kültürel faaliyet yardımlarından oluşan kalkınma yardımları toplam yardımlar içerisinde daha az bir paya sahiptir.

2.2.3. AZİZ MAHMUD HÜDAYİ VAKFI

2.2.3.1. Vakfın Kuruluşu ve Faaliyet Alanları

Tam adı “Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı” olarak bilinen vakıf adını 1541-1628 yılları arasında yaşayan Aziz Mahmut Hüdayi’den almaktadır Aziz Mahmut Hüdayi’nin düşüncelerini yaşatmak isteyen bir grup hayırsever 1985 yılında bir araya gelerek bir vakıf kurmayı niyet ederler. 1986 yılında ise derneğin tüzüğü hazırlanarak resmi gazetede yayımlarlar. Nihayetinde, Aziz Mahmut Hüdayi’nin düşüncesi temelinde oluşan ve bu düşünceye gönül veren gönüllülerin oluşturduğu bir yer olarak vakıf tüzel kişiliğine kavuşur. Böylece hem alınan bağışlar hem de dağıtılan yardımlar yasal kurallar çerçevesinde daha geniş kesimlere ulaşır ve büyük çapta yapılı hale gelir.

Tüzüğünde derneği amacı, Ülkemizde ve yurt dışında yapılacak eğitim başta olmak üzere sağlık, sosyal ve kültürel faaliyetleri geliştirmek ve uygulamak, insanlar arasındaki sorunlara çözüm üretmek, toplumun ihtiyaçlarını gözeterek maddi ve manevi yardımlarda bulunmak olarak belirtilmiştir.

Vakfın vizyonu, Türkiye’de İslâm kültürü tanıtarak örnek alınacak bir konuma getirmek için çalışmalar yapmak diye belirtilmektedir (<http://hudayivakfi.org/>, 2018). Bu amaç doğrultusunda kurulan Hüdayi Kültür Ünitesi, vakıf hizmetlerinden yararlanan öğrencilerle ile vakfa destek veren vatandaşların kültürümüzü yakından tanınmasına yardımcı olmak üzere kurulmuştur. Bu amaç doğrultusunda, seminer, konferans, panel gibi etkinliklerle çalışmalar yapmakta, milli ve manevi değerlerimizi anmak, dini bayram ve günleri hatırlamak ve bunları çeşitli etkinliklerle kutlamak için çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca vakıfta eğitim gören gençlerin topluma karışması için piknik, gezi ve etkinliklerle toplumsal uyumu sağlanmaktadır. Sanata dair çalışmalar ve gençlere yönelik belli başlı yarışmalar da ünitenin faaliyetleri arasındadır.

Vakfın misyonu, İslam’ı en iyi şekilde tanıtacak sorumluluk sahibi bireylerin eğitilmesi için güzel bir nesil yetiştirmek, ihtiyaç duyulan bölgelere yardım gönderecek koordinasyonu sağlamak ve bu amaç doğrultusunda vakfın temel prensiplerini yerine getirerek gerekli çalışmalar yapmaktır. Bu prensiplere ise;

İhlâs ve Samimiyet: İnsanların nefislerine hakim olarak Allah'a yönelmeleri ve bunu yaparken samimi duygularla yapmasıdır. **Heyecan ve Fedakârlık:** Hiçbir karşılık beklemeden gönlünün güzelliklerini dinleyerek aşk ve şevkle hizmetlerini yerine getirmek, vicdani olarak rahatlayacak hizmetlerde bulunmaktır. **Merhamet ve Şefkat:** Allah'ın rızasını gözeterek yaptığı tüm işleri hidayet ve sevgi besleyerek yapmaktır. **Liyakat ve Ehliyet:** Çalışanlara hak ettiğinin verilmesini ve adil bir paylaşımın sağlanmasını sağlamaktır. **Mesuliyet Şuuru:** Yaptığı işlerde Allah'a ve kullarına karşı hesap vereceği bilincinde olarak hareket etmektir. **Adalet:** Aldığı kararlarda adil ve kimsenin hakkını yemeden yürütmektir. **İlim ve İrfan:** Yapılan hizmetlerde ve işlemlerde çağın gerektirdiği bilime sahip olmaktan ziyade bunu kullanacak gücü irfana çevirecek çaba harcamaya çalışmak. **Şecaat ve Sebat:** Zorluk ve sıkıntı zamanlarında Allah rızasını kazanmanın yollarını aramaktır. **Edep ve Zarafet:** Yaşamın devamında yapılan tüm işlemlerde iffetli davranarak örnek kişi olma yolunda ilerlemektir. **Şeffaflık ve Hesap Verilebilirlik:** Vakfın yaptığı tüm çalışmalarında şeffaflık göstererek adil bir harcama ve kazanım sergilediğini göstermesidir. **İsraf ve Lüksten Kaçınmak:** Yapılan işlemleri gerektiği kadar kullanma ve fazla olanlardan uzak durmaktır.

Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı'nın çalışma konuları ve faaliyet şekilleri tüzüğünde detaylı olarak belirtilmiştir. Aziz Mahmut Hüdayi Külliyesi olarak Üsküdar'a adını vermiş ve burada tarihi bir çevre oluşturmuş olan vakfın, tüzüğünde belirtilen amaç doğrultusunda öne çıkan faaliyet alanları şöyle sıralanabilir: kamu kurum ve kuruluşlarıyla beraber ortak projeler yapmak, temel gıda ihtiyaçları ve temel gıda dışı ihtiyaçlarını karşılayamayan kimsesizler başta olmak üzere ihtiyaç sahibi her yaştan insana yardım etmek, bu yardımların dışında ihtiyaç sahibi bireylere barınma evi yerleri, aşevleri, kreş, misafirhane gibi temel ihtiyaçları dışında yaşamlarını devam ettirebilecek barınma yerleri için ayni ve nakdi yardımlarda bulunarak mağduriyetini gidermeye çalışmaktır.

Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı'nın, insani yardım hizmetleri konularında faaliyetlerini yoğunlaştırdığı görülmektedir. Vakfın kuruluş gayesine ve misyonuna uygun olarak oluşturulan İnsani Yardım ve Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü yurt içi ve yurt dışı insani yardımların ve sosyal hizmetlerin hayata geçirilmesi için projeler organize eden bir birimdir. Öncelikle gönül coğrafyamız olmak üzere tüm dünyada elinin ulaşabildiği ihtiyaç içindeki masum ve mazlumlara

Anadolu insanımızın vakıf şuuruyla yapmış oldukları yardımları ulaştırmayı hedef edinen birim, kırktan fazla ülkede pek çok faaliyet icra etmektedir. Partner kurum ve kuruluşlarla gerçekleştirilen bu faaliyetlerin temel amacı yoksulluk ve cehaletin azaltılmasıdır. İnsani Yardım ve Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, İstanbul Üsküdar ve Küçük Çamlıca'daki iki merkezinden hâlihazırda aşevi hizmetleri, adak kurban kesimi, gıda-temizlik-yakacak vb. aynı yardım malzemelerinin dağıtımını, nakdi yardımlar, temiz içme suyuna ihtiyaç duyulan bölgelerde su kuyuları açma, câmi-mescit, kültür merkezi ve yetimhane inşaatı gibi alanlarda projelerine hem yurt içinde, hem de yurt dışında hayırseverlerin de destekleriyle devam etmektedir. Bu anlamda Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı, toplumda var olan yoksulluğun, yoksulluğu üreten bütün toplumsal ve ekonomik şartların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışma ve çabalarıyla dikkat çekmektedir (<http://hudayivakfi.org/>, 2018).

Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı'nın diğer yardım kuruluşları gibi, dini yardımlaşma unsurlarına sıkça atıfta bulunduğu görülmektedir. Bu anlamda vakıf, İslam dininde sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın temelini teşkil eden zekat, sadaka, fitre, kurban gibi ibadetler çerçevesinde bağışçılardan aynı ve nakdi yardım toplamakta, toplanan yardımları da ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaktadır. Vakıf kurban bayramlarında büyük çaplı kurban organizasyonları düzenlemekte, bağışlanan kurban bedelleri ile satın alınan kurbanlık hayvanların kesimini yurtiçinde ve yurtdışında gerçekleştirerek ihtiyaç sahiplerine dağıtmaktadır. Vakıf ayrıca Ramazan ayında iftar çadırları kurmakta, çeşitli gıdalardan oluşan gıda paketleri hazırlayarak ihtiyaç sahiplerine bunları dağıtmaktadır (<http://hudayivakfi.org/>, 2018).

Ülkemizde meydana gelen sel, deprem, yangın gibi afet olaylarında mağdur olan kişilere yardımda bulunarak vakfın diğer faaliyetlerindedir. Fakir ve evsiz olan kişilerin düğün, sünnet gibi etkinliklerinde kişilere yardımda bulunarak onların destek olmakta, ev kurmaları için gerekli gıda, temizlik, kira, konut gibi ihtiyaçlarını da karşılayarak kişilere yuva kurma aşamasında yardımda bulunmaktadır. Ayrıca dernek kendisine ilmi, ticari ve hayır hizmetleri yapabilecek kuruluşların kurulmasını sağlarken bu kuruluşlara destek verebilecek kurum ve kuruluşlarla da ayrıca işbirliği yapmaktadır. Vakıf, bu ihtiyaçları karşılamak için kermes, fuar, sergi gibi etkinlikler yaparak bağış yardımlarının dışında üretim yaparak yardımlarının miktarını artırmayı hedeflemektedir. İşbirliğini sadece ulusal kuruluşlar aracılığıyla değil aynı zamanda,

vakfın çalışma sistemine ve tüzüğüne aykırı olmamak koşuluyla uluslar arası kuruluşlarla beraber yapmaktadır. Toplumun yoksulluğun boyutu konusunda bilgilendirmek için konferans, kongre gibi bilimsel çalışmalarını bilimsel materyaller kullanarak yapmakta ve raporlar yayınlamaktadır. Kamuoyunun dikkatini çekmek için yayın organlarından faydalanarak milli değerlere uygun sinema, tiyatro, reklam filmi gibi yayınlayarak toplumsal bilincin uyanmasına yardımcı olmakta, kamu kurum ve kuruluşları ile toplum yararına olan faaliyetlerde bulunarak ortak çalışmalar yapmaktadır. Vakıf amacı doğrultusunda kullanılmak üzere her türlü bağışları kabul ederek ihtiyaç sahibi olan kişilere ulaştırmaktadır (<http://hudayivakfi.org/>, 2018).

Vakfın eğitim ve sağlık alanındaki faaliyetleri incelendiğinde, Vakıf Türk ve yabancı uyruklu öğrencilere eğitimlerini sürdürebilmeleri için gerekli ders kitapları, kurs, etüt evleri, dersane vb. desteklerde bulunmaktadır. Sağlık sorunları olan ve ihtiyaç sahibi bireylere ilaç, medikal malzemeler ve tedavi için gerekli masrafları karşılayarak kişilerin ihtiyaçlarına yardımcı olmakta, bu gibi sağlık hizmetlerinin sağlanması için özellikle kırsal bölgelerde doğumhane, hastane, sağlık kabini gibi tesislerin kurulmasına olanak sağlamaktadır. Engelli vatandaşlarımızın hizmet gördüğü kuruluşlara yardımda bulunmakta, kimsesiz sahipsiz kişilerin ölümleri halinde defin ve cenaze giderlerini karşılamaktadır (<http://hudayivakfi.org/>.2018).

Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı yardım ve sosyal destek faaliyetlerinde toplumun her kesimine hitap etmeyi hedeflemektedir. Dernek, tüzüğünde belirtilen amaç doğrultusunda, ihtiyaç sahibi olan herkese; din, dil, ırk, cinsiyet, bölge ayırımı yapmaksızın yardım ulaştırma çabasıdadır. Bu anlamda Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı'nın, faaliyetlerinin sadece belli çevrelerde yoğunlaştığı kanısını uyandırmamalıdır. Nitekim Vakfın faaliyetleri incelendiğinde gerek bağışçıların, gerekse yardım alanların toplumun her kesiminden insanlardan oluştuğu görülmektedir.

Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı, yaptığı yardım çalışmalarını, projelerini, araştırma ve analizlerini kamuoyunun bilgisine sunmak ve yaptığı yardım faaliyetlerine katılımın artışı sağlamak amacıyla yazılı, işitsel ve görsel materyalleri kullanmak suretiyle çeşitli tanıtım faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Bu amaçla programda ihtiyaç sahiplerine yardım etmek isteyenler yayın esnasında telefonla katılarak yardım edebildikleri gibi, daha sonra bizzat Vakfa başvurarak da

yardım edebilmektedir. Program, ihtiyaç sahipleri ile yardım etmek isteyenleri buluşturması açısından oldukça önemlidir.

Hüdâyi Vakfı'na gönül verenler, muhtelif ülkelerdeki partner dernek, vakıf ve yayınevleri ile bugüne kadar, Türkçe dışındaki 54 farklı dilde 1.162 çeşit İslâmî eser yazmışlardır. Yazımı gerçekleşen bu eserlerin 1.067'si kitap, 19'i dergi, 65 sesli kitap, 11 de takvimdir. Vakıf, farklı ülkelerden gelen taleplere dayalı olarak her yıl muhtelif yabancı dillerde yüz binlerce eseri bedelsiz bağış olarak yurtdışına göndermektedir. Yabancı dillerde basımı gerçekleştirilen kitap ve dergilerin toplam tirajı yaklaşık 7 milyondur. Muhtelif dillerdeki bu eserler, internet sitelerinden e-kitap, pdf ve mp3 formatlarında ücretsiz indirilebilmektedir. Bu internet sitelerinden bugüne kadar indirilen toplam eser sayısı 1.250.000'i aşmıştır. Ayrıca bu eserler, farklı ülkelerdeki onlarca internet sitesinden de aynı şekilde indirilebilmektedir. Vakıf, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında, Lider Eğitim Gençlik ve Spor Kulübü Derneği'nin ortaklığı, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın da desteğiyle, 7 farklı dildeki 53 çeşit ders kitabından toplam 119.500 adet basım ve 19 ülkede dağıtım projesini gerçekleştirmiştir. İlkokul, ortaokul ve lise öğrencileri için toplam 27 eserden oluşan ders kitabı seti projesi tamamlanmak üzeredir. Bu eserler başta İngilizce, Fransızca, Arapça ve Rusça olmak üzere birçok dile çevrilip basılmaktadır. Basılan eserler içerisinde 19 farklı dilde 169 çeşit ders kitabı mevcuttur. Bu çalışmalara ilâve olarak, muhtelif dillerdeki eserlerin sesli kitap hâline getirilmesi ve video sohbetlerin çeşitli dillerde altyazılı olarak internette yayınlanması faaliyetleri de sürdürülmektedir. Bunlardan başka Vakıf, tanıtım CD'leri, televizyon, gazete ve billboard reklamları ile de tanıtım faaliyetlerini geniş kitlelere ulaştırmaktadır. Vakfın tüm tanıtım faaliyeti giderleri sponsorlar tarafından karşılanmaktadır.

2.2.3.2. Vakfın İnsani Yardım ve Sosyal Destek Çalışmaları

Aşevi Hizmeti: İhtiyaç sahiplerine külliyelerde ve camilerde günlük olarak Vakfın tüzüğüne uygun olarak yemek yardımı yapılmasıdır. **Erzak Dağıtım Ünitesi:** Gelir durumu iyi olmayan ve ihtiyaç sahibi kişilere yapılan gıda yardımınıdır. İstanbul'un kırsal bölgelerinde ikamet edenlerin tespiti yapılarak 1500 yakın aileye yapılan her ay düzenli yardımları kapsamaktadır. **İlaç ve Sağlık Hizmeti:** Sağlık ihtiyacını karşılayamayan kişilere yapılan yardımları kapsamaktadır. **Aynî Eşya Yardımları:** Yangın, sel gibi olaydan dolayı

mağduriyet yaşayan ailelere yapılan yardımlardır. Ayrıca kişilere ev eşyaları, kira gibi maddi ve nakdi yardımlar yapılmaktadır. Cami inşaat ve Temizlik Hizmetleri: Cami yaptırmak isteyenler ile cami ihtiyacı olan bölgelerde yaşayan insanların ihtiyaçlarını karşılamada vesile olan vakıf bu sayede bir çok cami inşaatı yapmıştır. Bunun yanı sıra mevcut hizmette olan camilerin bakım ve temizliği yapılmaktadır. Her yıl ortalama 115 caminin temizliği yapılmaktadır.

Özel Hüdâyî Huzurevi: Düşkün kimselerin barınma ihtiyaçlarını karşılanması onların mahrum oldukları sevgiyi bulmaları gereken yerlerin eksikliğini giderilmesi için kurulan Özel Hüdâyî Huzurevi yardıma muhtaç kişilerin barınmaları için kurulmuştur. Toplumda her geçen gün azalması gerekirken artan yaşlı ve kimsesiz bireylerin barınmaları için gerekli olan yerlere 1997 yılından sonra vakıf tarafından ayrı önem verilmiştir. Hüdâyî Acil Yardım Ünitesi: Ülkemizde meydana gelen sel, deprem, yangın gibi afet olaylarında mağdur olan kişilere yardımda bulunarak onların yaralarını sarmada yardımcı olur. Özellikle 1999 Adapazarı-İzmit depreminden sonra kurulan ünite ile yardıma muhtaç kişilerin ihtiyaçları giderilmiştir (<http://hudayivakfi.org/>, 2017).

2.2.3.3. Vakfın Eğitim Hizmetleri

Bir milletin geleceğine yapılan en önemli yatırım, kaliteli insan yetiştirmektir. Hüdâyî Vakfı bu alanda da önemli yatırımlarda bulunmaktadır. Gerek ibate ve iâşe hizmetleri, gerek burs hizmetleri, gerekse lisansüstü araştırmacılara yönelik ciddi yatırımlar, bu alanda yapılan belli başlı hizmetlerden bazılarıdır. Vakıf yurt içinde eğitim faaliyetlerine ve öğrencilere yönelik desteklerine devam etmekte iken, 1992 yılından bu yana Hüdâyî üyelerinin katkıları ve işbirlikleri ile yurt dışında da eğitim faaliyetlerinde bulunmaktadır. Vakıf, hâlihazırda yurt içi ve yurt dışında toplam 200'e yakın eğitim müessesesi ile işbirliği yaparak özellikle soydaş ve akraba toplulukların yaşadığı Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya, Avrasya ve gönül coğrafyamız olan Afrika kıtası olmak üzere 30'u aşkın ülkedeki eğitim faaliyetlerine destek olmaktadır.

İLAM Akademi, sivil bir ilahiyat eğitim destek programıdır. Açık Öğretim İlahiyat Fakültesi'nde okumakta olan öğrencilere İLİTAM (İlahiyat Lisans Tamamlama) programına destek ve 4 yıllık eğitim fırsatı vermektedir. Her yıl yaklaşık 100 öğrenci bu akademide eğitim almaktadır. Yurt dışından getirilen

öğrenciler temel Türkçe eğitimlerini de İlam Akademi bünyesinde alabilmektedir. İlam Akademi'ye bugüne kadar 35 ülkeden, bir yıllık Temel Dil ve Kültür Eğitimi Programı kapsamında 520 öğrenci getirilerek öğrencilerin eğitim almaları sağlanmıştır. Bu öğrencilerin 140'ı ülkemizde yüksek öğrenimlerine devam etmektedirler.

Hüdâyi Sosyal Girişimcilik Akademisi, sosyal sorumluluk sahibi, maddî ve manevî donanımı haiz, öncü genç liderler yetiştirmek için uygulanan özel bir eğitim programıdır. Programa üniversite mezunlarının yanında henüz lisans eğitimi alan üniversite öğrencileri de katılabilmektedir. Bu programa her yıl yaklaşık 25 öğrenci iştirak etmektedir.

Hüdâyi Uzaktan Eğitim Merkezi (HUZEM), bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı imkânlardan yararlanarak Temel İslam İlimleri alanlarında toplumu bilgilendirmek amacıyla faaliyet yürütmektedir. HUZEM, her yıl İslam'ı öğrenme derdi taşıyan yaklaşık 500 kişiye iş hayatı, yerleşim birimi, coğrafi şartlar, bedensel engellilik gibi yüz yüze eğitim almayı zorlaştıran durumlardan etkilenmeksizin uzaktan eğitim imkânı sağlamaktadır.

Şahsiyet Akademisi, lise seviyesindeki öğrencilere okul dışı vakitlerinde hizmet verme amacıyla oluşturulmuş bir eğitim programıdır. Dört yıllık program çerçevesinde dil eğitimi ve akademik gelişim dikkate alınmakta ve bu yönde takviye eğitimler verilmektedir. Akademide her yıl 120 civarında öğrenciye hizmet verilmektedir. Ülkemizin ve dünyanın farklı bölgelerinden uzman akademisyenlerin katılımı ile “Uluslararası İmam-ı Rabbani Sempozyumu” ve “Uluslararası Nakşibendilik Sempozyumu”nu gerçekleştiren Vakıf, yine aynı şekilde medeniyetimizin ilim, irfan ve hizmet öncülerini toplumumuza ve yeni nesile tanıtmak için ulusal ve uluslararası düzeyde sempozyumlar gerçekleştirmek üzere hazırlıklar yürütmektedir.

1993 yılında kurulan ‘Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı İlmi Araştırmalar Merkezi’ ilmi araştırmalar yapmak amacıyla kurulan bir kuruluştur. Kuruluşun amacı dini eğitim, ahlak ve bilimsel araştırmalar üzerine çalışmalar yapmak, dini alanda ilim, irfan ve beceri öğretmek için plan ve programlar yaparak öğrencilere katkıda bulunmaktır. Küçükçamlıca’da kurulan kurum ilahiyat alanında lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine destek vermekte ve onların ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

2.2.4. TÜRK KIZILAYI

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan savaşların sebep olduğu kötü sonuçlar umuma malumdur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, 22 Ağustos 1864 tarihinde imzalanan Cenevre Sözleşmesi'ne kadar savaşlarda yaralanmış, esir düşmüş ya da ölmüş askerlerin akıbetleri ile ilgili uluslararası arenada hiçbir kural ya da anlaşma mevcut değildi. 19.yüzyıla gelindiğinde Batı'da bu sorunlarla ilgili ilk teşebbüsler görülmeye başlamıştır. Bu teşebbüslerin sonucu olarak İsviçre'nin Cenevre şehrinde on altı devletin katılımıyla 8 Ağustos 1864'te bir kongre düzenlenmiştir. Bu kongrenin sonunda imzalanan anlaşmayla uluslararası Kızılhaç Komitesi kurulmuştur. Cenevre Sözleşmesi'ni imzalayan devletler arasında Osmanlı Devleti de vardır. Fakat Osmanlı Devleti Kızılhaç'ın Cenevre Sözleşmesi sırasında kararlaştırılan sembolü olan beyaz zemin üzerine haç işaretini Müslüman bir topluma sahip olduğu için sıcak bakmamıştır. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nde Kızılhay Cemiyeti'nin kuruluşu 1877'ye kadar gerçekleşememiş, hatta kurumun esaslı bir teşkilat yapısının kurulması, 1911 yılında oluşmuştur. Osmanlı Devleti, Kızılhaç Komitesi'ne bir başvuruda bulunmuş ve Kızılhaç kurallarına uymak kaydıyla Kızıl Hilal yani Hilal-i Ahmer işaretini kullanmaya başlamıştır. Bu kararın ardından 2 Nisan 1877'de o dönemin Padişahı olan II. Abdülhamid, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ni himaye ettiğini bildirmiştir. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, ilk toplantısını Beşiktaş'ta Sarayı'nın Paşa Dairesi'nde yapmıştır ve resmî olarak 14 Nisan 1877'de kurulmuştur (Çapa, 2010, s. 10-11). Cemiyetin kuruluşundaki ilk merkez yönetim komitesinde Osmanlı'nın önde gelen devlet adamları, bürokratları ile birlikte Osmanlı toplumunda saygın bir konumda olan ecnebi kişiler de görev almıştır. İlk merkezi yönetim komitesi başkanı, Meclis-i Umum-ı Sıhhiye İkinci Başkanı Hacı Arif Bey olmuştur. Başkan yardımcısı, Doktor. P.Sarell ve Nuryan Efendi'dir. Veznedar Osmanlı Bankası Umum Müdürü M. Foster'dir. Umumi Kâtip Hariciye Nezareti Umur-ı Sıhhiye Müdürü Feridun Bey olarak belirlenmiştir. Bu isimlere ek olarak, merkez komitesi azaları olarak; M. Barrington Kenetti, Sıhhiye Müfettişi Umumisi Doktor Bartoletti, Dellasuda Faik Paşa, M. Von Has, M. Leral, Amerikalı General Mott, Doktor Baron Munday, Mabeyn Katiplerinden Nuri Bey, Doktor Peştimalcıyan Efendi, Ayan teşkilatından Serviçen Efendi, Doktor Servastopoli görev almıştır (Polat, 2007, s. 23).

Türk Kızılay'ı, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyete aktarılan nadir kurumlardan birisidir. Türkiye Cumhuriyet'i mümkün olduğunca Osmanlı Devleti'nin bozulan idari ve siyasi yapısına bağlı bütün kurumlarını tasfiye etmiştir. Bunu yaparken amacı bu kurumların Osmanlı dönemindeki bozulmayı Türkiye Cumhuriyeti'ne taşımamasını engellemektir. Bu tavsiyeden muaf tutulan yalnızca birkaç kurum vardır ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nden devralarak tasfiye etmediği kurumlardan biridir (Polat, 2007, s. 9-10).

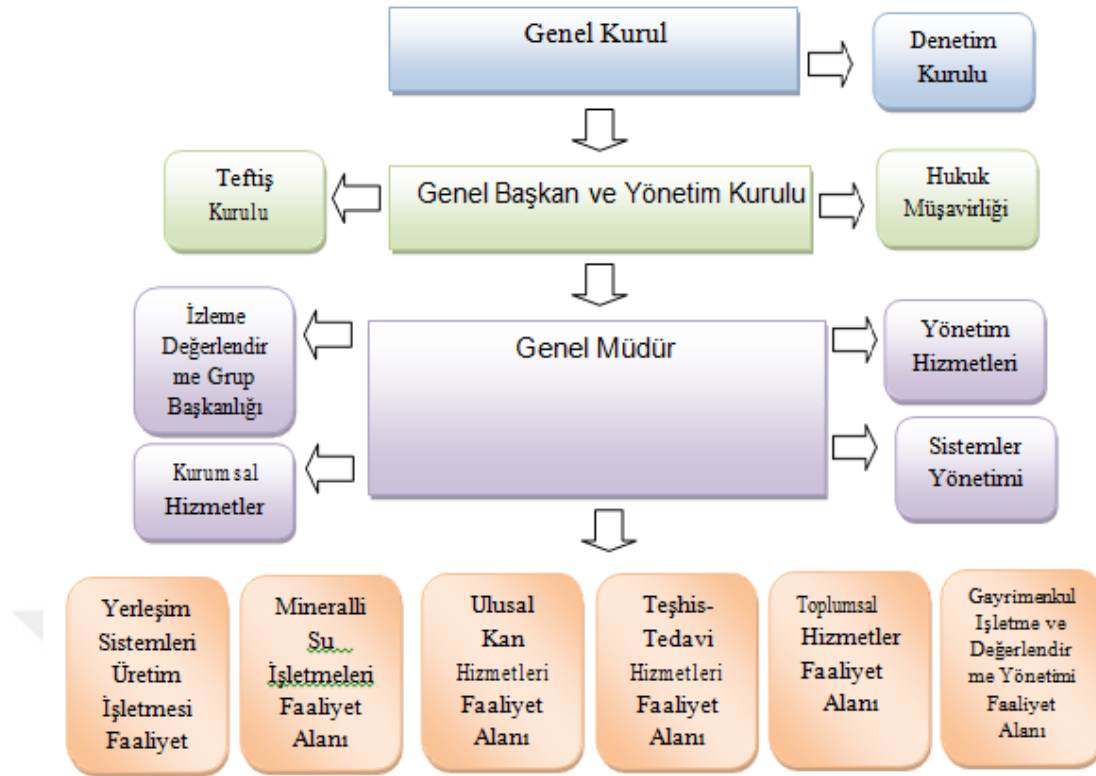
2.2.4.1. Türk Kızılayı'nın Genel Yapısı ve Sosyal Yardımları

Türk Kızılay'ı hem ulusal hem de uluslararası faaliyetleri gereği, iç hukukun ve uluslararası hukukun kurallarına uymakla hükümlüdür. Türk Kızılay'ı, iç hukuk bağlamında bir dernek olduğu için Dernekler Kanunu'na tabidir. Özel fonksiyonları sebebiyle de kamu yararıyla işletilen derneklere tanınan bazı özel ayrıcalıklara ve yükümlülüklerle göre çalışmalarını sürdürmektedir. Türk Kızılay'ı uluslararası hukuk bakımından, Türkiye'nin uymak durumunda olduğu uluslararası sözleşmelere ve kendisinin üye olduğu uluslararası kurumlarla yaptığı sözleşmelere göre faaliyetlerini sürdürmektedir. Türk Kızılay'ı, kamu yararı statüsünde olan bir dernektir ve 5253 sayılı dernekler kanununda özel düzenlenmiş hükümlere tabidir. Bahsi geçen kanunda Türk Kızılay'ı, kamu yararı ile faaliyetlerini yapan benzer dernekler gibi iki yılda bir İçişleri Bakanlığı'nca denetlenmektedir. Kanunda Türk Kızılay'ına mahsus iki hüküm bulunmaktadır. İlki, Dernek Tüzüğü'nde yapılacak herhangi bir değişikliğin Bakanlar Kurulu onayına tabi olmasıdır. İkincisi ise Dernek Tüzüğü'nde 2009'da yapılan değişikliklerle bir madde kanuna hususen eklenmiştir. Derneklerin genel çalışma esaslarını düzenleyen Dernekler Kanunu'nda Türk Kızılayı'nın örgütsel yapısına merkez ve şubelerine dair detaylar, özel çıkarılan bir kanunla esas düzenlemeye ilave edilmiş olmasıyla ilgi çekmektedir. Bu durumla ilgili olarak, kanun koyucuların, Derneğin örgütsel yapısına müdahale ederek, derneği tüzüğündeki hükümlerden ayrı konuma taşıyarak bir kanun ile çerçevesini çizmiştir. Başka bir ifade ile Derneğin kendi örgütsel yapısı üzerindeki söz sahipliğine müdahil olmuştur (Hatipoğlu, 2013, s. 167-189).

Türk Kızılay'ı, Dernek tüzüğünde, Derneğin görev ve sorumluluklarının ifade edildiği II. Kısım'daki 6. Madde'de tanımlandığı üzere; ihtiyaç hasıl olduğunda, bir acı, keder söz konusu olduğunda, farklılıklara hoşgörü gösteren, şefkatle ile muamele eden, barışa ve tarafsızlığa simge olmuş bir kurumdur. Türk Kızılay'ı,

sebepler ne olursa olsun, savunmasız bireylerin her türlü ihtiyacını gidermek, acılarını dindirmek üzere onlara yardım etmeyi amaç edinmiş, saygı, anlayış, karşılıklı işbirliği ve barışı öncelikli amaç edinen bir kuruluştur (<http://www.kizilay.org.tr/>, 2018).

Türk Kızılayı'nın genel merkez organları Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Denetçiler Kurulu, Teftiş Kurulu Başkanlığı ve Genel Müdürlük'tür. Türk Kızılay'ı Genel Müdürlüğü, genel merkezin icra organıdır ve genel merkezin yürütmesi gereken faaliyetleri bağlamında, derneğin gaye ve amaçlarına uygun olarak kurumu ilgilendiren ilkeler ve Yönetim Kurulu kararlarına uygun olarak düzenlemek ve sürdürmektedir. Derneğin şubeleri de, uluslararası Kızıllaç Hareketinin ve Türk Kızılayı'nın amaçları çerçevesinde nüfuz ettikleri coğrafyalarda, toplumu harekete geçirmek için üyeliklerle, gönüllü çalışmalarıyla ve finansal olarak yapılacak bağışlarla, yerel bazda faaliyetlerini ve hizmetlerini sürdüren ve bu hizmetlerin içeriğini oluşturan bağımsız kurumlardır. Türk Kızılayı'nın organizasyon şemasına bakıldığında, aşağıdaki şekilde de inceleneceği üzere kurumda, Genel Müdürlük, Yönetim Kurulu Üyeleri ve Genel Başkan'a bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Genel Müdür; İzleme Değerlendirme Birimi, Yönetim Hizmetleri Birimi, Kurumsal Hizmetler Birimi ve Sistemler Yönetimi Birimi gibi kısımlardan oluşmaktadır. Sistemler Yönetimi Birimi, faaliyetlerini müdürlük ve benzeri birimler üzerinden yürütmektedir

Şekil 2.4. Türk Kızılay'ın Teşkilat Yapısı, www.kizilay.org.tr, 2015

Türk Kızılay'ı dernek tüzüğünde geçen birimlerin yetki ve görev tanımlarına kısaca değinmek gerekirse; Genel Merkez Genel Kurulu, Kızılay'ın görevlerini ve amaçlarını belirleyerek genel politikasını oluşturmak, derneğin tüzük değişikliğine yönelik Genel Merkez Yönetim Kurulunun tasarısını görüşür, karara bağlar. Türk Kızılay'ı yurt içinde veya yurt dışındaki kuruluşlara üye olmak istediğinde veya üyelikten ayrılmak istediğinde, bu durumu görüşüp karar bağlar. Genel Başkan, kurumun en yetkili kişisidir. Türk Kızılay'ı her türlü platformda temsil eder, görev süresi üç yıldır. Genel Başkan üst üste en fazla üç dönem aynı kişi olarak seçilebilir. Genel Merkez Yönetim Kuruluna başlık eder. Genel Merkez Yönetim Kurulu, başkanla birlikte on bir üyeden meydana gelir. Türk Kızılay'ın çalışmalarını planlayarak, Genel Kurul kararlarına uygun şekilde ifa eder. Derneğin faaliyetlerini Genel Sekreterlik ve Genel Müdürlük aracılığıyla uygular. Denetim Kurulu, derneğin iç denetimden sorumlu birimdir. Teftiş Kurulu, Genel Müdüre bağlı şekilde görevlidir. Hukuk Müşavirliği; Genel Başkana bağlı olarak çalışır (<http://www.kizilay.org.tr/>, 2014).

Türk Kızılay Derneği uluslararası çalışan bir sivil toplum kuruluşu olarak faaliyet göstermektedir. Türk Kızılay'ı Ulusal Afet Yönetimi Müdürlüğü, 2017 yılı içerisinde yurt içinde meydana gelen afet ve acil durumlar nedeniyle 116 kez alarm

vererek yaşanan doğal ve insan kaynaklı afetlere müdahale edilmesini sağlamıştır. 2017 yılında 111 afet ve acil durum nedeniyle müdahale faaliyeti yürütülmüştür. Müdahale faaliyetleri kapsamında 10.104.583 kişiye (Demokrasi nöbeti faaliyetleri dahil) hizmet ulaştırılmış olup toplam maliyet yaklaşık 4.171.792_TL'dir. Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Organizasyonu'nun bir parçası olan Türk Kızılay 2018 yılında dünyanın 8 farklı bölgesine yardım götürmüştür. Sudan'a 5000 ton şeker, 6000 ton un, 15 ton ağırlığında muhtelif ekipman ve yedek parça Yemen'e 5.000 ton şeker ve 110 ton un ulaştırılmıştır. Mogadişu kadın doğum ve çocuk hastanesine gönderilmek üzere muhtelif tıbbi ekipman ve tıbbi sarf malzemesi sağlanmıştır. Balkanlar ve çevresine özel önem gösteren Kızılay, Karadağ'a yapılan insani yardım olarak 6.502 adet gıda kolisi ulaşımı sağlamıştır. Afrika gibi dünyanın az gelişmiş bölgelerine yönelik de çalışmalar sürdüren Türk Kızılay'ı gıda güvensizliği ekseninde un ve şeker dağıtımını yapmıştır (Ulusal Afet Yönetimi Müdürlüğü, 2018).

Türk Kızılay'ı tarafından Türkiye'nin farklı yerlerinde Suriyelilere yönelik Toplum Merkezleri kurulmuştur. Bu merkezlerde özellikle çocuklara, kadınlara ve gençlere yönelik çeşitli projeler ve faaliyetler yürütülmektedir. Yine Kızılay, Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) finansal işbirliğiyle Suriyeli ailelere, ailedeki birey sayısına göre aylık nakit yüklemesi yapılan Kızılay Kart hizmetini başlatmıştır. Ekim 2012'de sadece bir Geçici Barınma Merkezinde sıcak yemek dağıtımına alternatif olarak geliştirilen ve şu anda 10 ilde bulunan 11 Geçici Barınma Merkezinde yürütülen Kızılay Kart uygulaması genişletilmiş, kentlerde yaşayan birçok Suriyeli için de anlaşmalı marketlerden düzenli olarak alışveriş yapabilme imkanı sunar hale getirilmiştir.

Tablo 2.11'de görüldüğü üzere Türk Kızılay'ın 2016 yılı yardımlarının genel olarak sağlık ve sosyal yardım üzerine yapıldığı görünmektedir. Gelirlerinin büyük kısmını bağış ve Kamu kurumlarından alınan yardımlar oluşturmaktadır. Gider kalemlerinde ise, Amaç ve Hizmet Giderleri ile Hayır İşleri ve Gönüllü Faaliyetleri oluşturmaktadır. Türk Kızılay'ı gerek yurtiçi gerek yurtdışı yardımları ile toplamda 1.812.154 milyon harcama yaparak yoksullukla mücadelede önemli bir rol üstlenmiştir.

Tablo 2.11. Türk Kızılay'ı 2016 Yılı Yardımları Dağılım Oranları

GELİRLER [TL]	
Gelir Toplamı	1.812.154.052,06
Üye Ödentileri	554.395,87
Yurtdışından Alınan Yardımlar	74.250,00
Kamu Kuruluşlarından Alınan Yardımlar	1.500,00
Diğer Bağış ve Yardımlar	1.173.063.020,23
Bağış Gelirleri	109.455.618,11
Yardım Toplama Gelirleri	1.063.607.402,12
İktisadi İşletme Gelirleri	1.879.646,23
Finansal Gelirler	23.227.035,13
Diğer Gelirler	539.011.438,92
Kira Gelirleri	74.342.765,68
TOPLAM	1.812.154.052,06
GİDERLER [TL]	
Gider Toplamı	1.794.843.401,38
Genel Giderler	125.014.152,77
Personel Giderleri	268.294.682,55
Amaç ve Hizmet Giderleri Toplamı	1.378.398.617,36
Kültür, Sanat, Spor	9.991,67
Eğitim ve Araştırma	1.771.334,67
Sağlık	238.632.477,15
Sosyal Hizmetler	9.894.226,55
Çevre (Doğa ve Hayvanları Koruma)	
Ekonomik Sosyal ve Toplumsal Kalkınma	17.808.964,38
Hukuk İnsan Hakları ve Politika	5.196,10
Hayır İşleri ve Gönüllü Faaliyetler	1.105.588.976,24
Uluslararası Faaliyetler	2.612.050,42
Diğer	2.075.400,18
Diğer Giderler	23.135.948,70
Gelir Fazlası	17.310.650,68
TOPLAM	1.812.154.052,06

Kaynak: Kızılay, 2016 Faaliyet Raporu

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanında faaliyet gösteren ve çalışmaya konu olan dernek ve vakıfların sosyal ve ekonomik boyutlarıyla kalkınmada önemli bir güç olduğu söylenebilir. Nitekim Gelişmiş ve GO dünya ülkelerinin kalkınma planlarında da gönüllülük esasına bağlı bu kuruluşlara yoksullukla mücadelede önem atfedildiği görülmektedir. STK'lar yoksullukla mücadele eden ihtiyaç sahibi bireylerin yaşam koşullarının iyileştirilmesinde ve sosyal dışlanmaya maruz kalmadan ekonomik ve toplumsal hayata katılımlarının mümkün kılınması noktasında önemli bir güçtür. Öyle ki, STK'ların, küresel nitelik kazanmalarının sonucu olarak üçüncü sektör adıyla anılmaları, özellikle devletin ulaşamadığı ya da geç ulaştığı yerlerdeki ihtiyaç sahibi gruplara ulaşmadaki başarısı bu gücü kanıtlar niteliktedir.

Yoksulların sesi olmayı başaran STK'ların başarı şansı; yönetim, insan kaynakları, para yönetimi, kaynak oluşturma gibi alanlarda adil, dürüst, samimi ve hesap verebilir niteliklere sahip olabilmeleri açısından gereklidir. Ayrıca yoksulların sesi olan STK'ların yoksulluğu ve gelir dağılımını adaletsizliğini ortadan kaldırmak için ihtiyaç sahiplerine yönelik yaptıkları ayni ve nakdi yardımların yanı sıra yoksullara istihdam olanakları sağlayan, ve onların üretken olabilmeleri için uygulayacakları etkili projelerin hayata geçirilmesi açısından bir zorunluluktur. Zira, yoksullara hiçbir karşılık beklemeden yapılan sürekli yardımların yoksulları tembelleğe teşvik etmesi, yardım alma bağımlılığını arttırarak olumsuz etki yaratabilecektir.

Tüm devletlerde olduğu gibi kalkınma planlarında kamu sektörü ve özel sektöre ilaveten sivil toplum kuruluşlarının etkinliği belirtilmektedir. Ancak yoksullukla mücadelede bu kuruluşların tek başına yeterli olamayacağı, dayanışma ağlarının kuvvetlendirilmesi gerekliliği belirtilmektedir. Ayrıca kalkınma planlarında kamu kurumu, özel sektör ve STK'ların koordineli bir şekilde birbirini tamamlar nitelikte işbirliği içerisinde olmaları gerektiğinin önemi vurgulanmaktadır. Öyle ki, devlet ve STK lar birbirinin rakibi değil birbirinin tamamlayıcısıdır. STK'lar daha iyi bir hizmet için devlete yardımcı olmak ve politika yapma sürecine de katkı sağlamakta iken, devletin STK' lara yönelik maddi ve manevi desteği de STK'ların başarı şanslarının artmasını sağlayacaktır.

Yeni liberal politikaların sosyal devlet politikalarını tamamen ortadan kaldırdığı iddialarına karşın, sosyal sorunların çözümüne ilişkin liberal görüşlerin, sosyal risklere karşı bireysel sorumluluğu, sosyal sigorta alanında kalite için devlet ile özel sektörün rekabet etmesini, ayrıca kamusal sosyal yardımlarda devletin yanında, sosyal nitelikli hayır kuruluşlarının yer almasını teşvik ettiği görüşü akla daha yatkın görülmektedir. Son yıllarda artan sosyal sorunlar nedeniyle devletler, örgütlü sivil inisiyatifin katkılarını daha fazla ihtiyaç duyduklarından, sosyal amaçlı STK'lara rakip olmaktansa onları sosyal ortak olarak görmekte ve destek vermektedirler. Devletin STK'lar üzerindeki koruyucu, düzenleyici ve denetleyici işlevlerinin aynen düzenli bir şekilde sürdürülmesi kaçınılmaz gözükmektedir. STK'lar devletin zaman zaman eksik ya da etkisiz kaldığı alanlarda özellikle sosyal konularda bilhassa da yoksulluğu önleyici politikalarda onu tamamlayan ve geliştiren hedef ve ilkelerle ona yardımcı olacak şekilde katkıda bulunabilirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YOKSULLUK VE SOSYAL HARCAMALAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER

AMPİRİK BİR UYGULAMA

3.1. SOSYAL YARDIMLAR VE YOKSULLUK ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Sosyal yardımlar kendini ve ailesini geçindirebilme imkânı olmayan, hiçbir sosyal güvenceye sahip olmayan ve asgari geçimini bile karşılamakta zorluk çeken bireylere devlet tarafından sunulan transferleri içerir. Sosyal yardımlara primsiz sosyal güvenlik rejimi de denilmektedir. Bunun nedeni sosyal güvenlik farklı olarak yoksulların hiçbir prim veya bedel ödemediği için bu yardımlardan yararlanabiliyor olmalarıdır.

Yapılan bu yardım organizasyonunun kimin tarafından gerçekleştirildiği önemli bir konudur. 2002 yılına kadar gönüllü kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen sosyal yardımlar sonrasında devletin önemli bir sorumluluğu haline gelmiştir. Bireylerin yaşamlarını adil, huzurlu ve toplumsal dengenin sağlandığı bir ortamda sürdürebilmeleri, devletin sosyal refah devleti olmanın bir gereği olarak üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesiyle mümkün olabilecektir.

Günümüzde yoksullukla mücadele kapsamında devletin uygulayabileceği çok sayıda politika mevcuttur. Yoksullukla mücadelede devletin nasıl bir yol izlemesi gerektiği ve hangi politika araçları ile sorunu ortadan kaldıracabileceği literatürde sıkça tartışılan konular arasında önemini korumaktadır. Devlet yoksullukla mücadelede sosyal politikaları bir araç olarak kullanabilir.

Yoksulluk sorununun azaltılmasında önemli işleve sahip olan ve bu amaç doğrultusunda uygulanan sosyal yardımlar gün geçtikçe önemini korumaktadır. Muhtaç bireylerin sosyal yardımlardan yararlanabilmeleri amacıyla 9 Aralık 2004 tarihinde 5263 Sayılı Kanunla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2011 tarihinde ise, sosyal hizmet ve sosyal yardım veren kurumları tek bir çatı altında toplamak amacıyla 633 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

(ASPB) kurulmuştur. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çatısı altında faaliyet göstermeye başlayan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM), sosyal yardım faaliyetlerini Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynaklarını kullanarak, ülke genelindeki tüm il ve ilçelerde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla yürütmektedir (Hacımahmutoğlu, 2009:141).

Yoksullukla mücadelede önemli bir araç olarak kullanılan sosyal yardımlar vergi yoluyla finanse edilmekte, belirli bir asgari yaşam düzeyinin altındaki her bireye ayrıca, dul, işsiz, engelli, yetim gibi belirli bir grupta yer alan muhtaçlara aynı ve nakdi yardım sağlamaktadır.

Sosyal yardımlar toplumda ortaya çıkabilecek muhtemel sosyal risklerin önlenmesinde önemli bir role sahiptir. Sosyal riskler karşısında çareler üretmesi beklenen sosyal devlet yaklaşımında yurttaşlık; yapılacak sosyal yardıma hak kazanmanın tek koşulu olmakla beraber ayrıca elde edilen gelirden, yurttaşın sisteme yaptığı katkıdan ya da onun mesleki konumundan önemli ölçüde bağımsızdır. Sosyal yardımlar toplumun tüm kesimlerindeki ihtiyaç sahiplerini bir sosyal yurttaş olarak kavradığından, tek başına toplumu bütünleştirici bir özelliğe sahiptir (Metin, 2011: 181).

Yoksul ve muhtaçlara hiçbir karşılık beklemeden yardımda bulunmak tarihin eski çağlarından beri süregelen bir durumdur. Sosyal yardımların tarihine bakıldığında kavramın dini ve kültürel boyutlarla ilerlediği söylenebilir. Zira o dönemler yoksula yardım, toplumun gözünde ekonomik bir sorun olmaktan öte manevi duygularla yapılan bir eylemdi. Yapılan bu yardımlar önceleri hayır yapmak anlayışını temel alarak, dini kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirilirken, şartların ve koşulların değişiklik göstermesiyle önemli değişimleri de beraberinde getirmiştir.

Yoksullara yönelik yapılan sosyal yardımlar özellikle sanayileşme dönemiyle beraber kişisel gelir dağılımı adaletsizliğini ortadan kaldırmak için önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Esas itibarıyla sosyal yardımlar, toplumun en alt gelir grubuna ait mutlak açlıkla karşı karşıya olan yoksulluğu ortadan kaldıran ve muhtaçlık durumu için verilen bir mücadeledir. Yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılması için yeterli olmamakla beraber en azından temel ihtiyaçlarını acil karşılamak zorunda olan yoksulların kısa vadede en büyük desteğidir.

Sosyal yardımların yoksulluğu azaltmadaki en önemli rolü yoksul bireye kendi kendini idame ettirebilecek düzeye gelinceye kadar gelir güvencesi sağlamasıdır. Sosyal yardımlar, yoksul bireylere zaman kazandırarak, aldıkları yardımlarla soluklanma fırsatı sunmakta, böylelikle yoksullar, kendi başına yardımsız yaşamlarını sürdürebilme açısından yapabilecekleriyle ilgili bir düşünme sürecine girerek kendilerini belli konularda bilgi edinme ve beceri kazanma yönünde zorlayabilmektedirler (Kaya, 2009:27). Bunun yanı sıra devlet tarafından karşılıksız sağlanan bu transferler kişiyi ekonomik açıdan rahatlatmakla kalmayıp, kişinin sosyal ve psikolojik durumunda da bir iyileşme sağlamaktadır.

Bu bölümün amacı, Türkiye’de yoksullukla mücadelede sosyal yardımların yoksulluk ile uzun ve kısa vadede ilişkili olup olmadığını ayrıca sosyal yardımlar ve yoksulluk arasındaki nedenselliği araştırmaya yöneliktir. Bu amaca yönelik çalışmada öncelikle, yurtiçi ve yurtdışında yayınlanmış çalışmalar incelenerek literatür taraması yapılmıştır. Ardından, sosyal yardımların yoksulluk üzerindeki etkisi ampirik çalışmayla saptanmış ve çalışma sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

3.2. LİTERATÜR TARAMASI

Türkiye’de yoksulluk çalışmaları son yıllarda önem kazanmaya başlamıştır. Başta gelişmiş ülkelerin ekonomik durumlarındaki gelişmelerin yoksulluk sorununu bitirmeye yönelmesi ve bu duruma diğer ülkelerin de dâhil olmasıyla yoksulluğun ölçülmesine ve yoksulluk profilinin çıkarılmasına yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Bu araştırmaların bazıları anket yoluyla gerçekleştirilen alan çalışmalarından oluşmaktadır. Yoksulluğun ölçülmesi noktasında yapılan çeşitli çalışmalarda tüketim ve gelir ölçütlerinin kullanılmasının yanı sıra insani yoksulluk yaklaşımını benimseyen çalışmalar da mevcuttur.

Bu kapsamda, Dumanlı (1996), bireylerin yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürmeleri için günlük almaları gereken kalori miktarından hareketle 1987 ile 1994 yılları için yoksulluk sınırı çalışması yapmıştır. Bu çalışmaya yakın diğer bir çalışma ise, Erdoğan (1996) Türkiye geneli, kent, kır ve 7 coğrafi bölgeden hareketle Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi uygulaması yaparak kişilerin yaşamları için gerekli kalori miktarını hesaplamıştır. Erdoğan (1998) ise, yoksulluğu, eğitim, yaş, cinsiyet, ve ikamet edilen konut gibi değişkenleri temel alarak incelemiştir. Çalışmasında,

yoksulların eğitim düzeylerinin arttıkça yoksulluk oranının azaldığı, yoksulluk oranının yevmiyeli çalışanlarda çok yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Tüm tüketim maddelerini dahil ederek yoksulluk oranını hesaplayan Dansuk (1997), 1973-1987 dönemini kapsayan ve yoksulluk ile işgücü, cinsiyet, gelir dağılımı gibi sosyal göstergeler arasında ilişki kuran çalışmasında, eğitim seviyesi düşük, hiçbir sosyal güvenceye sahip olmayan ve tarım kesiminde yaşayan bireylerin yoksulluk oranlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Doğan (2014) ise, Türkiye'nin yoksulluk durumunu mekânlar bazında inceleyerek hangi bölgede hangi yoksulluk türünün yoğunluklu olduğu sorusuna cevap aramıştır. Çalışmasında illeri ve bölgeleri inceleyerek coğrafi koşulların yoksulluk boyutuna etkisini incelemiştir. Çalışma sonucunda Türkiye'nin yoksulluk profilini iller bazında çıkararak illerin yoksullukla mücadele hedeflerini belirlemelerinde yardımcı olmuştur.

Kabaş (2009), çalışmasında yoksulluk kavramını incelerken Bin Yıl Kalkınma Hedefleri, yoksulluk sınırı ve gelir dağılımı verilerini karşılaştırarak, gelişmekte olan 24 ülkenin yoksulluk durumlarını 10 farklı gösterge kullanarak çok boyutlu olarak hesaplamıştır. Çalışmasında ülkelerin yoksulluk sıralamalarının gelir sıralamasından farklı olduğu ve yoksulluğun gelir bazlı ölçülmesinden ziyade çok boyutlu olarak ölçülmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Yalçın (2008), yoksulluk çalışmalarına sivil toplum kavramını dahil ederek tezini devlet ile sivil toplum kuruluşlarının beraber çalışması gerektiği üzerine savunmuştur. STK'ların yoksulluğu azaltma noktasında ancak devletle etkin bir rol oynayarak azaltabileceği konusu üzerinde durmuştur.

Akder (2000), çalışmasında insani gelişme çerçevesinde, kırsal sorunlar üzerine giderek yoksulluğun azaltılmasında kır-kent karşılaştırması yapmıştır. Çalışmada kırsal bölgelerde yoksulluğun daha yoğun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kentsel ve kırsal düzeyde yoksulluğu ele alan diğer bir çalışma ise, Buğra ve Keyder (2003 ve 2006) dir. Çalışmada Türkiye'de yıllar itibari ile farklı boyutlarda beliren yoksulluk olgusu incelenmiştir. Araştırmada göç olgusuna değinilerek göçmenlerin göç etikleri bölgelerde gecekondulaşma sonucu ortaya çıkan sorunlar incelenmiştir. Taşci (2016) çalışmasında dünyada ve Türkiye'de, gelir dağılımı eşitsizliğinin ve yaygınlaşan yoksulluğun görünümünü incelemiştir. Tüm dünyada

yoksulluğu bitirmek için alınması gereken tedbirlerin nasıl olması gerektiğini araştırmış, devletin gerekli politikalar üretmesi ve bu politikaların uygulamaya konulması için çalışmalar yapmıştır. Çalışmasında Türkiye’de mevcut politikaların yetersiz olduğu sonucuna varmış, yetersiz olan bu politikaların tekrar incelenmesi ve yeni politikalarla desteklenmesi sonucuna ulaşmıştır.

Bunların dışında kaynaklarda, saha çalışmaları yapan araştırmalara da rastlamak mümkündür. Bu çalışmaların çoğu göç olgusuyla ortaya çıkan kentsel yoksulluğun dönüşümüne odaklanmaktadır. Buna örnek olarak, Işık ve Pınarcıoğlu (1998)’nin İstanbul Sultanbeyli’de yapılan çalışması örnek verilebilir. Bu çalışmada, anket, yüz yüze görüşme ve gözlem teknikleri kullanılarak saha araştırması yapılmıştır. Çalışmalarında Sultanbeyli’ye göç yoluyla gelen kişilerin buraya yerleşerek gecekondulaşmaya sebep olduklarını gözlemlemişler ve imkanlarını biraz geliştirince farklı bölgelere gitmeleri sonucu oluşan rant kavramını bulmuşlardır. Sonraki gelen kişiler için bir yerleşim yeri olarak kullanılırken sahipleri için kazanç durumu olduğu, ilk gelen yoksul bireylerin zamanla diğer kişiler üzerinde zenginleştikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışma yoksulluk çalışmaları için farklı bir konu olmasını sağlamıştır.

Sosyal yardımların, yoksulluğu azaltıp azaltmama noktasında kaynaklarda farklı çalışmalara rastlamak mümkündür. Sosyal yardımların yoksulluk üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalar incelendiğinde, söz konusu yoksulluğu azaltmak amacıyla uygulanan doğrudan mücadele yaklaşımlarının iki farklı biçimde etkiye sahip olduğu iddia edilmektedir. Garfinkel vd. (2006) ve Fuest vd. (2010), sosyal yardımların yoksul kesimlerin refah düzeyini arttırmanın yanı sıra bu kesimlerin kendi iş imkânlarını yaratıcı fırsatlar sunarak da fayda sağladığı görüşünü belirtmişlerdir. Buna karşın Roed ve Strom (2002), yoksul kesimlere sağlanan yardımların bu kesimlerin herhangi bir işte çalışma isteğini ve teşvikini azalttığı yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu nedenle sosyal yardım harcamalarının yoksulluk ve toplumsal refah üzerindeki etkileri tam olarak belirli değildir. Konu üzerine yapılan ampirik çalışmaların ise kısıtlı sayıda olduğu görülmektedir.

Haile ve Nino-Zarazua (2017), sosyal yardım harcamalarının yoksulluk ve toplumsal refah üzerindeki etkisini 1990-2009 dönemine ait, düşük ve orta gelirli ülkeler için GMM (Generalized Method of Moments) yöntemi aracılığıyla incelemiş ve çalışma sonucunda sosyal yardımların yoksulluğu azalttığı yönünde bulgulara

ulaşmışlardır. Gupta vd. (2003), yoksul kesimlere sağlık giderleri bakımından sağlanan sosyal yardımların yoksulluk üzerindeki etkilerini 44 ülke için en küçük kareler yöntemi aracılığıyla inceledikleri çalışma sonucunda sosyal yardımların yoksulluğu azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Baldacci vd. (2008), sosyal yardımların toplumsal refah üzerindeki etkilerini panel sabit etkiler modeli aracılığıyla 1971-2000 dönemi ve 118 gelişmekte olan ülke için inceledikleri çalışmada, sosyal harcamaların yoksulluğu azaltarak toplumsal refahı arttırdığı sonuçlarına ulaşmıştır.

Doerrenberg ve Peichl (2014), OECD ülkelerinde sosyal kamu harcamalarının yoksulluk üzerindeki etkilerini 1981-2015 dönemi için ve panel GMM yöntemi aracılığıyla inceledikleri çalışmaları sonucunda yoksulluğu azaltma noktasında en etkin politikanın sosyal yardım harcamaları olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Roine vd. (2009), kamu tarafından gerçekleştirilen sosyal yardımların yoksulluk üzerindeki etkilerini incelerken 16 ülke için farklı periyotları ele alarak oluşturdukları dengesiz panel modelinde panel GLS (Generalized Least Squares) yönteminden faydalanmış ve çalışma sonucunda sosyal harcamaların düşük gelirli kesimin gelir düzeyine fayda sağladığı bulgularına ulaşmıştır. Buğra ve Keyder (2002), sosyal yardımlarla belirli bir gelir seviyesinin altında bulunanlara sağlanacak olan ek gelir desteğinin yoksulların daha istikrarlı yaşamalarına, geleceğe güvenle ve ümitle bakmalarına yardım edeceğini belirtmişlerdir.

Smeeding (2006) ve Behrendt'in (2000), yoksulluk ve sosyal harcamalar arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarında kamu harcamalarının milli gelire oranı yüksek olan Finlandiya, Norveç ve Belçika gibi Avrupa ülkelerinde yoksulluk oranının da düşük olduğunu belirtmişlerdir. Atkinson (2000: 5), aynı miktarlarda yapılan sosyal harcamaların eşitsizlik ve yoksulluk üzerindeki etkisinin her ülkede farklı olabildiği görüşünü savunmuştur. Atkinson, transfer harcamalarının gayri safi yurt içi hasılaya oranındaki %1'lik bir artışın, Fransa'da yoksulluk oranını 2,6 puan, İngiltere'de 4 puan azalttığı, ayrıca Danimarka ve Hollanda gibi sosyal transferlere yüksek pay ayıran ülkelerde ise eşitsizlik ve yoksulluğu daha fazla azalttığı bulgusunu elde etmiştir. OECD tarafından yapılan yoksulluk çalışmaları da Atkinson'un görüşünü destekler niteliktedir. Öyle ki, yapılan çalışmalar sosyal harcamaların yoksulluğu azalttığı görüşünü desteklemekle beraber sosyal harcamaların yoksulluk üzerindeki etkisinin ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği yönündedir.

Sarısoy ve Selçuk (2010), 2002-2007 dönemini kapsayan çalışmasında EKK yöntemiyle Türkiye’de kamu sosyal transfer harcamalarının yoksulluğu azaltmadaki etkisini analiz etmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda kırsal alanda yoksulluk oranının kentsel alanlara göre daha fazla olduğu, kırsal alanlarda uygulanan sosyal yardımların yanı sıra yoksullukla mücadelede bir takım özel stratejilerin geliştirilmesi gerektiği görüşünü ileri sürmüşlerdir.

Sırma D. Şeker (2008), Türkiye’de sosyal transferlerin yoksulluk üzerinde ne kadar etkili olduğunu ortaya koyabilmek için Türkiye İstatistik Kurumu hane halkı bütçe anketi ham verilerini kullanarak, sosyal transferlerin gelirle olan ilişkisini, gelir eşitsizliğini ne kadar etkilediğini, hedef kitesine ne kadar ulaştığını ve en yoksul kesimlerin hangi transferlerden yararlandığı gibi hususları analiz ettiği çalışmasında, Türkiye’de sosyal transferlerin gelir eşitsizliğini azaltan bir etki sergilediği sonucuna ulaşmıştır (Şeker, 2008: 170).

Caminada, Goudswaard ve Koster (2011), 1985-2005 yılları arasındaki verileri kullanarak yapmış oldukları analizde 22 OECD üyesi ülkesinde sosyal harcamaların yanı sıra işsizlik oranı, kişi başına düşen hâsıla ve yaşlı nüfusun toplam içerisindeki payı gibi değişkenlerin yoksulluk oranı üzerinde etkisi olduğunu bulgusuna ulaşmışlardır.

Zengin vd.(2012), toplumun geniş bir kesimini içeren standart bir yardım programından ziyade yapılan sosyal yardımların en muhtaç kesimin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yapılması gerektiği, değişik ihtiyaç ve yaş gruplarına bir arada hizmet sunabilecek çok amaçlı merkezlerin ve/veya tesislerin kurulmasına öncelik verilmesi gerektiğini savunmuştur.

Gezer ve Üçdoğruk (2016), ekonometrik yöntemler kullanarak yaptıkları çalışmada sosyal yardımların verilmesinde etki eden faktörler araştırılmış, bireyin yaşının ve eğitim seviyesinin bu konuda önemli bir belirleyici olduğu, nitekim alınan yardımlarla yaş faktörü arasında doğru yönlü, eğitim seviyesi ile ters yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çelikay ve Gümüş (2014), sosyal yardımlar ve yoksulluk oranı arasındaki ilişkinin yönünü 26 istatistikî bölge birimi temelinde statik panel veri analizi yöntemini kullanarak belirlemişlerdir. Çalışmanın sonunda, sosyal harcamalarda meydana gelecek artışın yoksulluk oranının azalttığı, ayrıca, muhtaç bireylere

aktarılan sosyal yardımların yoksullukla mücadelede sosyal dışlama ve sosyal risklere karşı belirleyici olduğu sonucuna varmışlardır.

Literatürde devletin yoksullukla mücadelede aktif bir rol üstlenmemesi, piyasaya yapılan bu müdahalenin yoksulluk problemini ortadan kaldırmak bir yana yoksulluğun daha da yoğunlaşmasına sebep olacağını ileri süren görüşlere de rastlamak mümkündür. Örneğin Marsland'a göre, kendi kendilerini geçindiremeyenler dışında çalışabilecek durumdakilere yapılan sosyal yardımlar bağımlılık kültürü yaratmaktadır (Oktik, 2008: 43). Marsland'a göre, yoksullara yönelik yapılan sosyal yardımlar kişileri tembelliğe sevk eder ve yoksulluğun yeniden üretilmesine neden olur.

Sosyal yardımların belirli bir zaman sonra damgalayıcı ve dışlayıcı özelliklerine vurgu yapan Guy Aznar ise süreklilik kazanacak sosyal yardım niteliğindeki bir "yaşam gelirin" toplum için gerçek bir tehdit oluşturacağına vurgu yapmaktadır. Haveman bu görüşü kısmi olarak destekler. Zira, Haveman'ın yaptığı bir çalışmaya göre gelir koruma desteklerinin miktarı ve ulaşılabilirliği arttıkça gelir yoksulluğu ve ücret dağılımındaki eşitsizlik azalmakta, aynı zamanda çalışma isteği de azalarak işsizlik artmaktadır (Şener, 2010:7).

3.3. MODEL VE VERİ SETİ

Çalışmada, Türkiye'de sosyal yardımların yoksulluk üzerindeki etkisini incelemek amacıyla oluşturulan genel model şu şekildedir:

$$\ln YKS_t = \alpha_0 + \alpha_1 \ln GDP_t + \alpha_2 \ln INF_t + \alpha_3 \ln TR_t + \alpha_4 \ln SY_t + u_t \quad (1)$$

Modelde esneklik yorumu yapabilmek ve varyansı küçültebilmek için bağımlı ve bağımsız değişkenlerin logaritması alınmıştır. Denklemden bulunan değişkenlerden α_0 , sabit terimi; $\ln YKS$, yoksulluk oranını temsilen hane halkı tüketim harcamalarının logaritması; $\ln GDP$, ekonomik büyümeyi temsilen reel GSYH'nin logaritması; $\ln INF$, enflasyonu temsilen tüketici fiyat endeksinin logaritması; $\ln TR$, dış ticareti temsilen toplam dış ticaret hacminin logaritması; $\ln SY$, sosyal yardımları temsilen sosyal harcamaların logaritması ve u_t hata terimini ifade etmektedir. Model kurulurken Magombeyi ve Odhiambo (2018) çalışmasını takiben ve yoksulluk oranını temsilen hanehalkı tüketim harcamaları kullanılmıştır.

Ampirik modelde kullanılan değişkenlerden hane halkı tüketim harcamaları ve reel GSYH serileri 2010 yılı sabit fiyatlarıyla dolar cinsinden, tüketici fiyat endeksi serisi 2010 yılı baz yılı aracılığıyla (2010=100), dış ticaret hacmi ihracat ve ithalat toplamının milli gelirdeki payı şeklinde, sosyal harcamalar ise 2010 yılı sabit fiyatlarıyla kullanılmıştır. Bu değişkenlerden hane halkı tüketim harcamaları, reel GSYH, tüketici fiyat endeksi ve dış ticaret hacmi oranı verileri Dünya Bankası tarafından yayınlanan World Development Indicators veri tabanından; sosyal harcamalar veri seti ise OECD veri tabanından elde edilmiştir. Analize konu olan veriler 1987-2014 dönemini kapsamaktadır. Çalışmada kullanılan verilerin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 3.1. deki gibidir.

Tablo 3.1. Verilerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Min	Max
Lnyks	28	26.57492	.3219686	26.08488	27.16278
Lngdp	28	27.01872	.3427891	26.50949	27.65614
Lninf	28	1.839668	3.05104	4.2115827	4.910162
Lntr	28	3.758962	.1805749	3.41696	4.006793
Lnsy	28	2.112432	.3943426	1.182034	2.60417

3.4. YÖNTEM

Çalışmada analiz için, öncelikle değişkenlerin logaritmaları alınarak logaritmik seriler elde edilmiş ve logaritmik serilerin uyum seviyeleri incelenmiştir. Logaritmik serilerin durağanlığı, Augmented Dickey Fuller (ADF) (1981) ve Phillips-Perron (PP) testi ile incelenmiştir. Serilerin birim kök analizinden sonra optimum gecikme uzunluğunun belirlenmesi için Vector Auto-Regressive (VAR) analizi uygulanmıştır. Sosyal yardımların ve diğer kontrol değişkenlerin yoksulluk üzerindeki kısa ve uzun dönemli etkilerini incelemek amacıyla ARDL (Autoregressive Distributed Lag) sınır testi yaklaşımından faydalanılmış ardından seriler arasındaki nedensellik ilişkileri Granger Nedensellik Analizi ile analiz edilmiştir.

3.5. UYGULAMA

3.5.1. Birim Kök ve Eşbütünleşme Testleri

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin geçerliliğini incelemeyen önce, serilerin durağanlık süreçlerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle çalışmada

Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testlerinden faydalanılmıştır. Sıfır hipotezleri, serilerin birim kök içerdiğine işaret eden her iki test için de elde edilen bulgular Tablo 3.2’de görülmektedir.

Tablo 3.2’de sunulan sonuçlar incelendiğinde, yoksulluk, reel GSYH, enflasyon, dış ticaret ve sosyal yardım değişkenlerinin tümünün düzey değerleri için sıfır hipotezinin kabul edildiği ve serilerin birim kök içerdiği görülmektedir. Fark işlemcisi kullanıldıktan sonra ise tüm değişkenler için sıfır hipotezinin reddedildiği dolayısıyla serilerin durağan hale geldikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 3.2. Birim Kök Testi Sonuçları

	ADF Birim Kök Testi		PP Birim Kök Testi	
	t-ist.	Olasılık	t-ist.	Olasılık
Düzye Değerleri				
LnYKS	0.297	0.973	1.405	0.998
LnGDP	0.606	0.987	0.737	0.990
LnINF	-2.184	0.216	0.139	0.996
LnTR	1.701	0.419	-1.717	0.411
LnSY	-0.770	0.807	-1.515	0.510
Fark Değerleri				
LnYKS	-5.286***	0.000	-5.603***	0.000
LnGDP	-5.358***	0.000	-5.358***	0.000
LnINF	-4.602***	0.006	-3.919***	0.005
LnTR	-4.653***	0.001	-4.874***	0.000
LnSY	-4.971***	0.007	-3.735***	0.009

Not: *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Çalışmada ele alınan değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığını belirlemek için eş bütünleşme testi yapılmalıdır. Ancak bu testleri uygulamadan önce bir VAR modeli oluşturularak modelin gecikme sayısının belirlenmesi ve hangi modelin verilere uygun olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Var Modeli’nin derecesinin belirlenmesi için kullanılan en yaygın testler olabilirlik oranı testi (LR), Akaike Bigi Kriteri (AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (SC)’dir. Bu testlere ilaveten özellikle paket programlar tarafından sunulan; Son Öngörü Hatası (FPR), ve Hannan-Quinn Bilgi Kriteri (HQ), de yer almaktadır. Bu kriterleri minimum yapan gecikme uzunluğu, optimal olarak kabul edilmektedir.

Optimum gecikme uzunluğu seçimi 2,3,4 gecikmeyi önermektedir. Maksimum 4 gecikme uzunluğu üzerinden çeşitli kriterlere göre optimum gecikme uzunluğu Tablo 3.3. yardımıyla tespit edilmiştir. Bu gecikme uzunluklarından 2 gecikme

seçilmiştir. Zira, Eviews programının otomatik ARDL tahmini 2 gecikme seçerek yapılmıştır.

Tablo. 3.3. Optimum Gecikme Uzunluğu Testi Sonuçları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	HQ	SC
0	75.7096		1.9e-09	-5.89247	-5.89247	-5.64704
1	217.167	282.92	1.2e-13	-15.5973	-15.2066	-14.1247
2	257.826	81.318	4.5e-14	-16.9022	-16.186	-14.2025*
3	289.566	63.479*	7.1e-14	-17.4638*	-16.422*	-13.537
4	.	.	-9.4e-43*	.	.	.

*Kriter tarafından seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir.

LR: : Ardışık modifiye edilmiş LR test istatistiği

FPE: Son kestirim hatası

HQ: Hannan-Quinn bilgi kriteri

AIC: Akaike bilgi kriteri

SC: Schwarz bilgi kriteri

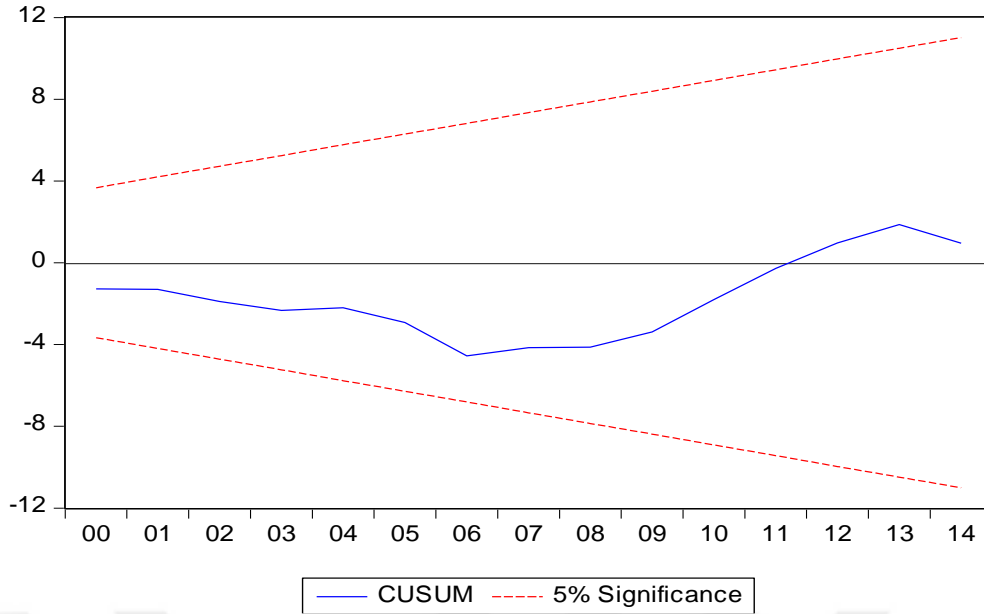
Gecikme uzunluğunun tespitinin ardından değişkenler arasındaki eşbütünlüşme ilişkisi bir başka deyişle uzun dönemli ilişki, ARDL sınır testi yaklaşımı aracılığıyla incelenmiştir.

ARDL sınır testi yaklaşımının, değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiyi ayrıştırabilmesi dışındaki diğer avantajları farklı düzeylerden durağan olan seriler arasındaki ilişkinin incelenmesine olanak sağlaması, otokorelasyona karşı tutarlı sonuçlar vermesi ve değişkenler arasındaki kısa dönem uyarlanma süreci ile uzun dönemli ilişkiyi ayrıştırabilmesidir (Pesaran ve Shin, 1997). Temel ampirik modeli gösteren Denklem 1'in ARDL versiyonu aşağıdaki gibidir;

$$dlnYKS_t = c_0 + \sum_{i=1}^n \beta_{0,i} dlnYKS_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{1,i} dlnGDP_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{2,i} dlnINF_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{3,i} dlnTR_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{4,i} dlnSY_{t-i} + \delta_0 lnYKS_{t-1} + \delta_1 lnGDP_{t-1} + \delta_2 lnINF_{t-1} + \delta_3 lnTR_{t-1} + \delta_4 lnSY_{t-1} + \mu_t$$

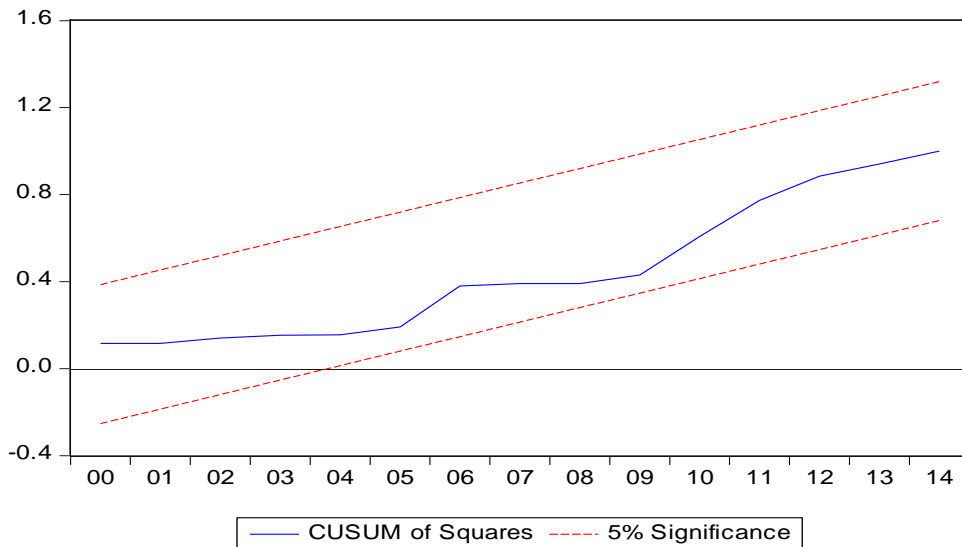
Denklemde yer alan değişkenlerden d , fark alma işlemcisini; n , gecikme sayısını simgelerken, $\delta_1, \delta_2, \delta_3, \delta_4$ ortak anlamlılıkları test etmek için alt ve üst sınırı belirleyen F - istatistiğini hesaplanmaktadır.

Bu doğrultuda, değişkenler arasında eşbütünlüşme ilişkisinin olmadığı yönündeki boş hipotez $H_0: \delta_0 = \delta_1 = \delta_2 = \delta_3 = \delta_4 = 0$, alternatif hipoteze karşı $H_1: \delta_0 \neq \delta_1 \neq \delta_2 \neq \delta_3 \neq \delta_4 \neq 0$ sınanmaktadır. Modelin tahmin aşamasında optimum gecikme uzunlukları Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) aracılığıyla tespit edilmiştir.

Şekil 3.1. Parametre İstikrar Testi Sonuçları

Veri setinde kırılmanın olup olmadığı hakkında kısaca bilgi veren ve şekil 3.1. de gösterilen CUSUM testine göre %5 aralığından sapma olmaması ve değerlerin zamanla değişen işaretli olması yapısal kırılmanın olmadığına parametrelerin istikrarlı olduğuna işaret etmektedir. Şekil 3.2.'den ardışık hata kareleri ile hesaplanan CUSUM kare testi ile güven sınırları dışına çıkmadığı yapısal kırılmanın gerçekleşmediği şekilden görülmektedir.

Şekil 3.2. Cusum Square Testi

Tablo 3.4'te sunulan sonuçlar incelendiğinde, hesaplanan F-istatistiğinin değerinin 5.072 olduğu ve bu değer yine Tablo 3.4'te yer alan kritik değerler ile karşılaştırıldığında %1 anlamlılık düzeyine işaret eden 4.370 kritik değerinin üzerinde yer aldığı görülmektedir. Bu sonuç, değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin geçerli olmadığı yönündeki sıfır hipotezinin reddedilmesini sağlamaktadır. Sonuç olarak, yoksulluk, reel GSYH, enflasyon, dış ticaret hacmi ve sosyal yardım değişkenlerinin eşbütünleşik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen bulguların güvenilir olması bakımından, kurulan modelin gerekli varsayımları taşıyıp taşımadığının belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla yapılan teşhis testi sonuçları da Tablo 3.4'te verilmiştir. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde; Breusch - Godfrey LM testi (SERIAL) sonucunda modellerde otokorelasyon sorununun olmadığı, ARCH testi sonucunda tüm modeller için hata terimlerinin sabit varyans varsayımını sağladığı, Jarque-Bera testi (NORMALITY) sonucunda hata terimlerinin normal dağılıma sahip oldukları ve Ramsey testi sonucunda da doğru fonksiyonel formun kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca şekil 3.1'de verilen CUSUM ve CUSUMQ (Cumulative sum and cumulative sum of squares) testleri sonucunda da katsayıların istikrarlı oldukları gözlemlenmiştir

Tablo 3.4. ARDL Sınır Testi ve Teşhis Testi Sonuçları

Model	YKS=f(GDP,INF,TR,SY)	Kritik Değerler
Gecikme Uzunluğu	(2,1,2,1,0)	
F-istatistiği	5.072***	%1
Teşhis Testleri		Alt Sınır: 3.290
χ^2 NORMAL	1.297 (0.522)	Üst Sınır: 4.370
χ^2 SERIAL	0.412 (0.670)	%5
χ^2 ARCH	3.355 (0.080)	Alt Sınır: 2.560
χ^2 WHITE	0.316 (0.964)	Üst Sınır: 3.490
χ^2 RAMSEY	1.515 (0.148)	%10
CUSUM	İstikrarlı	Alt Sınır: 2.200
CUSUMQ	İstikrarlı	Üst Sınır: 3.090

Not: *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Parantez içerisindeki değerler, olasılık değerlerini göstermektedir.

Sosyal yardımların ve diğer kontrol değişkenlerin yoksulluk üzerindeki kısa ve uzun dönemli etkilerini incelemek amacıyla kullanılan ARDL katsayı tahmini sonuçları Tablo 3.5'te gösterilmektedir. Kısa dönemli sonuçlar incelendiğinde, yoksulluğun gecikmeli değerinin, ekonomik büyümenin ve sosyal yardımların, hane

halkı tüketim harcamalarını arttırdığı dolayısıyla yoksulluğu azalttığı görülmektedir. Buna karşın dış ticaret hacminin kısa dönemde yoksulluk üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, hata düzeltme terimi (ECT) katsayısının negatif ve istatistiki olarak anlamlı olması, bağımsız değişkenlerin herhangi birinde meydana gelecek bir şokun sonucunda yoksulluğun uzun dönem dengeye uyarlanma hızını göstermektedir.

Tablo 3.5. ARDL Kısa ve Uzun Dönem Katsayı Tahmini Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Olasılık
Kısa Dönem		
$\Delta \ln YKS(-1)$	0.113**	0.022
$\Delta \ln GDP$	0.932***	0.000
$\Delta \ln INF$	0.002	0.994
$\Delta \ln INF(-1)$	-0.091**	0.024
$\Delta \ln TR$	0.006	0.770
$\Delta \ln SY$	0.122***	0.000
ECT(-1)	-0.805***	0.000
Uzun Dönem		
$\ln GDP$	0.729***	0.000
$\ln INF$	-0.004***	0.002
$\ln TR$	-0.101**	0.021
$\ln SY$	0.160**	0.042
Sabit Terim	3.248**	0.028

Not: *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

$\ln YKS=3.248+0.729\ln GDP-0.04\ln INF-0.101\ln TR+0.160\ln SY$ şeklindedir. Uzun dönemli katsayı tahminleri incelendiğinde, reel milli gelirdeki %1'lik artışın hane halkı tüketim harcamalarını %0.729 arttırdığı dolayısıyla yoksulluğu azalttığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye'de artan milli gelirin yoksulluğu azaltıcı bir etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir. Benzer şekilde enflasyondaki %1'lik artışın hane halkı tüketim harcamalarını %0.004 azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, beklentilere uygun olarak, yoksul kesimin gelirinin enflasyon oranındaki artış ile birlikte reel olarak değer kaybettiğinin bir göstergesidir. Dış ticaret hacmindeki %1'lik artışın ise uzun dönemde hane halkı tüketim harcamalarını %0.101 azalttığı görülmektedir. Bu sonuç da Türkiye'nin ticari bakımından dışa açılması sonucunda elde edilen gelirin yoksul kesimlerin gelirini arttırıcı etkiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilmektedir. Son olarak, çalışmanın temel amacı ile uyumlu biçimde sosyal yardımların yoksulluk üzerindeki uzun dönemli etkileri incelendiğinde, sosyal yardımlardaki %1'lik artışın hane halkı tüketim harcamalarını %0.16 arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, Türkiye'deki uygulanan sosyal yardım

politikalarının yoksulluğu azaltma noktasında başarılı bir şekilde uygulandığını göstermektedir.

3.5.2. VECM Granger Nedensellik Testi

Yoksulluk, reel GSYH, enflasyon, dış ticaret ve sosyal yardımlar arasındaki kısa ve uzun dönemli nedensellik ilişkisi ise VECM (Vektör Hata Düzeltme Modeli) ile incelenmiştir. VECM Granger nedensellik yöntemi ise aşağıda gösterilen model ile açıklanmaktadır;

$$(1-L) \begin{bmatrix} \ln YKS_t \\ \ln GDP_t \\ \ln INF_t \\ \ln TR_t \\ \ln SY_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_1 \\ a_2 \\ a_3 \\ a_4 \\ a_5 \end{bmatrix} + \sum_{i=1}^p (1-L) \begin{bmatrix} b_{11i} & b_{12i} & b_{13i} & b_{14i} & b_{15i} \\ b_{21i} & b_{22i} & b_{23i} & b_{24i} & b_{25i} \\ b_{31i} & b_{32i} & b_{33i} & b_{34i} & b_{35i} \\ b_{41i} & b_{42i} & b_{43i} & b_{44i} & b_{45i} \\ b_{51i} & b_{52i} & b_{53i} & b_{54i} & b_{55i} \end{bmatrix} \times \begin{bmatrix} \ln YKS_{t-1} \\ \ln GDP_{t-1} \\ \ln INF_{t-1} \\ \ln TR_{t-1} \\ \ln SY_{t-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \alpha \\ \beta \\ \delta \\ \varphi \\ \theta \end{bmatrix} ECT_{t-1} + \begin{bmatrix} \varepsilon_{1t} \\ \varepsilon_{2t} \\ \varepsilon_{3t} \\ \varepsilon_{4t} \\ \varepsilon_{5t} \end{bmatrix}$$

Modeldeki ifadelerden $(1-L)$ fark işlemcisini, ECT_{t-1} ise ε_{1t} , ε_{2t} , ε_{3t} , ε_{4t} ve ε_{5t} hata terimleri iken uzun dönemli ilişkiden elde edilen hata terimlerinin gecikmelerini ifade etmektedir. ε_{it} hata terimlerinin varyansının sabit olduğu varsayılmaktadır. Modelde uzun dönemli nedensellik ilişkisi hata terimi katsayısının (ECT_{t-1}) t -istatistiğinin istatistiksel anlamlılığı ile incelenmektedir. Kısa dönem nedensellik ilişkisi ise bağımsız değişkenlerin fark değerlerinin ve bağımsız değişkenlerin gecikmeli χ^2 -istatistiğine göre istatistiksel fark değerlerinin anlamlılığı ile hesaplanmaktadır.

Değişkenlerin yoksulluk üzerindeki etkilerinin incelenmesinden sonra değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli nedensellik ilişkileri ve bu ilişkilerin yönü, VECM Granger nedensellik yöntemi aracılığıyla incelenmiştir. Nedensellik testi sonucunda elde edilen bulgular, Tablo 3.6'da sunulmuştur. Kısa dönemli nedensellik testi sonuçlarına göz atıldığında, reel GSYH'dan yoksulluğa doğru, enflasyondan yoksulluğa doğru, enflasyondan reel GSYH'ya doğru, yoksulluktan dış ticaret hacmine doğru, reel GSYH'dan dış ticaret hacmine doğru ve enflasyondan dış ticaret hacmine doğru tek yönlü nedensellik ilişkilerinin geçerli olduğu, ayrıca,

sosyal yardımlar ile yoksulluk arasında ve sosyal yardımlar ile reel GSYH arasında çift yönlü nedensellik ilişkileri geçerlidir.

Tablo 3.6. VECM Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Kısa Dönem					Uzun Dönem
	$\Delta \ln YKS$	$\Delta \ln GDP$	$\Delta \ln INF$	$\Delta \ln TR$	$\Delta \ln SY$	ECT(-1)
LnYKS	-	5.450** [0.019]	6.467* * [0.039]	4.024 [0.133]	5.006* [0.081]	0.886** (2.216)
LnGDP	2.083 [0.352]	-	5.772* [0.055]	3.307 [0.191]	5.065* [0.079]	0.889** (2.123)
LnINF	1.266 [0.530]	1.129 [0.568]	-	0.445 [0.801]	1.259 [0.532]	0.736 (1.023)
LnTR	5.450** [0.019]	5.085* [0.089]	11.298 *** [0.000]	-	0.914 [0.338]	-0.271 (-0.318)
LnSY	9.118*** [0.002]	10.762** * [0.001]	0.149 [0.699]	0.092 [0.760]	-	-0.545 (-0.690)

Not: *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Köşeli parantez içerisindeki değerler olasılık değerlerini; parantez içerisindeki değerler ise t-istatistiklerini göstermektedir.

Değişkenler arasındaki uzun dönemli nedensellik ilişkileri incelendiğinde enflasyondan, dış ticaret hacminden ve sosyal yardımlardan yoksulluğa doğru tek yönlü nedensellik ilişkilerinin geçerli olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, enflasyondan, dış ticaret hacminden ve sosyal yardımlardan reel GSYH'ya doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri geçerlidir. Reel GSYH ve yoksulluk arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.5.3. Ampirik Bulgular

Bu çalışmada sosyal yardımlar ve diğer kontrol değişkenler arasındaki ilişki 1987-2014 dönemini kapsayan veriler kullanılarak ARDL eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Analizi yöntemiyle test edilmiştir.

ARDL uzun dönem analizli sonucuna göre yoksulluk, reel GSYH, enflasyon, dış ticaret hacmi ve sosyal yardım değişkenlerinin eşbütünleşik olduğu yani uzun dönemde değişkenlerin birlikte hareket etmekte olduğunu gösterirken, kısa dönemli ekonomik büyümenin ve sosyal yardımların, hanehalkı tüketim harcamalarını arttırarak yoksulluğu azalttığı görülmektedir. Analiz sonucu elde edilen bulgu 1987-2014 döneminde devletin yoksullukla mücadele aracı olarak kullandığı sosyal yardımların Türkiye'de yoksulluğu azalttığı yönündedir.

Çalışma sonucu elde edilen bulgu literatürde yapılan Marsland, Guy Aznar ve Haveman'ın yoksullara yapılan yardımların bireyleri tembelliğe sevk etmesi ve çalışma isteğini azaltması sebebiyle yoksulluğun artış göstereceği yönündeki bulgularıyla uyum göstermemektedir.

Çalışma Buğra ve Keyder (2002), Smeeding (2006) ve Behrendt (2000), Sırma D. Şeker (2008), Haile ve Nino-Zarazua (2017), Gupta vd. (2003), Baldacci vd. (2008), Doerrenberg ve Peichl (2014), Roine vd. (2009), Caminada, Goudswaard ve Koster (2011), Çelikay ve Gümüş (2014), vb. çalışmalarla devlet tarafından yoksullara yapılan sosyal yardımların yoksulların durumunu iyileştirdiği ve buna bağlı olarak yoksulluk oranını azalttığı yönündeki bulgularla uyum sağlamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

‘Yoksullukla Mücadelede Kamu Kurumu ve Sivil Toplum Kuruluşları’nın Rolü’ konulu tez çalışmasından ortaya çıkan sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

1. Dünya genelinde son yıllarda yoksulluk rakamlarının azaldığını görmek mümkünse de, hâla 900 milyona yakın insan aşırı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Öyle ki, Dünya Bankası’nın 2015 yılına ait verileri, dünya nüfusunun % 9.6’sının günde 1,9 \$’dan daha az gelire yaşamını sürdürdüğünü göstermektedir. 2015 yılına ait yoksulluk oranları dünya bölgeleri açısından değerlendirildiğinde, bu oranın en yüksek yaşandığı bölge % 35.2 ile Sahra Altı Afrika iken, yoksulluk oranının en düşük olduğu bölge %1.7 ile Avrupa&Merkezi Asya ülkeleridir.

2. Yoksulluğun sadece parasal göstergelerle ifade edilemeyeceğinden hareketle, sosyo ekonomik boyutlarıyla ölçülmesine imkan tanıyan insani gelişme endeksi 2015 yılında dünyada 0.717 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre, 0.756 endeks değeri ile dünya ortalamasının üzerinde yer alan Avrupa&Merkezi Asya ülkeleri çok yüksek düzey insani gelişme gösteren ülke sıralamasında yer alırken; İGE değeri 0.523 olarak gerçekleşen Sahra Altı Afrika ülkeleri ise çok düşük düzey insani gelişme gösteren ülke kategorisinde yer almıştır. 1990-2015 döneminde yıllar itibariyle tüm dünya bölgelerinde sosyo ekonomik gelişmişlik artış gösterse de Sahra Altı Afrika bölgesi hâla dünya ortalamasının oldukça altında yer almaktadır. 174 ülkenin değerlerinin yer aldığı sağlık, eğitim ve gelir bileşenleri baz alınarak oluşturulan Birleşmiş Milletler 2016 İnsani Gelişme Raporuna göre, İGE sıralamasında çok yüksek insani gelişme ülkelerin başında Norveç, Avustralya ve İsveç gibi gelişmiş ülkeler yer alırken, düşük düzeyde insani gelişme gösteren ülkelerin başında az gelişmiş ülke gruplarından oluşan Suriye, Nijerya ve Angola gelmektedir. Türkiye ise 174 ülke arasından 86. sırada yer alarak yüksek düzey insani gelişme gösteren ülke kategorisinde yer almıştır.

3. TÜİK, 2009 yoksulluk çalışması sonuçlarına göre 2009 yılında gıda yoksulluk oranı %0.48 iken, gıda dışı yoksulluk oranı %18.08'dir. 2006-2009 dönem incelendiğinde, gıda ve gıda dışı yoksulluk oranı azalma eğilimi göstermiştir. 2009 yılı yoksulluk çalışması sonuçlarına göre kırsal yerlerde yaşayanların yoksulluk riski kentsel yerlerde yaşayanlardan fazladır. Öyle ki, yoksulluk oranı, kırsal yerleşim yerlerinde %38.69 iken, bu oran kentlerde %8.86'dır. Gıda ve gıda dışı yoksulluk oranları 2009 sonrası dönemde metodolojik revizyon sebebiyle hesaplanamamaktadır. Türkiye'de 2006 yılında günlük 1 dolar açlık sınırının altında yaşayan oran %0.06 iken, 2006 yılından bu yana günlük 1 doların altında yaşayan kişi bulunmamaktadır. 2015 yılında Dünya Bankası'nın uluslar arası karşılaştırmalara imkan sağlamak için belirlediği günlük 2.15 ve 4.30 dolar yoksulluk sınırının altında bulunan nüfus oranı Türkiye'de sırasıyla %0.06 ve %1.58'dir.

4. Türkiye'de 2016 yılında gelire dayalı göreceli yoksulluk sınırına göre bölgesel yoksulluk oranının en yüksek olduğu bölge %29.4 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi iken, yoksulluk oranının en düşük olduğu bölge %2.4 ile Doğu Karadenizdir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde %29.4, Doğu Karadeniz'de %2.4 olan yoksulluk oranına tekabül eden yoksul nüfus sayısı sırasıyla 4.798.000 ve 394.000'dir.

5. Türkiye 1990-2015 dönemi sosyoekonomik gelişmişlik açısından değerlendirildiğinde, eğitim, sağlık ve gelir endeks değerlerinde yıllar itibariyle artış gözlemlenmektedir. Türkiye'nin doğumda yaşam beklentisi 2015 yılında 75.5 yıl; beklenen öğrenim süresi 14.6 yıl; ortalama öğrenim süresi 7.9 yıl olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına düşen milli gelir ise 18.705 (SGP Dolar)'dir. Türkiye 1990-2015 döneminde doğumda yaşam beklentisinde 11.2 yıl, ortalama eğitim süresinde 3.7 yıl, beklenen öğrenim süresinde 5.7 yıl artış göstermiştir.

6. İktisadi eşitsizlikleri açıklamakta önemli bir gösterge olarak kullanılan gelir dağılımının 2010-2015 dönemine ait verileri fonksiyonel gelir dağılımı açıdan değerlendirildiğinde, emek gelirlerinin milli gelir içerisindeki payının yıllar itibariyle sürekli artış gösterdiği görülmektedir. 2010 döneminde emeğin milli gelirden aldığı pay %47.3 iken, bu oran ücretli ve maaşlı çalışan nüfusun sayısındaki artışa da bağlı olarak 2015'te %52.5 olarak gerçekleşmiştir. Müteşebbis gelirleri ise 2011-2014 dönemde sürekli bir azalma eğilimi gösterirken, 2015 yılında artarak %18.8 olarak gerçekleşmiştir. Üretim faktörleri arasındaki en düşük pay ise sermaye gelirlerinden

oluşmaktadır. 2014 yılında %2.9 olan sermaye geliri 2015 yılında %2.6'ya gerilemiştir. 2015 yılında milli gelirden en yüksek pay alan gelir grupları sırası ile maaş ve ücretliler, müteşebbis gelirleri, gayrimenkul, menkul kıymet ve yevmiye gelirleridir. 2010-2015 kıyaslamasında, fonksiyonel gelir dağılımı açısından olumlu bir gelişme olarak görülen ücret ve maaş gelirlerinin payının 2015 yılında artış gösterdiği, ayrıca müteşebbis gelirlerinin artmasına rağmen, sermaye, menkul kıymet ve sosyal transferlerin payının azaldığı ve rant gelirlerinin değişmediği gözlemlenmiştir.

7. 2000'li yıllarda tek başına Gini katsayısını dikkate alarak, gelir eşitsizliği sorununun hafiflediği sonucuna ulaşmak iki nedenle mümkün değildir. Birincisi; gelir dağılımında ortaya çıkan bu iyileşme, en alt gelir diliminin payında önemli bir gelişme olmamasına rağmen, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrası en üst gelir diliminin payının düşmesinden kaynaklanmaktadır. Yüzdelerle dilimleme yöntemine göre yapılan değerlendirmeler bu gerçekliği ortaya koymaktadır. Türkiye'de nüfusun en yoksul % 20'lik dilimi harcanabilir gelirin % 6,1'i ile yetinmekte iken, en zengin % 20'lik dilim harcanabilir gelirin % 44,4'üne sahip olmaktadır. İkincisi, Gini katsayısındaki düşme eğilimi olumlu bir gelişme olmakla birlikte, katsayının değeri gelişmiş ülkelere göre bir hayli yüksektir.

8. Toplumun tümünün yaşam koşullarını yansıtan ve milli gelirin kişiler, gruplar ve hane halkları arasındaki bölüşümünü yansıtan Gini katsayısı, Türkiye İstatistik Kurumu Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2016 verilerine göre Türkiye geneli için 0.404 dür. Gini katsayısının 2016 yılında önceki yıllara göre artış göstermesi gelir dağılımı adaletsizliğinin son yıllarda giderek arttığına bir göstergesidir. Nüfusun en zengin ve en yoksulunun karşılaştırılmasına imkan sağlayan yüzde paylar analizine göre, Türkiye'de 2016 yılında nüfusun en yoksul %20'lik kesiminin milli gelirden aldığı pay %6.3 iken; en zengin %20'nin aldığı pay %46.3 tür. Buna göre, en yoksul %20'nin aldığı payın en zengin %20'ye bölünmesi suretiyle hesaplanan P80/P20, 2016 da 7.6 olarak gerçekleşmiştir. 1987 yılında ülkenin tamamını kapsayan ve Hane halkı Gelir ve Tüketim Anketi verileri kullanılarak gerçekleştirilen ilk gelir dağılımı araştırmasının sonucuna göre P80/P20, 9.59 gibi yüksek bir rakam iken, 2016 yılında bu oran önceki yıllara göre en düşük değerini yaşamıştır. Bu durum 2016 yılında kişisel gelir dağılımında bir iyileşme olduğunu gösterse de hala en yoksul %20'nin milli gelirden aldığı pay ile en

zengin %20'nin aldığı pay arasında önemli derecede bir fark olduğunu göstermektedir.

9. ŞNT, yoksul ailelerin sosyoekonomik şartlarının iyileştirilmesi, yoksul çocukların koruma altına alınması açısından önemli bir uygulamadır. ŞNT yardımlarına ayrılan kaynak tutarı 2017 yılına kıyasla 2018 yılında artış göstermiştir. Öyle ki, yoksullara şartlı eğitim yardımı kapsamında Türkiye'de 2017 yılında, 761 milyon 469 bin 50 lira, sağlık yardımı kapsamında 378 milyon 202 bin 10 lira; 2018'in ilk üç aylık döneminde ise, 258 milyon 330 bin 120 lira şartlı eğitim yardımı ve 120 milyon 496 bin 480 lira sağlık yardımına kaynak aktarılmıştır. ŞNT yardımına hak kazanacak kişilerin tespitinde karşılaşılan güçlükler ve bunun sonucu en muhtaç durumda olanların sistemin dışında kalması, programdan yararlanacak kişilere belirli şartlar karşılığında verilmesinin etik dışı görülmesi, uygulamanın maliyetli olması gibi bir takım sakıncalarına rağmen yoksullukların ihtiyaçlarını doğrudan gidermeye yönelik ve önemli bir müdahale stratejisi olarak görülen bu uygulama yoksullukla mücadeleye yeni bir dinamizm sağlayan ve umut verici bir uygulamadır.

10. Türkiye, toplam gelir vergileri içinde dolaylı vergilerin en yüksek olduğu ülkelerin başında gelmektedir. Öyle ki, Türkiye'de toplam vergi gelirlerinin yaklaşık yüzde 70'inin tüketim, yüzde 30'nun ise gelir üzerinden alınan vergilerden oluştuğu görülmektedir. 2017 yılına ilişkin açıklanan vergi rakamlarıyla 536 milyar lira vergi toplandığı kaydedilirken, bu rakamın 360 milyarının dolaylı vergilerden, 176 milyar liranın doğrudan vergilerden oluştuğu belirtilmektedir. Türkiye'de vergi sisteminin yapısındaki mevcut dengesizlikler, gelir dağılımı adaletsizliğinin oldukça ciddi boyutlara varmasına neden olmaktadır. Gelirin yeniden dağılımı yoksullar lehine kamusal gelirler aracılığıyla gerçekleştirilmekte, devlet bu amaç doğrultusunda vergi politikası aracılığıyla negatif gelir vergisini bir araç olarak kullanabilmektedir.

11. Asıl amacı, yoksul bireylere yardım ederek toplumsal refahın artmasını sağlamak olan SYDTF aracılığıyla sosyal yardımlara aktarılan kaynak tutarı 2016 yılında 32.000.000, kaynak tutarının GSYİH içindeki payı ise %1.45'tir. Bu rakam 2015 yılında 25.828.578 TL iken SYDTF aracılığıyla yapılan sosyal yardımların GSYİH içindeki payı ise %1.33 olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan yoksullara sosyal yardım uygulaması yapan Polonya, Slovakya, Slovenya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti dâhil sekiz ülkede bu oranın GSYİH'nin %0,1

ile %0,5'i arası gerçekleştiği düşünüldüğünde, Türkiye'de sosyal yardım uygulamalarına verilen önemin hafife alınmaması gerektiğini de göstermektedir.

12. Çalışmada, yoksulluk ve sosyal yardımlar arasındaki ilişkiler 1987-2014 dönemine ait verilerle kısa ve uzun dönem için ARDL sınır testi yaklaşımı ile incelenmiştir. ARDL katsayı tahmini sonuçlarına göre, kısa dönemde, yoksulluğun gecikmeli değerinin, ekonomik büyümenin ve sosyal yardımların, hane halkı tüketim harcamalarını arttırdığı dolayısıyla yoksulluğu azalttığı görülmektedir. Ayrıca, hata düzeltme terimi (ECT) katsayısının negatif ve istatistiki olarak anlamlı olması, bağımsız değişkenlerin herhangi birinde meydana gelecek bir şokun sonucunda yoksulluğun uzun dönem dengeye uyarlanma hızını göstermektedir. Uzun dönemli katsayı tahminleri incelendiğinde, reel milli gelirdeki % 1 lik artışın hane halkı tüketim harcamalarını %0.729 arttırdığı dolayısıyla yoksulluğu azalttığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye'de artan milli gelirin yoksulluğu azaltıcı bir etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir. Benzer şekilde enflasyondaki %1 lik artışın hane halkı tüketim harcamalarını %0.004 azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, beklentilere uygun olarak, yoksul kesimin gelirinin enflasyon oranındaki artış ile birlikte reel olarak değer kaybettiğinin bir göstergesidir. Dış ticaret hacmindeki %1 lik artışın ise uzun dönemde hane halkı tüketim harcamalarını %0.101 azalttığı görülmektedir. Bu sonuç da Türkiye'nin dışa açılma sonucu elde ettiği gelirin yoksul kesimlerin gelirini arttırıcı etkiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilmektedir. Son olarak, çalışmanın temel amacı ile uyumlu biçimde sosyal yardımların yoksulluk üzerindeki uzun dönemli etkileri incelendiğinde, sosyal yardımlardaki %1 lik artışın hane halkı tüketim harcamalarını %0.160 arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, Türkiye'deki uygulanan sosyal yardım politikalarının yoksulluğu azalttığını göstermektedir.

13. Değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli nedensellik ilişkileri ve bu ilişkilerin yönü, VECM Granger nedensellik yöntemi aracılığıyla incelenmiştir. Kısa dönemli nedensellik testi sonuçlarına göz atıldığında, reel GSYH'dan yoksulluğa doğru, enflasyondan yoksulluğa doğru, enflasyondan reel GSYH'ya doğru, yoksulluktan dış ticaret hacmine doğru, reel GSYH'dan dış ticaret hacmine doğru ve enflasyondan dış ticaret hacmine doğru tek yönlü nedensellik ilişkilerinin geçerli olduğu görülmektedir. ayrıca, sosyal yardımlar ile yoksulluk arasında ve sosyal yardımlar ile reel GSYH arasında çift yönlü nedensellik ilişkileri geçerlidir.

Değişkenler arasındaki uzun dönemli nedensellik ilişkileri incelendiğinde, enflasyondan, dış ticaret hacminden ve sosyal yardımlardan yoksulluğa doğru tek yönlü nedensellik ilişkilerinin geçerli olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, enflasyondan, dış ticaret hacminden ve sosyal yardımlardan reel GSYH'ya doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri geçerlidir. Reel GSYH ve yoksulluk arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

14. Küresel İnsani Yardım Raporu Türkiye'nin 2016 yılında 6 milyar dolar acil insani yardım yaptığını ortaya koymuştur. Türkiye'nin insani yardım alanında yaptığı yardımlar geçen yılın 2 katına, yani 6 milyar dolara ulaşmıştır. Acil insani yardım konusunda 2016 yılında ilk sıralarda ABD, ikinci sırada Türkiye yer alırken, Türkiye'nin ardından en fazla yardım yapan ülkeleri, İngiltere ve Almanya takip etmiştir. Dünya'da en fazla yardım ise 2,14 milyar dolar ile Suriye'ye, Suriye'den sonra Yemen'e (1,5 milyar ABD doları) ve ardından Ürdün'e (956 milyon ABD doları) yapılmıştır.

15. Türkiye'nin 2016 yılına ait toplam kalkınma yardımları 7.943,3 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Kalkınma yardımlarının 6.695,5 milyon dolarlık kısmı kamu kurum/kuruluşları, 1.247,8 milyon dolarlık kısmı özel akımlar, 655.2 milyon doları ise sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilmiştir. STK' lar tarafından gerçekleştirilen 655.2 milyon dolarlık kalkınma yardımlarının 429.1 milyon doları acil insani yardımlardan, 226.1 milyon doları ise kalkınma yardımlarından oluşmaktadır.

16. STK'ların özellikle 2012-2016 dönemde toplam kalkınma yardımı miktarındaki artışın, yurtdışından ve kamu desteği ile sağlanan yardım miktarlarındaki artıştan, bireysel, kurumsal bağışın ve gönüllü gücünün oldukça kuvvetli büyümesinden, STK'ların amaçlarına yönelik projelerine ayırdıkları fonların gelir artışından fazla olmasından dolayı kaynaklandığı gözlemlenmiştir.

17. Türkiye'de dernek ve vakıf bilincinin hızla gelişmekte olduğu, buna bağlı olarak dernek ve vakıf kuruluşlarının sayılarının artmasıyla büyük bir gelişme kaydettiği görülmekle beraber, ortak bir sivil toplum anlayışının eksikliği kendisini hissettirmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının tam bir koordinasyon içerisinde olmadıkları ve büyük ölçüde birbirlerinden bağımsız hareket ettikleri görülmektedir.

18. Türkiye’de dernek ve vakıfların, özellikle de yardım kuruluşlarının sayısının hızla artması beraberinde bir takım sorunları da getirmektedir. Bunlardan en önemlisi kontrolsüz büyümeleri ve belli grupların hizmetinde olmaları gibi olumsuz sonuçlardır. Nitekim sayıları gittikçe artan yardım kuruluşlarının denetimi güçlük teşkil etmektedir. Yeterli denetimin yapılmadığı durumlarda, toplanan yardımların amaçları dışında kullanılması, bazı yardım kuruluşlarının bunlardan çıkar elde etmesi gibi olumsuzluklar yaşanabilmektedir. Bu durum da bütün yardım kuruluşlarının zan altında kalmasına; en azından insanların yardım kuruluşlarına ön yargıyla yaklaşmasına yol açabilmektedir.

19. Araştırmaya konu olan Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği yoksullukla mücadelede 2016 yılında yardıma muhtaç yoksullar için toplam 70.693.930 tutarında yardım yapmıştır. Yapılan yardım türlerinin giyim, barınma, gıda, sağlık gibi alanlarda olduğu görülmektedir. Faaliyetlerini daha çok sosyal yardım alanında gerçekleştiren derneğin en fazla gider kalemi ise giyim yardımları (29.706.328 TL), ardından nakit yardımlarıdır.

20. İnsan hakları konusuna ayrı bir önem veren İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı (İHH) tarafından 2016 yılında yoksullara toplamda 469.736.224,13 TL tutarında yardım yapılmıştır. Yapılan yardımların büyük bir miktarı sosyal yardım başlığı altında yer almaktadır. Vakıf tarafından, sosyal yardım adı altında toplamda 358.050.956,40 TL tutarında yardım yapılmıştır. Bu yardımı faaliyet giderleri takip etmiştir.

21. Aziz Mahmut Hudayi Vakfı’nın yoksullukla mücadeledeki faaliyetlerini ağırlıklı olarak eğitim alanında sürdürdüğü görülmektedir. Bu kapsamda Vakıf, özellikle soydaş ve akraba toplulukların yaşadığı Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya, Avrasya ve gönül coğrafyamız olan Afrika kıtası olmak üzere 30’u aşkın ülkedeki eğitim faaliyetlerine destek olmaktadır. Vakıf, hâlihazırda yurt içi ve yurt dışında toplam 200’e yakın eğitim müessesesi ile işbirliği yaparak eğitim faaliyetlerini yürütmektedir.

22. Türk Kızılay Derneği uluslararası alanda faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşudur. Türk Kızılay’ı Ulusal Afet Yönetimi Müdürlüğü, 2017 yılı içerisinde yurt içinde meydana gelen afet ve acil durumlar nedeniyle 116 kez alarm vererek yaşanan doğal ve insan kaynaklı afetlere müdahale edilmesini sağlamıştır. 2017

yılında 111 afet ve acil durum nedeniyle müdahale faaliyeti yürütülmüştür. Müdahale faaliyetleri kapsamında 10.104.583 kişiye (Demokrasi nöbeti faaliyetleri dahil) hizmet ulaştırılmış olup toplam maliyet yaklaşık 4.171.792 TL'dir. Türk Kızılay'ın 2016 yılı yardımlarının genel olarak sağlık ve sosyal yardımlardan oluştuğu görünmektedir. Gelirlerinin büyük kısmını bağış ve kamu kurumlarından alınan yardımlar oluşturmaktadır. Gider kalemlerini ise, Amaç ve Hizmet Giderleri ile Hayır İşleri ve Gönüllü Faaliyetleri oluşturmaktadır. Türk Kızılayı gerek yurtiçi gerek yurtdışı yardımları ile toplamda 1.812.154 TL harcama yaparak yoksullukla mücadelede önemli bir rol üstlenmiştir.

Yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliği sorununun ortadan kaldırılmasına yönelik uygulanan politika ve programların başarı şansının artmasında yapılması gerekenler şunlardır;

1. Yoksulluk sorununun çözümü için yoksulluğun tüm boyutları ile tanımlanması, yoksulluğa neden olan faktörlerin ve yoksulluk profilinin iyi analiz edilmesi gerekir. Yoksulluk sorununun sadece gelir-tüketim yoksulluğu değil ayrıca insani gelişmeyi de içine alacak şekilde daha geniş perspektiften ele alınması gerekir. Yoksulluk sorununun tüm boyutları ile ele alınıp doğru teşhis edilmesi yoksullukla mücadele politikalarının da etkinliğini arttıracaktır.

2. Yoksullukla mücadelede, gelir dağılımı adaletsizliğine neden olmayan, yoksulların lehine gerçekleşecek bir büyüme modeli gereklidir. Büyümenin gerekli ancak tek başına yeterli olmadığı gerçeğinden hareketle ayrıca yoksulların yaşam standartlarını arttıran, aynı ve nakdi yardım şeklinde gerçekleştirilen doğrudan müdahale stratejilerinin de uygulanması gerekir.

3. Türkiye'de kırsal yoksulluğun daha yoğun yaşandığı göz önünde bulundurulduğunda, özellikle tarım kesiminin desteklenerek kırsal alanlarda üretimin artırılması sağlanmalıdır. Bu açıdan tarım teknolojilerini geliştirecek, tarımda çağdaş üretim tekniklerinin kullanılmasını sağlayacak kamusal desteğin sağlanması gerekli olmakla beraber ayrıca kırsal alanlardaki fiziki sermayenin, yoksul kesim için güvenlik ağlarının ve sosyal yardım programlarının yürürlüğe konulması gerekir.

4. Yoksulluğun göreceli olarak Doğu ve Güneydoğu illerinde daha şiddetli yaşandığı sonucundan hareketle özellikle devletin bölgesel dengesizlikleri gideren bölgesel kalkınma projelerine ağırlık vermesi, bölgesel planlamanın ekonomik ve fiziksel boyutlarının yanı sıra kültürel ve çevre boyutlarının da dahil edilerek, insan odaklı, rekabetçi, dengeli ve sürdürülebilir bir planlama anlayışını uygulaması gerekmektedir. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde sosyoekonomik gelişmeyi hızlandıracak, işsizlik sorununu çözecek, nüfus artış hızını azaltacak, göçü önleyecek tedbirler alınmalı, ulusal kalkınma planlarından önce bölgesel planlama çalışmalarının yapılarak buradan elde edilecek verilerin ulusal kalkınma planına esas teşkil etmesi sağlanmalıdır.

5. Gelir adaletsizliği ve yoksulluk sorununa neden olan en önemli etkenlerden işsizlik acilen çözüm bekleyen bir sorundur. Bu açıdan, yeterli gelir sahibi olmayan yoksul ve/veya işsiz insanların üretime katkı sağlayabilmelerini ve gelir sahibi olabilmelerini sağlayacak politika ve programlar uygulamaya konulmalı ve meslek edindirme projeleri ile bireylere insan onuruna yaraşır bir ortamda çalışmalarını sağlayacak iş imkanları sağlanmalıdır. Özellikle kadın yoksulluğunun önüne geçmek için ailenin refahına önemli katkılar sağlayan kadınlara yönelik yeni iş imkanlarının yaratılmalıdır. Ayrıca işsizlik sorununun çözümünde yoksul ve dezavantajlı konumda olanlara kaliteli bir temel eğitimin sağlanması ve böylelikle beşeri sermayenin güçlendirilmesi gerekir. Bu kapsamda, eğitime yapılan yatırımların GSYH üzerindeki payı artırılmalı, okul çağındaki tüm çocukların, temel eğitimden yararlanabilmeleri için gerekli altyapı sağlanmalı, eğitimin kalitesi artırılmalıdır. Özellikle okul çağındaki kız çocuklarının temel eğitim haklarından yararlanabilmeleri, eğitimde kadın erkek eşitliği sağlanmalıdır. Beşeri sermayenin güçlendirilmesi için eğitim ve sağlık hizmetlerine bütçede yeterli tahsisat yapılmalıdır.

6. Mevcut vergi sisteminde vergi gelirlerinin büyük bir kısmının düşük gelirlilerden alınması gelir eşitsizliği ve yoksulluğu artırıcı niteliktedir. Vergi sisteminde gelirin yeniden dağıtılmasına yönelik düzenlemelerle özellikle yoksulluğun istenilen seviyelere gerilemesinde negatif vergi uygulamasından yararlanılabilir. Ayrıca, harcama ve gelir üzerinden alınan vergilerde yapılacak düzenlemeler ile yüksek gelire sahip bireylerin satın alma gücünün bir kısmı düşük gelir gruplarına aktararak gelir dağılımının bozucu etkisi hafifletilebilir, asgari ücretliler vergiden muaf tutulabilir ya da bu kesimden alınan vergiler düşürülebilir,

7. Yoksullara yönelik devlet tarafından gerçekleştirilen sosyal yardımlar yoksulluğu azaltan ve bölüşüm sorununun çözümünde önemli katkılar sağlayan bir uygulama olmakla beraber yardımların garantisi tembellik ve savurganlığa neden olabilmektedir. Özellikle yoksul ve muhtaç konumdaki bireylere bu yardımların daima sürdürülemeyeceğinin, sosyal yardımların amacının, yardım görenin mümkün olan en kısa sürede yeniden çalışabilme ve geçimini sağlayabilecek geliri elde edebilme olanağına kavuşturulması olduğunun hatırlatılması gerekir. Devletin, yoksulları sonsuza dek desteklemeye yetmeyeceğinin akıldan çıkarılmaması ve yoksulluğun giderilmesi için kalıcı nitelikte çözüm önerilerinin ortaya konulması gerekmektedir. Sosyal yardımlar, muhtaç konumda bulunanları pasif alıcı durumunda bırakan karşılıksız, günlük ihtiyacı karşılayan yardım biçiminden; sürdürülebilir gelir elde etmeye yönelik ve onları üretken kılacak kalıcı proje desteklerine dönüştürülmelidir.

8. Yoksulların gelir seviyesinin artırılmasının yanı sıra ayrıca sosyal güvenlik alanının da geliştirilmesi gerekir. Özellikle sosyal güvenliğin yoksulluğa karşı etkin bir araç olarak kullanılabilmesi için, sosyal güvenlik tabanının mümkün olduğu kadar geniş tutulmalı, sosyal hizmetler yeniden ele alınarak iyileştirilmeli, kapsamaları genişletilerek sosyal yardımlarla birlikte uygulanmalıdır.

9. İnsanların siyasi ve ideolojik düşünceleri bazı yardım kuruluşlarına yakın, bazılarının ise uzak durmalarına sebep olmaktadır. Bu sorun ortak amaçları insan onuruna yakışır yaşam sunmak için çalışan dernek ve vakıfların amaçlarından uzaklaşmalarına sebep olmakta, sivil toplum kuruluşlarının toplumun her kesiminden destek almalarını güçleştirmektedir. Oluşturulacak bir birliktelik bu sorunun da büyük ölçüde giderilmesini sağlayacaktır. Bu anlamda sivil toplum kuruluşları da toplumun her kesimine hitap ettiklerini etkili bir dille kamuoyuna anlatma gayreti içerisinde olmalıdırlar.

10. STK'lar faaliyetleriyle toplumdaki tüm ihtiyaç sahiplerini gözettiklerini ve din, dil, ırk, cinsiyet ayırımı yapmaksızın herkese hizmet götürme gayretinde olduklarını faaliyet örnekleriyle birlikte daha fazla vurgulamalıdırlar. Nitekim bazı yardım kuruluşlarının ihtiyaç sahipleri arasında eşitlik ilkesine bağlı kalmadıkları düşüncesiyle toplumdaki bazı kesimlerce yanlış algılanmalarına neden olmaktadır. Ayrıca, son yıllarda sayıları gittikçe artan yardım kuruluşlarının denetiminin güçlük teşkil etmesi sonucu toplanan yardımların amaçları dışında kullanılması, bazı yardım

kuruluşlarının bu durumdan çıkar elde etmesi gibi olumsuzlukların yaşanmaması için bu kuruluşları denetleyen bir mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir.

11. Sosyal yardım alanındaki tarafların kurumsal kapasitelerini arttırmaları, özellikle birbirleriyle iletişim konusunda güçlenmeleri gerekmektedir. Devletin STK'larla işbirliği konusunda kurumsal kapasitesini arttırması, muhatabını daha iyi tanınması, STK'ları destekleyici ve güçlendirici bir rol üstlenmesi gerekmektedir. SYDV'lerdeki personelin farkındalık düzeyini arttırıcı çalışmalar, devletin kurumlar arası koordinasyonunu tamamlaması, daha etkin, verimli ve daha fazla ulaşılabilir sosyal yardım açısından gereklidir. Ayrıca, STK'ların mali ve kurumsal kapasitesini daha sürdürülebilir düzeye getirebilmesi devletin sağlayacağı yasal ve mali olanakları gerekli kılmaktadır.

12. Muhtaçlık tespitinin açık ve net olmaması sosyal yardım alanında istismarı ortaya çıkarmaktadır. Her hangi bir kişi birden fazla kurumdan yardım alabilirken bir başka kişi alamamakta ve sosyal yardım kurumlarına karşı güvensizlik oluşmaktadır. Bu problemler ancak ortak bir muhtaçlık tespiti ile aşılabılır. Bu açıdan muhtaçlık tespitinin tek bir kurum tarafından gerçekleştirilmesi gerekir. Tek bir kurum tarafından belirlenen muhtaç listesi diğer kurum ve kuruluşlara dağıtılarak sosyal yardım konusundaki istismarların önüne geçilmelidir.

13. Sosyal yardımdan yararlanmak isteyen muhtaçların gelir ve mal varlıkları puanlama sistemine tabi tutulmalı, ortaya çıkan bu puana göre yardımlar dağıtılmalıdır. Ayrıca, sosyal yardım yapan kurumlar tek bir çatı altında toplanarak emek, zaman ve para açısından tasarruf sağlayarak sosyal yardımlara daha fazla oranda kaynak aktarımı gerçekleştirilmelidir.

14. Yoksullukla mücadelede bütüncül bir stratejinin bulunmadığı ülkemizde, merkezi idare kuruluşlar, yerel yönetimler ve çeşitli sivil toplum örgütleri tarafından yapılan aynı ve nakdi yardımların etkinliğini ölçen kurumsal bir izleme mekanizması kurulmalıdır.

15. Kamu kesiminin iyi bir şekilde yönetilmesi ve sürdürülebilir kalkınma ile uyumlu idari, hukuki ve mali yönetim oluşturulması ve buna uygun bir siyasi ortam meydana getirmekle beraber siyasi istikrarın sağlanması yoksulluğun azaltılması ve gelir dağılımı eşitsizliği sorununun çözümünde gereklidir.

KAYNAKLAR

- AFAD, (2017), Misyon ve Vizyon, <https://www.afad.gov.tr/tr/2288/Misyon-ve-Vizyon>, (23.01.2018)
- Akder, H., (2000), *Türkiye 'de Bölgesel Eşitsizlikler ve Kırsal Yoksulluk*, TESEV Yayını, İstanbul, ss.15-36.
- Aktan, C.C., ve Vural, İ.Y., (2002), *Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara*, s. 6-29.
- Atkinson, A. B., (2000), A European Social Agenda: Poverty Benchmarking and Social Transfers, EUROMOD Working Paper No. Em3/00, (12.05.2018)
- Aydın, M., ve Türgay, T., (2011), Yoksullukla Mücadelede Vergi Politikası ve Türkiye, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16(1), s.255.
- Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı, (2018), <http://hudayivakfi.org/>, (10.03.2018)
- Baldacci, E., Clements, B., Gupta, S., & Cui, Q., (2008), Social Spending, Human Capital, and Growth in Developing Countries, *World Development*, 36(8), ss.1317-1341.
- Baş, K., (2009), Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (1), ss.49–70.
- Bellü, L. G., (2005), Charting Income Inequality The Lorenz Curve, EASYPol On–line Resource Materials for Policy Making, Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).
- Bhagwati, J. N., (1988), Poverty and Public Policy. *World Development*, 16(5), ss.539-555.

- Buğra, A., ve Keyder, Ç., (2002), *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buğra, A., ve Keyder, Ç., (2003), *Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Kalkınma Programı için Hazırlanan Proje Raporu*.
- Buğra, A., ve Keyder Ç., (2006), Türkiye Refah Rejiminin Dönüşüm Süreci. *Journal of European Social Policy*. C. 16 (3), ss. 211-228.
- Caminada, K., K., Goudswaard, & F. K., (2011), Social Income Transfers and Poverty: A CrossCountry Analysis for OECD Countries. *International Journal of Social Welfare*, 20 (1), ss.1-12.
- Cicioğlu, F., (2010), Ermenistan ve Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türk Dış Politikası ve Sivil Toplum Kuruluşları, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(2).
- Çalışkan, Ş., (2010), Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (59), ss.89-132.
- Çapa, M., (2009), *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları.
- Çelikay, F., ve Gümüş, E., (2014), Sosyal Harcamaların Yoksulluk Üzerine Etkileri: Ampirik Bir İnceleme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 4, ss.127-138.
- Dansuk, E., (1997), *Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomi Yapılarla İlişkisi*, DPT Uzmanlık Tezi, DPT Yayını, Ankara.
- Demir, S., (2006), *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişim Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme*, DPT.
- Deniz Feneri Derneği, (2016), *Faaliyet Raporu*, (06.02.2018)
- Deniz Feneri Derneği, (2018), <https://www.denizfeneri.org.tr/>, (06.02.2018)
- Dinler, Z., (1997), *İktisada Giriş*, Üçüncü Basım, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları.
- Doerrenberg, P., & Peichl, A., (2014), The Impact of Redistributive Policies on Inequality in OECD Countries. *Applied Economics*, 46(17), ss.2066-2086.
- Doğan, E., (2014), *Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi*, (Doctoral dissertation, TC Kalkınma Bakanlığı, Ankara, s.40.

- DPT, (1963), *Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl (1963-1967), 1964 Yılı Programı*.
- DPT, (1973), *Yeni Strateji ve Kalkınma Planı*, TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara,
- DPT, (1979), *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973-1977*, TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara
- DPT, (1985), *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985-1989*, TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, (1989), *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994*, TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, (1995), *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996-2000*, TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, (2000), *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2005*, TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, (2001), *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*.
- DPT, (2005), *Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu, Türkiye 2005*.
- DPT, (2007), *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2007-2013, Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.
- DPT, (2014), *10. Kalkınma Planı, Sosyal Güvenlik Sisteminin Sürdürülebilirliği, Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.
- Dumanlı, R., (1996), *Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları*, TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- Dünya İnsani Zirvesi, (t.y.), <http://dizturkiye.org/yan>, (15.12.2017)
- Easterley, W., (2001), *The Lost Decades: Developing Countries Stagnation in Spite of Policy Reform 1980-1990*, *Journal of Economic Growth*, Vol. 6, No.2, pp. 135-157.
- Erdoğan, G., *Türkiye'de Bölge Ayrımında Yoksulluk Sınırı Üzerine Bir Çalışma*, DİE Uzmanlık Tezi, No:160, Ankara, 1996.
- Ertan, M. E., (2001), *Aziz Mahmud Hüdayî*, Şule Yayınları.

- Esenyel, C., (2009), Türkiye’de ve Dünyada Şartlı Nakit Transferi Uygulamaları, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, s. 22, Ankara
- Foster, J., Greer, J., & Thorbecke, E., (2010), The Foster–Greer–Thorbeck (FGT) Poverty Measures: 25 Years Later. *The Journal of Economic Inequality*, 8(4), pp.491-524.
- Fuest, C., Niehues, J., & Peichl, A., (2010), The Redistributive Effects of Tax Benefit Systems in the Enlarged EU. *Public Finance Review*, 38(4), pp.473-500.
- Garfinkel, I., Rainwater, L., & Smeeding, T. M., (2006), A Re Examination of Welfare States and Inequality in Rich Nations: How in Kind Transfers and Indirect Taxes Change the Story. *Journal of Policy Analysis and Management*, 25(4), pp.897- 919.
- Gezer, E., ve Üçdoğruk, B. Ş., (2016), Türkiye’de Kamu Kaynaklı Sosyal Yardımlar: Sansürlü Regresyon Analizi, *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 482, ss. 59-90.
- Gökçek-Karaca, N., & Gökçek, B., (2014), Türkiye ve Geçiş Ekonomilerinde Çok Boyutlu Yoksulluk ve İnsani Gelişme. *In International Conference on Eurasian Economies*, <http://avekon.org/papers/866.pdf>, Vol. 2, p. 2015
- Gupta, S., Verhoeven, M., & Tiongson, E. R., (2003), Public Spending on Health Care and the Poor. *Health Economics*, 12(8), pp.685-696.
- Günçavdı, S., ve Bayar, A., (2014), *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri: Fonksiyonel Gelir Kaynakları ve Bölgesel Eşitsizlikler*. Tüsiad Report No: Tüsiad, 2014- 06, ss. 15-201.
- Gündoğan, N., (2008), Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele, *Asomedyaya (Ankara Sanayi Odası Dergisi)*, ss.42-56.
- Güneş, F., (2012), Göç, Yoksulluk ve Sosyal Politika, <http://www.iav.org.tr/yonetim/dosya/seminer/adanagoc3.Pdf>, (19.02.2017)
- Gürses, D., (2009), İnsani Gelişme ve Türkiye, *Balikesir University Journal of Social Sciences Institute*, 12(21), s.49.

- Hacimahmutoğlu, H., (2009), *Türkiye 'de Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi*, DPT Uzmanlık Tezi, DPT Yayın No:2803, Ankara
- Haile, F., & Niño-Zarazúa, M., (2018), Does Social Spending Improve Welfare in Low-income and Middle-income Countries, *Journal of International Development*, 30(3), pp.367-398.
- Hatipoğlu, O. G., (2013), Türkiye Kızılay Derneği'nin Kamusalılığı: Bir Çözümleme Denemesi, *Journal of Administrative Sciences/Yonetim Bilimleri Dergisi*, 11(22).
- Hyman, David N., (1983), *Public Finance*, Chicago: The Dryden Press
- Işık, O., & Pınarcıoğlu, M. M., (2012), *Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. İletişim Yayınları.
- İHH, (2018), *İHH'nin Misyonu*, <https://www.ihh.org.tr/> , (30.02.2018)
- Kabasakal, Ö., (1995), *Gelir Dağılımını Düzenleyen Bir Araç Olarak Negatif Gelir Vergisi*, *Yeni Türkiye*. 1995/6, ss.183-188.
- Kabaş, T., (2009), Türkiye'de En Yoksul% 20'nin Yoksulluk Profili, Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcaması, *Journal of the Cukurova University Institute of Social Sciences*, 19(2).
- Karanfil, F., ve Özkaya, A., (2013), Indirect Taxes, Social Expenditures and Poverty: What Linkage, *Ege Akademik Bakış*, 13(3), pp. 337-350
- Karlık, S. R., (2005), *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*, 10. Baskı, İstanbul: Beta Yayın,. s.77.
- Kaya, E., (2008), *Türkiye 'de Gelir Bölüşümü Eşitsizliğine Cinsiyet Ayrımının Katkısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, FBE, İstanbul.
- Kaya, E., (2009), *Yoksullukla Mücadelede Avrupa 'nın Ve Türkiye 'nin Sosyal Yardım Modeli*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara. s.27.
- Kaynak, M., (2005), *Kalkınma İktisadı:(ders notları)*, Gazi Kitabevi.
- Kaynak, M., (2011), *Kalkınma İktisadı*, 4.Baskı, Gazi Kitapevi Yayınları, Ankara

- Kazgan, G.,(1993), *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, Remzi Kitabevi, 6. Basım, İstanbul.
- Kızılay Derneği, (2013), <http://www.kizilay.org.tr/Kizilay> .,(20.04.2018)
- Kızılay Derneği, (2014), Suriye İnsani Yardım Operasyonu Üçüncü Yılında, <http://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/1196>, (12.03.2018)
- Kızılay Derneği, (2015), <https://www.kizilay.org.tr/Kurumsal>, (12.03.2018).
- Kızılay Derneği, (2018), Mali Bilgiler, <http://www.kizilay.org.tr/Kurumsal/mali-bilgiler>, (15.04.2018)
- Kızılay Derneği, (2018), Neler yapıyoruz, <https://www.kizilay.org.tr/> (20.04.2018)
- Koray, M., (2000), *Sosyal Politika*, Ezgi Kitabevi, Bursa, s.275
- Kumar, T. K., Gore, A. P., & Sitaramam, V., (1996), Some Conceptual and Statistical Issues on Measurement of Poverty. *Journal of Statistical Planning and Inference*, 49(1), ss.53-71.
- Kuznets, S., (1955), Economic Growth and Income Inequality, *The American Economic Review*, pp. 1-28.
- Lok-Dessallien, R., (1999), Review of poverty concepts and indicators. *UNDP Soc Dev Poverty Elimin Div Poverty Reduct Ser from* <http://www.undp.org/povertypublicationspovReview.pdf>, 21.
- Magombeyi, M. T., & Odhiambo, N. M., (2018), Dynamic impact of fdi inflows on poverty reduction: Empirical evidence from South Africa. *Sustainable Cities and Society*, 39, pp.519-526
- Mazur, J., (2000), Labour's New Internationalism, *Foreign Affairs*, Vol. 79, No.1, pp. 79-93.
- McGillivray, M., Noorbakhsh, F., (2004), Composite Indices of Human Wellbeing, *World Institute for Development Economics Research*, Research Paper No. 2004/63
- Meray, A, E., (2007), *Türkiye'de Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Siyasal Karar Alma Mekanizmalarına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, s.124.

- Metin, O., (2011), Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2011/1, ss.179-200.
- Mintz, J. (2003), Growth and Taxes: Some Implications for Developing Economies, In J. Martinez Vazquez and J. Alm (eds), *Public Finance in Developing and Transition Countries: Essays in Honour of Richard Bird*. Cheltenham: Edward Elgar. pp. 205-231.
- Mowafi, M., (2004), The Meaning and Measurement of Poverty: A Look into The Global Debate. *Development Gateway Foundation*, ss.1-53.
- Musgrave, R. A., (1959), *The Theory of Public Finance*. McGraw-Hill, New York.
- OECD, (2001), *DAC Guidelines on Poverty Reduction*, OECD Publications Service, Paris.
- OECD, (2011), An Overview of Growing Income Inequalities in OECD Countries: Main Findings. s. 26.
- Oktik, N., (2008), *Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış:Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, Yakın Yayınları, İzmir.
- Osberg, L., Xu K., (2005), How Should We Measure Global Poverty In A Changing World?, Paper presented at The 2004 International Conference on Official Poverty Statistics, <http://myweb.dal.ca/osbergresearch.html> (17.04.2018)
- Önder, H., ve Şenses, F., (2006), Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi, *İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar*, ss.199-221.
- Perry, G., (2006), *Poverty Reduction and Growth: Virtuous and Vicious Circles*, World Bank Publications.
- Pesaran, M. H., Shin Y. ve Smith, R. J., (2001), Bound Testing Approaches to the Analysis of Level Relationship, *Journal of Applied Econometrics*, 16:pp.289–326.
- Pesaran, M.H., ve Shin, Y., (1997), An Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis, *Cambridge Working Papers in Economics*, 9514.
- Polat, R., (2007), Hilal-i Ahmer Teşkilatının Kuruluşu ve Teşkilatlanması.
- PovcalNet (An Online Analysis Tool for Global Poverty Monitoring)

- Poverty, O., (2011), Human Development Initiative ,*Global Multidimensional Poverty Index*.
- Prasad, N., (2008), Policies for Redistribution: The Use of Taxes and Social Transfers. *Discussion Paper Series, 194, International Institute for Labour Studies*, Geneva, pp.1-31
- Røed, K., & Strøm, S., (2002), Progressive Taxes and the Labour Market: Is the Trade-off Between Equality and Efficiency Inevitable?. *Journal of Economic Surveys*, 16(1), pp. 77-110.
- Roine, J., Vlachos, J., & Waldenström, D., (2009), The long-run determinants of inequality: What can we learn from top income data?. *Journal of Public Economics*, 93(7-8), pp.974-988.
- Sarısoy, İ., Koç, S., (2010), Türkiye’de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi, *Maliye Dergisi*, s.158.
- Sen, A.K., (1976), Poverty: An Ordinal Approach to Measurement, *Econometrica*
- Sen, A., (2004), *Özgürlükle Kalkınma*, çev.Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Smeeding, T.M. (2006). Poor People in Rich Nations: The United States in Comparative Perspective. *Journal of Economic Perspectives*, 20 (1).
- Subaşı, T., (2007), Küreselleşme ve Eşitsizlik, Kaymakçı O. (Ed.), *Küreselleşme Üzerine Notlar*, İstanbul: Nobel Yayınevi.
- SYDGM, <http://www.sydgm.gov.tr> (02.04.2018)
- Şeker, S., (2008), *Türkiye’de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri*, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Şener, Ü., (2010), Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları, *Tepav Politika Notu*.
- Şenses, F., (2003), New Poverty and the Changing Welfare Regime of Turkey, Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi, *METU Studies in Development*, 30(1), pp.121.

- Şenses, F., (2007), Oğuz Işık ve M. Melih Pınarcıoğlu, Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği. *METU Studies in Development*, 28(2).
- Taş, Y., ve Özcan, S., (2012), Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma. *SESSION 3D: Büyüme ve Gelişme III, International Conference on Eurasian Economies*, s. 424.
- Taşçi, A., (2016), *Dünyada ve Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksullukla Mücadele Politikaları*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- Thorbecke, E., (2007), Multidimensional poverty: Conceptual and measurement issues. In *The many dimensions of poverty* (pp. 3-19). Palgrave Macmillan, London.
- TİKA, (2011), *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu*, <http://www.tika.gov.tr/>, (17.03.2018)
- TİKA,(2012), *Tika Statejik Plan*, <http://www.tika.gov.tr/>, (18.03.2018).
- TİKA, (2012), *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu*, <http://www.tika.gov.tr/>, (20.11.2017)
- TİKA,(2013), *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu*.
- TİKA, (2014), *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu*.
- TİKA, (2015), *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu*.
- TİKA, (2016), *Kurumsal kimlik*, <http://www.tika.gov.tr/tr/ara?s=logo>,(12.03.2018).
- TİKA, (2017), *Kalkınma Yardımları*.
- TİKA, (t.y.), *Tarihçemiz*, <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222>, (15.04.2018)
- Tireli, M., & Coşkun, D. S., (2008), *Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye*. Nobel Basımevi, Ankara, (s 128).
- Tireli, M., & Coşkun,D. S., (2009) *Küreselleşme ve yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası göstergeleri Işığında bir analiz*. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- TÜİK, (2006), *Göstergeler 1923-2009*. Ankara, Yayın, (3493).

- TÜİK, (2011), *2011 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması*, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=24, (01.12.2012).
- TÜİK, (2009), *2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları*, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23, (01.12.2017).
- TÜİK, (2009), *Yoksulluk İstatistikleri, Yoksulluk Çalışması Sonuçları 2009*.
<http://www.tuik.gov.tr> , (20.04.2018)
- TÜİK, (2015), *Yoksulluk İstatistikleri, Yoksulluk Çalışması 2015*,
<http://www.tuik.gov.tr>, (15.01.2018)
- TÜİK, (2016), *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Sonuçları*, (15.01.2018)
- TÜİK, (2017), *Haber Bültenleri*, (15.01.2018)
- TÜİK, (2018), *Türkiye İstatistik Kurumu*, www.tuik.gov.tr, (20.04.2018)
- Tümtaş, M. S., (2009), Yoksulluktan Yoksunluğa Göç: Marmaris ve Mersin Örnekleri, *Toplum ve Demokrasi*, 3 (5), s. 11
- UNDP, (2016), *İnsani Gelişme Endeksi*, <http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi>, (15.12.2017).
- UNDP, (1999), *Human Development Report*,
- Uysal, S., Devireni N., (2016), Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliğine Olan Etkisinin Analizinde Yeni Bir Yöntem: Küresel Gelir Dağılımı Endeksi, *Uluslar arası Sosyal Araştırma Dergisi*, Cilt:9 Sayı: 44. s.1253.
- Wade, H. R., (2004), *Is Globalization Reducing Poverty and Inequality?*, *World Development*, Vol.32, No.4, pp.567-589,
- Wade, R. H., (2001), The Rising Inequality of World Income Distribution, *Finance and Development*, Vol: 38, No. 4, p. 3
- WDI, (2018), *World Development Indicators*, World Bank.
- Wołowiec, T, Skica, T. & Gercheva, G. (2014), Income Taxes, Public Fiscal Policy and Economic Growth, *Financial Internet Quarterly e-Finance*, 10(3), pp. 52-64.
- World Bank, (2005), *World Development Report*, Oxford University Press

- Yalçın, N., (2008), *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi,
- Yılmaz, H. K., (1982), *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarîkatı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, H. K., (2004), *Aziz Mahmud Hüdayi (Hayatı-Eserleri-Tarikatı)*, Erkam Yayın
- Yildirim, M., Arpacıoğlu, Ö., (2011), Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), s. 60.
- Zengin, E., Şahin, A., ve Özcan, S., (2012), Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(2), s.9.

EKLER

Ek 1: Yüz Yüze Görüşme Soruları

1. Kuruluş tariheniz, yurt içi ve yurt dışı çalışmalarınız ile ilgili olarak bilgi verebilir misiniz?
2. Hangi alanlarda faaliyet gösteriyorsunuz?
3. Türkiye'deki çalışmalarınız ile yurt dışındaki faaliyetleriniz arasındaki temel farklar nelerdir?
4. Yoksullukla mücadele alanında faaliyet göstermek; çalışmalarınızı hangi yönde etkilemiştir?
5. Sivil Toplum Kuruluşu olarak uluslararası bazda çalışıyor olmanın kurumunuza etkileri nelerdir?
6. Diğer sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalarınız var mı?
7. Mali kaynaklarınız hakkında kısaca bilgi verebilir misiniz?
8. Sivil toplum alanında farklı fikirler yaratmak için ne gibi çalışmalar yapıyorsunuz?
9. Sivil topluma katılım ve gelişimi noktasında nasıl çalışmalarınız var?
10. Uluslararası bazda faaliyet gösteren diğer sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalarınız var mı? Ortak projelerinizle ilgili bilgi verebilir misiniz?
11. Faaliyet gösterdiğiniz ülkeler hangileridir?

Ek Tablo 2: Değişkenlerin 1987-2014 Dönemine Ait Logaritmik Değerleri

Yıllar	lnyks	Lngdp	lninf	Lntra	Lnsoc
1987	26,08489	26,50949	-4,21583	3,506706	1,182034
1988	26,09695	26,53244	-3,66386	3,589248	1,348073
1989	26,08658	26,53533	-3,17361	3,52588	1,532125
1990	26,20974	26,62395	-2,70165	3,432147	1,709464
1991	26,22876	26,63113	-2,19502	3,41694	1,803853
1992	26,26132	26,68026	-1,66396	3,457495	1,847352
1993	26,34235	26,75398	-1,15656	3,497025	1,818077
1994	26,28777	26,70618	-0,43258	3,7316	1,769514
1995	26,34252	26,78201	0,199265	3,789689	1,721873
1996	26,42398	26,85321	0,788977	3,899329	1,973525
1997	26,50453	26,92625	1,408118	4,006793	2,083558
1998	26,51086	26,94907	2,021363	3,695715	2,112514
1999	26,5117	26,91459	2,521335	3,621714	2,262076
2000	26,55607	26,97888	2,959044	3,737684	2,043814
2001	26,48669	26,91741	3,393421	3,899927	2,127517
2002	26,5256	26,97973	3,764738	3,859899	2,198446
2003	26,60375	27,03429	3,990249	3,81994	2,30568
2004	26,69505	27,12637	4,090857	3,873691	2,338242
2005	26,75628	27,21263	4,187424	3,81633	2,32913
2006	26,79231	27,28132	4,279066	3,874344	2,335633
2007	26,8437	27,3304	4,363005	3,85629	2,409554
2008	26,84652	27,33881	4,462344	3,910148	2,448848
2009	26,80858	27,29063	4,522978	3,827172	2,60417
2010	26,91095	27,37209	4,60517	3,826448	2,55241
2011	27,02651	27,47747	4,667881	3,963912	2,527886
2012	27,0576	27,52426	4,753063	3,95595	2,567331
2013	27,13344	27,60576	4,82532	3,919005	2,59219
2014	27,16278	27,65614	4,910162	3,939913	2,603208

Kaynak: WB, World Development Indicators

ÖZGEÇMİŞ

Özge Arpacıoğlu Özdemir 1985 yılında Gaziantep'te doğdu. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nden 2008 yılında mezun oldu. Yüksek lisans derecesini 2011 yılında "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele " konulu tezi ile Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı'ndan aldı. Özge Arpacıoğlu Özdemir'in, The Journal of International Social Research Dergisinde "Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinden Yoksulluk Olgusu ve Dergi Park Akademik Dergisinde "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi" adlı çalışmaları bulunmaktadır. Özge Arpacıoğlu Özdemir iyi derecede İngilizce bilmektedir.2013 yılından beri Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulunda Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır.

VİTAE

Özge Arpacıoğlu Özdemir was born in Gaziantep in 1985. She graduated from the Department of Economics Faculty of Economics and Administrative Sciences, at Çukurova University in 2008. She holds her master's degree on "Poverty In The World and In Turkey and The Fight Against Poverty" in the Department of Economics at Gaziantep University Social Sciences in 2011. Özge Arpacıoğlu Özdemir has been working in the Journal of International Social Research in the journal "The Phenomenon of Poverty From Sustainable Development Perspective "and In The Journal Park Academic Journal" Analysis of Poverty in the World and In Turkey". She knows English in medium degree. She has been working as a lecturer at the Social Sciences Vocational School of Gaziantep University since 2013.